ИВАН ДЖУРЕНОВ

Сказание
из българската митология

НАРОДНА ПРОСВЕТА, СОФИЯ 1966

Древните народни вярвания и предания за света, боговете и юнаците, притежаващи свръхестествени сили и дарования, за природните и обществените явления, преиначени със средствата на въображението, са основа на българската митология. Тя се е появила у нас преди християнството в недрата на първобитно-общинния строй и е съчетала в себе си опит и наблюдения от живота с прастари верски представи и приказни образи. Народът внимателно е наблюдавал заобикалящата го природа, искал е да вникне в нейните загадки и тайни, да разбере дълбокия смисъл на своя собствен живот. Но не можейки да си обясни основните закони за устройството на света, той е давал наивни обяснения на отделните природни явления, обличал ги е в дивни поетични въплощения.

Множество от тия предания с течение на времето са били групирани, съединявани или разкъсвани тематично, били са осмисляни и преоценявани стилно и идейно, като слабото в художествено отношение е отпадало от народната свяст. Всичко друго, предавано от уста на уста, от поколение на поколение, е съхранено и днес чрез писменото слово ни се поднася като свежи и пластично възсъздадени образи на народния поетичен усет и дар.

Поради стечение на редица обществено-политически събития нашият народ не е могъл да изгради своя стройна митологична система. От нея също така са изчезнали редица религиозни взрения, отразени в съответните поетични форми, дължащо се преди всичко на ранната феодализация на българското общество и приемането на чужда по дух на българския народ религия — християнската. Християнската църква още със своето появяване се е обявила против старите езически верски представи и заедно с това и против всичко, което е било свър-

зано с тях: песни, хора, обреди, обичаи, наричайки и заклеймявайки ги като «бесовски». Вследствие на това и създадената малко по-късно българска азбука и книжовност не са успели да съхранят нищо от най-ранната българска митология, която безспорно е била далеч по-богата от по-късно записаната.

Впоследствие християнската църква, разбирайки че не може да спре жизнения потик на нашия народ към песни и игри и да изкорени без остатък старите езически мировъзрения, е прибягнала до друг способ — приспособява своите верски обреди с народните. Такива съчетания са коледните обреди с християнския празник Рождество Христово, пролетните обреди с християнския празник св. Лазар, почитането на бога-гръмовержец Перун със свети Илия и пр.

Като последица от това в достигналите до нас народни песни, приказки и предания, от една страна, имаме наслоени по-нови отражения върху по-стари, и от друга — само високите художествени качества на тия най-стари мотиви са ги удържали в паметта на народа. Жизнената сила на тия устни народни творби, успели да надживеят времето си през вековете, се крие в самите тях — като поетични форми, възникнали на основата на местно-битови вдъхновения, те съдържат обаятелни образи и видения, близки по своята задушевност и простота до народната душа.

Копнежът за свобода и красота, за чиста споделена любов, за волност и щастие — почти неосъществими в живота, са намерили широко място в митичните предания, приписани на безсмъртните горски, полски и водни духове.

Въпреки разпръсната и не рядко изпълнена с противоречия, българската митология е необикновено богата. По своята пълнота, завършена художествена форма и с изобилието на добре изваяни образи тя превъзхожда митологиите на някои наши съседи.

Главните лица в нашата митология са полубожествата: самодиви, самовили, юди, веди, водни (морски) самовили (в по-ново време русалки или росалки), вихрушки-стихийки, змейове, змеици, лами (хали), вампири, върколаци, наречници и пр. Целият тоя свят от митични представи е подчинен на една основна мисъл: тия недействителни същества дейно се вмесват в земния живот на людете и в зависимост от това човешката съдба бива добра или лоша.

Предлаганото сказание «Старинни напеви» е пръв опит в нашата книжнина да се събере, избистри и спрегне в една напрегната и вълнуваща борба голяма част от нашите народни митологични представи. Зародишът, градежът и идеите на Сказанието са почерпани от основните мотиви на народните песни и приказки. Взети са само зрънца

и съвършено свободно, с художествени похвати е развита фабулата на повествуванието. Всичко е подчинено на една основна мисъл: да се обоснове победата на положителния, добрия юнак, в случая богато надарен народен певец, над злите природни стихии, да се покаже силата на народното изкуство, излязло победител над тъмните сили в живота. Против тия тъмни сили, в помощ на приказния юнак Българ, се борят и всички положителни природни сили, олицетворени в пленителните образи на самодиви, самовили и пр. Изображенията се отличават със своята жизненост, конкретност и завършеност. Те ни пренасят в един вълшебен свят, където действително и въображаемо се свързват по най-невероятен начин и в който е отразено светоусещането на народните маси.

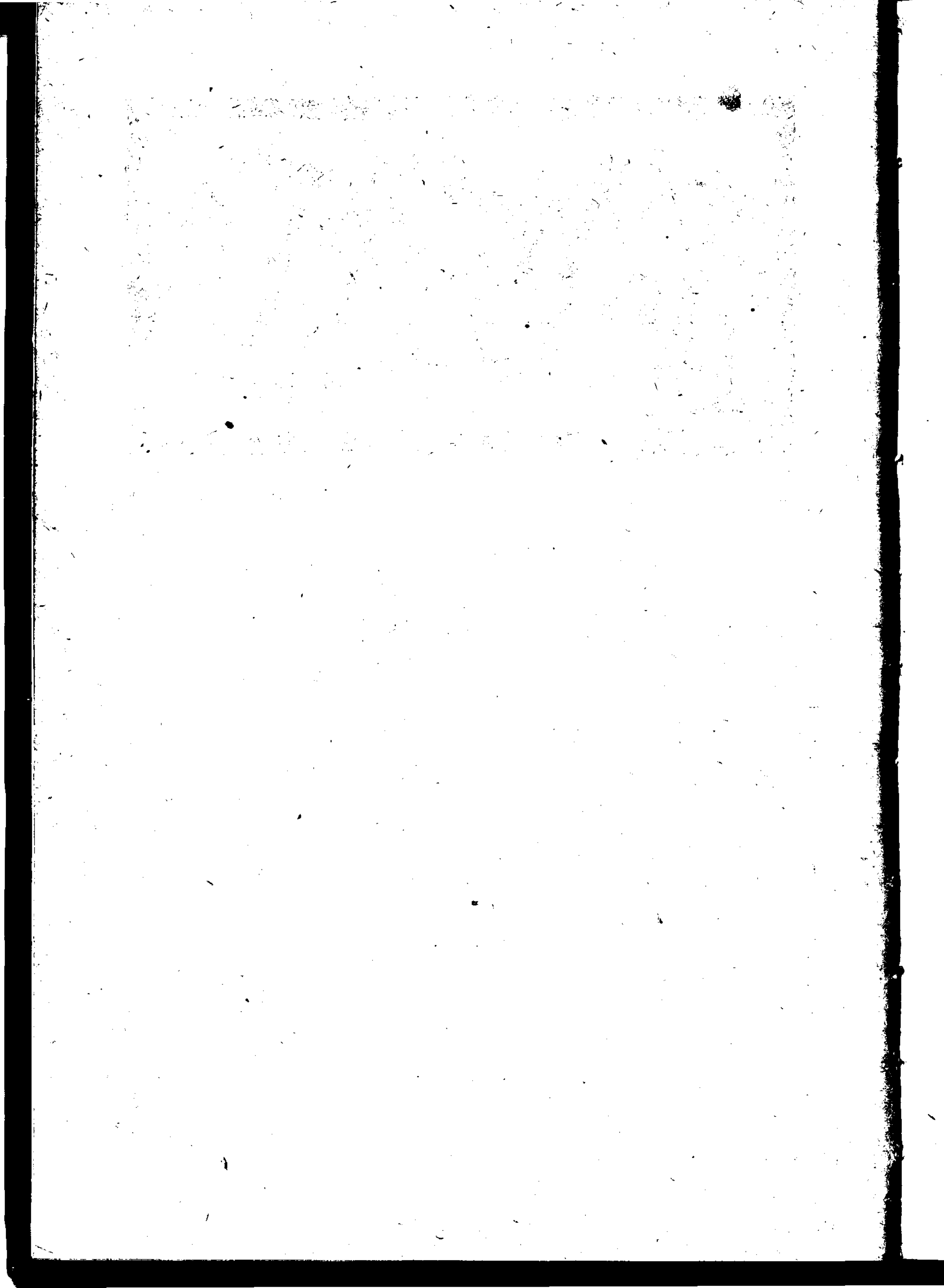
Обикновеният читател и особено младежите и учениците, които по-спонтанно откликват на нежните поетични чувства и настроения, ще се запознаят с вечно милия свят, населяващ българската митология и ще разширят своя умствен кръгозор.

Запев

«Ай та тебе, Дивна горо!»

Народна песен от Прилепско

Дивна гора!
Славеева гора!
Родопа планина!

С три имена отколе е кръщавана планината-хубавица, планината-гиздосия. Разстлала тучна снага между Горна и Долна земя, протегнала нозе до морето, наметнала рухо само от зелено кадифе и коприна, натруфила се с огърлици от хиляди ручеи, потоци и речици, Дивна гора от памти века дига високо чело и кичи като бисер българската земя.

Стаила дълбоко в сърцето си радостите и мъките на Родината, съдбата на народа от Дунав до Атон, тя и до днес шепти пленителни приказки за горди планинци, които не търпели господари над земята си и за нищо на света не заменяли свободата си.

Девствената й гръд пее вълшебни песни, сплела в едно старинните звуци от напевите на сърцатите тракийци и медените гласове на дръзновените смоляни и драговичи.

От старо време та до днес тя пее и разказва за Момчила — юнак над юнаци, и за неговите безчет родопци — рат непобедима. Отколе тъмните й гори пеят и прославят възбунените батачани и перущени, борбата им и юнашката им смърт. . .

А днес се вплита и нова песен — песен за твърдата каменчанка Вела партизанката. . .

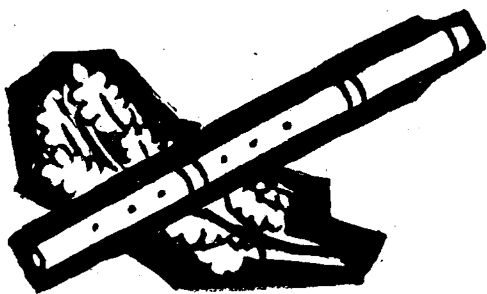
Ала песен над песните запява Горага, преди още слънце да изгрее, преди зора да зазори, за Българ и Дойна. . .

Пее Родопа, пее без насита за чутовната любов на двамата, що и смъртта е победила.

Вслушайте се!

Вслушайте се в тайнствения шумол на столетните борики, в напева на бързотечните извори и бари, в песните на усоето!

Вслушайте се и ще чуете вековечната и безсмъртна българска рапсодия!

Песен първа

„Ой тѐ тебе, самодиво,
самодиво, горска диво!“

Народна песен
от Варненско

„Самичък Петко остана,
остана, ала защо е?
Главата му е бял камък,
а сърцето му — черен дъб!“

Народна песен
от гр. Копривщица

1.

Живял някога в Дивна гора овчар на име Българ, млад като пролет и гиздав като елен, ала толкова беден, че нямал дори и сламена колиба, където да подслони нощем глава. Сирак бил Българ и от малък слугувал на родопския болярин Ардомир — весден пасял стадата му из гората. Затова получавал по комат сух просеник и паница мътеница, а на годината — по едни свински опинци.

Тъй расъл момъкът. И израсъл едър и строен като борика, с топли очи като на сърнец, с буйни къдрави коси като руно на вакла овца и с лице чисто като майска зора.

Очите му били омаяни от зелената морава, от разнобагрения губер на цветята и от кристалните води на бързеите. Погледът му се реел от поднебните върхове до усойните падини и от цялата прелест на горския мир в сърцето на момъка се надигали странни вълнения. Той отварял уста и запявал.

Пеел Българ по цял ден. Пеел за Дивна гора, за потайността на усоите й, за слънчевите й поляни, за хилядите й цветя и птички. Пеел за ведрото родопско небе, за ясната зора, за топлите дни на лятото и белите нощи на зимата. . .

Пеел с такава страст и упоение, че забравял всичко на света. Викнел ли да пее, всичко живо онемявало. Славеите млъквали засрамени, рекичките спирали своя луд бяг, гората стихвала в захлас. . . В песента му се заслушвало и стадото. Овце и кози свеждали глави и се закротвали.

Пеел Българ от сутрин до вечер. Пеел, но понякога гърдите му се уморявали, гърлото му засъхвало. Сещал се той, че болярипът бил обещал, като иде на панаир, да му донесе кавал. Ала много време било минало от тогава, останали само обещанията. На господаря му се свидело да даде жълтица и да донесе дар на сирака.

Често момъкът се мъчел с нож да си издяла свирка. Правел я от тънки клончета. Но мъчно свирел с такава върбова пищялка. Пък и какво можела тя да изсвири? Можел ли с нея да издума как пее гората, разлюляна от тих утренник, как заран трепти слънцето, едва подало се зад чуките, и как оглежда огнения си лик в бисерните капчици роса? Можел ли с нея да изрази своята радост от нежните цветенца, поникнали на поляните?

Слаба била свирката да разкаже за мъките и страданията на бедните планинци—роби на всемогъщия болярин, за тежкия труд на горяните, за коравия залък на ратаи и ратайкини, за злата несрета на бедните момци, които нямали де и как да свият гнездо, за върлата жалба на незадомените моми — сиромашки чада. . . Не могла пищялката да излее онова, което се таяло в сърцето на момъка. Не могла да изрази нито красотата, погълната от очите му, нито да изрече мъката, смутила и затрогнала душата му. . .

И затуй Българ пеел. Ала пеел само в гората. . .

2.

Рано, преди слънце да изгрее, ранил Българ със стадото си да гони родопския вис. Тревата по долните рудини била вече подгоряла и той трябвало да бие дълъг път да найде паша.

Подкарал овцете както всяка заран по стръмните пътеки. Но не спорели крачките му. Нямал сърце като друг път да бърза, цялата му снага тръпнела от страшния сън, който сънувал един час преди да стане от постелята.

Сънувал той, че лежи на земята. Наоколо му е мрак и пустиня. Иска да стане, а не може. Иска да викне за помощ, а някой е пресушил слюнката му. Езикът му сякаш се е вдървил. Край него се навъртат зверове. И всички са разтворили хищно уста, готови всеки миг да се нахвърлят.

А той, горкият, лежи като закован и нищо не може да направи. Само диша тежко, задушава се. . .

Когато се пробужда, наоколо му е още тъмнина. Хладна е нощта, а той целият гори в огън. Кръвта в слепите му очи чука до премаляване. . . Той скача от постелята, хваща кривака си и отива при стадото. Да върви, дано по-скоро забрави страшните сънища!

И потеглил в тъмни зори той, вървял, дорде мрачината започнала да се продира. Заедно с това и съновиденията започнали да избледняват и да се топят като снежни преспи, лъхнати от белия вятър. Ясната родопска зора помилвала очите му. Момъкът тръснал витици и, както цвете дига личице срещу изгряващото слънце, изправил глава. Постоял на един рът да изчака мудния ход на овцете, погалил мекия гръб на кучето си, опрял се на гегата си и поел жадно чистия утринен въздух. Отворил уста, запял с пълен глас песен, която галела като милувка. . .

Ехото сякаш това и чакало. Грабнало песента от устата му и я заразнасяло от рило на рило, от дол на дол, повтаряло я и я потретвало. Звуците се вплели един в друг. Песента зазвучала сякаш из сто медени гърла. . .

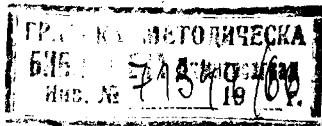
Дочули песента ранобудните дървари из дъбравите и спрели да секат. Обърсали потните си чела и се заслушали. . .

— Ето я Българовата песен! Чуя ли я, олеква ми на сърцето — промълвил един от секачите, като се подпрял на брадвата си.

— Медени уста има овчарят! И глас по-хубав от славей! — прошепнал друг, като че се страхувал да не секне песента, ако проговори по-високо.

А песента се носела надалеко. Обходила Дивна гора, слязла чак в полето и там жетварите, приведени по нивите още от среднощ, не изтраяли. Щом чули песента, изправили се и по потните им и заморени лица преминала усмивка. Някаква властна сила като че сковала мишците им и бичовете на болярските драгомани и нагледници не ги плашели. Като омагьосани застанали сред нивите. . .

Малките моми на реката, забелили болярско платно от тъмни зори, хвърлили го недобелено на брега. И се заслушали с отворени уста. Малките им сърчица потръпвали в копнеж, очите им овлажнявали от радост. . .

Дори и бабите, турили да пекат баница под подницата, се улисали от далечния напев, зародил в душата им скъпи и далечни спомени от младини, сподавени въздишки и жалби по неизживени години на младост. . .

3.

Вдън гората, дето нивга човешки крак не стъпва и дреме неизбродна пустош, живеела стара, сбърчена и грозна вещица. Казвала се Биляра. Тя имала малка колиба в усоето и пред колибата си огнище, над което висяла дълга желязна верига. На нея Биляра окачвала черен котел и варяла отровни и омразни билки, заклинала свареното и пращала злини по земята.

Тая утрин вражалицата станала dваж по-рано от петли, триж по-рано от зори и стъкнала огъня. Когато се разпалил, тя го прескочила три пъти и закачила на веригата, на мястото на котела, необжежено гърне. Сетне сипала в него неначената вода и хвърлила своето магьосническо рухо. Останала гола голишата, гола гологлава и грабнала ожега си. Засилила още повече огъня и започнала да обикаля около него с подскоци. Така се въртяла, докато водата заклокочила. Тогава хвърлила в нея три шепи биле и призовала всички тъмни сили на света. Зовяла ги да ѝ помогнат да направи силна магия. И наново започнала да се върти, като все думала думи неразбираеми, думи заклинателни.

В това време ехото на гората зазвучало и донесло омайна песен. Вещицата познала гласа на овчаря Българ, когото мразела с цялата си злоба. Трепнала като опарена. От злобата ѝ се счуло заканително буботене, сякаш скали се срутвали и се търкаляли в дълбоки долища. Ужасяващо съскане изпълнило цялата поляна, като че хиляди змии изпълзяли отнякъде с извадени езици. Мирис на бъздъник и вонещици се понесъл наоколо. . . Вещицата турила длан на очите си и зорко заоглеждала наблизо и надалеч. През боровете съзряла секачите, захласнати от песента. През долища и ридове долу в полето съгледала как болярските роби не жънели, а се вслушвали в напева на овчаря. Съзряла и момите край реката, и бабите край огнището. . . Това вбесило злата жена. Завъртяла се тя на петата си и отскочила до големия

камък пред колибата си. Дигнала ръка и занаричала нещо. Сетне се навела, ударила камъка с пестник и го разцепила на две. Бръкнала с две ръце в процепа и извадила оттам три усойници. Сложила ги на съсухрените си гърди и ги набола с бял бодил. Гадинките писнали и се заувивали около шията на Биляра. Но тя им прибаяла няколко думи и те се умирили. После ги хванала с два пръста за шиите и ги напускала в гърнето, като пеела с дрезгавия си глас:

— Както се гърчат люти змии в ново гърне, в гърне необжежено, във вода неначената, на ключ завряла, така от болест невярна да се гърчи тоя, що иде насам, песен пее и гора огласяǃ Както се превръщат усойници от живи в умрели, така от жив човек на камък да стане тоя, що се приближава до моята поляна и горката на мира не оставя!

Едва изрекла тия думи и над гърнето излетяла пара, сивосинкава като градоносен облак. Тя попарила като слана вършето на усоето. От огнището се вдигнала черна пепел и засенчила зората. А от писъка на умиращите в гърнето гадини гората се уплашила и стихнала. Ехото задавено млъкнало.

Възрадвало се сърцето на вражалицата. Песента на овчаря секнала. Магията сякаш хванала гърлото на момъка. Нямало човек под слънцето, комуто Българовата песен да не наслади сърцето и да не плени душата. Едничка, която мразела не само песента, но заради нея и самия певец, била вещицата Биляра. Много жлъч се криела в гърдите на жаравицата. Кожата ѝ била черна като катран. Но още по-черна била душата ѝ. Човешка радост не знаела, нито помнела нявга да е сещала. Песните и людските веселби се впивали като тръни в мършавата ѝ снага. Игривото чуруликане на птичките я карало да трепери от гняв. . .

Биляра трябвало да докарва само беди на света, за да гаси пъклення огън в кръвта си. Весден измисляла какво ли не, за да сее гибел и нещастие. Цветята превръщала на тръни и глогове. Яйцата в гнездата на птиците сторвала в бели камъни. Привличала мълниите върху най-високите и красиви дървета и ги превръщала на въглени. Пращала зловост по кравите. Провождала мор по овцете. Подучвала господарите да бият и измъчват робите си. Скарвала брат с брата. . . Ала най-много мъстяла на горските моми — самодивите. Често отивала в Шар планина, в бърлогата на

змейовете и ги подкокоросвала да отворят война на кротките девици и да ги затриват. И дарявала змейовете с огнени ризи, изтъкани от нейните посестрими. . .

Щом спряла песента на овчаря, вещицата заиграла своя див танец. Ала за малко била нейната радост. Замлъкналата песен наново зазвучала и огласила планината. Не помогнали страшните заклинания!

Спряла Биляра своята игра. Побесняла от злоба, решила да иде до крайност, макар да знаела, че ще изгуби за цяла година силата си да прави магии на гора и вода, на люде и добитък. С изкривено от ярост лице се затичала при огнището. Разбъркала с ожега си главните. Духнала с все сила и ги разпалила. Свалила гърнето, изляла от него свареното и го ударила в земята, та го строшила на сто парчета. Сложила на веригата черния котел с най-отровните билки и забъркала нова магия. . .

Като кипнала водата, вещицата потопила в нея жълта комунига и започнала да пръска на кръст: най-напред към изгрев слънце, сетне към залез, обърнала се на юг и накрая хвърлила китката през главата си. Така омаяла и гора, и вода— в гората птиците и зверовете, във водата рибите и раците. После взела вратига, топнала и нея в магията и се напръскала от глава до пети. Тутакси пусталото й тяло се наляло като грозд. Черната й кожа побеляла като мляко, прошарената й коса се превърнала в руса, лицето й станало лице на девойка — превърнала се в мома за чудо и приказ. Поогледала се, харесала се. Трябвало й само моминска руба и затова присегнала, откъснала млада букова шума и я напръскала с магьосаната вода. В същия миг зелените листа се превърнали в разкошна кошуля. Облякла се и отишла, та се огледала в изворчето си. Плеснала с ръце от радост, защото била неузнаваема. Само очите й гледали все така остро и в дъното им се таяла лошавина. Тогава взела малко горски мъх и си направила дълги, предълги ресници, за да прикрият вещинския блясък в лукавите й очи.

После хвърлила ожега си. Навела се, откъснала цвете и папрат и ги свила на китка. В едната ръка стиснала китката, а в другата малко гърненце, в което сипала от магията. Покрила го с папрат, за да изглежда, че носи мляко. И тръгнала по пътеката към поляната да пресрещне овчаря.

5.

Когато слънцето се вдигнало над гората и лъчите му заиграли по поляната, Биляра срещнала овчаря. Щом дочула стъпките на кроткото му стадо, тя се навела. Почнала да бере цветя, да вие венец и да си кичи косите. . .

Подхванал нова песен, Българ бавно водел стадото си. Но щом зърнал престорената на мома вещица, песента му секнала. Спрял се той и не знаел какво да прави. Смут нахлул в гърдите му. Ако било нощем, на самодива би оприличил девойката! Ако било преди зора да зазори, би помислил че от близкия ручей е излязла росалка, за да изтръска мокрите си коси и по тревата да падне роса. Ако пък носела дете на ръце, би рекъл, че е самовила. Но посред бял ден каква е тая гиздосия?

Дълго се взирал Българ през храстите и се любувал на хубавата мома. Млад бил още, с току-що побол мъх на горната устна. Още момина хубост не била галила сърцето му, макар вече да усещал силата на буйната си, накипяла кръв. Щом зърнал девойката, нещо се преобърнало в сърцето му. Непознат дотогава огън запалил жилите му.

Биляра извърнала очи към него и се позасмяла, белите ѝ като сняг зъби блеснали. Овчарят пристъпил напред, отворил уста и запял. И с песента си попитал момата отде иде и какво прави в гората.

Смръщила вежди хубавицата. Песента се забила като трън в сърцето ѝ и вражалицата не могла да изтрае. Извикала с гръмовит глас:

— Спри, спри да пееш.

А после, уплашена от себе си, стиснала устни, мило го погледнала и продумала:

— Аз живея в гората. . . Хе, в оная малка къщица.

Погледнал Българ слисано момата. После дигнал очи към мястото, дето сочела. Там имало малка къщица.

— Там. . . там. . . — запънал се той. — Та там нали живее вещицата Биляра?

— Аз съм нейна дъщеря!

— Ти. . . дъщеря на страшната вражалица?

— Защо страшна? Много си ми е добра тя, майка ми! С нея живеем в гората, пазим дърветата, скалите.

— А злото кой праща? Кой вари по цял ден магии?

— Млъкни, човече! Нима ти не правиш злини?

— Аз. . . злини! На кого?. . . Кога? — объркал се момъкът и се изчервил от смущение, развълнуван от неправдата.

— Ами. . . по цял ден пееш, будиш. . . горските птици!

— Нима има птици, разбудени от моята песен?

— Ами бухалите. . . Кукумявките тъкмо тогава спят?

— А, ти за бухалите ли плачеш?

— Защо? — объркала се вещицата. — Нали и те са. . . душици?

— Душици, ама пият кръвта на другите!

— Ух, какъв си лош! Не мога да те наддумам — галено рекла Биляра и погледнала момъка с поглед, който му стопил сърцето.

Примамил се овчарят. Отишъл на разкрач място и рекъл да поседне край девойката, да я погледа от близо. Но едва седнал, Биляра отново взела вид на вещица и лиснала върху него гърнето. Ала ръката ѝ трепнала, защото кучето на овчаря с лай се хвърлило върху нея. Не могла да умери Българ и лиснала магията върху ваклия овен, който пасял до овчаря. Разтърсил овенът дългото си доземи руно, уплашено зазвънял с позлатения си звънец дано пропъди магията. . . Но напразно, след миг се превърнал на бял камък, блеснал на поляната като грудка сняг.

Потръпнал овчарят от ужас. Стиснал кования си кривак и подгонил вещицата, която с ръжен в ръка се бранела от пристъпите на разяреното куче.

Като видяла налетелия насреща ѝ момък, лют като наранен глиган, Биляра се уплашила, побягнала в гората. Тя бягала, Българ и кучето я гонили. Тя криволичела и се затуляла зад дънерите, те я настигали, докато най-сетне писнала като убодена, възседнала ожега си, продумала нещо прокобно и литнала към небесата, съпроводена от настървения лай на песа и проклятията на овчаря. . .

Дълго още момъкът се взирал към висините. Ала вещицата не се вестила вече.

Едва когато настанало пладне, овчарят усмирил верния си другар и слязъл надолу да подири разпръснатото си стадо.

6.

Полунощ наближавала. Извисилата на небето месечина погледнала сънено звездиците, които трепкали наоколо и шепнешком им продумала нещо. Сетне дръпнала бяла пухена завивка и се завила презглава. Около нея плъзнал сив облак и сякаш ѝ подсовнал под снагата меко ложе. Над земята надвиснала непрогледна пелена. Усоите притъмнели, доловете почернели, мрак обгърнал цялата планина. Тъкмо когато нощта се разделяла на две половини под боровете, под съковитите клони на елите се чул едва доловим шепот, сподавен смях и тиха, излизаща като че от дън земя песен. И колкото по-потайна доба наставала, толкова по-ясно се долавяли странните напеви. Песните ставали все по-звучни, шепотът все по-разбираем. . .

Не били гласове на горски птици, а гласове от хиляди момини гърла. Шепотът не бил шумол на горските гранки и листа, а думи, промълвени от полуотворени уста. Слязъл отгоре, от върховете и закънтял из дълбоките долища, екотът се насочил към самодивската рудина. И когато месечината излязла от облак, огряла хиляди тънкоснаги самодиви, срещнали се на своето сборище. Дрехите им, окъпани от сребърните лъчи на нощното светило, се белеели като огромни кокичета. Смеховете и песните им огласили родопските дебри.

Отдавна, откакто в усоето се поселила вещицата Биляра, песните и веселбите изчезнали от Дивна гора. Мъртвило зацарило по пътеки и поляни. Грозната вражалица сеела наоколо си само злини и смърт. И от дъното на своята вещеринска душа най-много мразела горските моми. Правила им всеки ден какви ли не магии, какви ли не пакости.

И ето, изведнъж станало чудо. Пръждосала се вещицата. Вестта като мълния се разнесла нашир и надлъж. Чули я самодивите и тутакси потеглили към своята поляна да отпразнуват радостното събитие. Всички горели от нетърпение да чуят от устата на своята първа сестрица Ружа добрата вест.

И ето, първата самодива застанала на средата на поляната и се провикнала:

— Самодиви, сестрици мили! Нека тая нощ бъде нощ само на веселието. Страшната вещица Биляра е прогонена завинаги от Дивна гора. Пропъдил я е младият овчар,

младият певец Българ! Нека да попеем песни на воля, да поиграем и да се повеселим!

Възликували сборянките, плеснали с ръце и в един глас запели: «Хвала на овчаря — нашия избавител! Хвала на певеца — нашия спасител!»

Когато стихнали хвалебните песни, една от самодивите възкликнала:

— Я, хайде, сестрици, до неделя ново сборище да устроим! Наново да се повеселим, да попеем нашите хубави песни, да поиграем кръшните си танци. Ала нека поканим и певеца Българ, за да му благодарим. . .

— Прави думи! Умно говори нашата млада сестрица Перунига — обадила се Ружа. — Наистина трябва да поканим певеца на нашето игрило. Да го поканим да се повесели с нас и дар да го дарим.

Всички склонили и заръчали на Перунига да подири овчаря, да го намери и да го покани на тържеството.

7.

Полегатите лъчи на дневното светило плъзнали от запад, обагрили с блясъка си горските върхари. Свечерявало се. Гаснели птичите песни. Гората се готвела за сън.

Тъкмо тогава Българ слязъл от горните пасища и повел стадото си на водопой. Спрял се и с песни помамил овцете. Като чули познатата водопойна песен, зажадналите животни се юрнали и спрели пред бистрата вода. Но не наченали още да пият, се отдръпнали. Югичът предрънкал уплашено със звънеца си, затресъл руно и побягнал. След него побягнали в гъсталака и овцете.

Почудил се овчарят от какво се е уплашило стадото. Поразгледал наоколо, но нищо не видял. Девственият лес мълчал и мракът вече гнездял между елите. Но щом прекрачил на брега на вира и впил поглед в позлатените от залеза води, нещо се преобърнало в гърдите му. На дъното на вира съгледал да трепери и да се люлее ликът на мома.

— Биляра, вещицата! — Споменът за злата магьосница бил така пресен, че студена пот избила по челото на момъка.

Дигнал той очи и съгледал на другия бряг на едно дърво — мома, седнала на клонче. Тя тънела в сянката на листата,

Усмивка греела на устата й, очите й, сякаш две звезди, светели от радост. Захласнал се Българ.

Ала това било само за миг. Страхът от Биляра надделял. Той вдигнал кования си кривак срещу момата и извикал:

— Пак ли се довлече, вещице? И другия ми овен ли искаш на камък да сториш? Пази се, че страшно ще си отмъстя?

— Почакай, Българе! Аз не съм вещица, а Перунига самодива — сладко продумала момата.

«Не, не е гласът на вещицата!»— помислил си момъкът и заследил момата, която раздвоила с белите си ръце еловите клони, бавно разкрила тънката си снага и показала разцъфтялото си като цвете лице. Засмяла се с малката си сякаш с пара разрязана устица и го загледала мило. Стъписал се Българ. Не, не е това Биляра! Нима може вещицата така кротко да говори? Макар и да се преструвала на девойка онзи ден, в гласа й имало толкова жлъч и злоба! Тоя глас още звънял в ушите на момъка. . .

— Не се страхувай от мене, Българе! — продължила момата. — Ти прогони от Дивна гора Биляра, ти направи такова добро на нас, самодивите, че не знаем как да ти се отплатим. . . От радост не знаем къде да се денем. . . Весден цвете берем, китки вием, глави си кичим. Сванощ песни пеем, възхвали гласим, тебе славим.

— Та аз. . . какво?. . . Тя сама избяга! — рекъл Българ, като се подпрял на кривака си и засрамено свел очи.

— Не крий, Българе! Ние всичко знаем! Ти прогони нашия най-зъл враг и радост настъпи в гората. . . Моите сестрици, горските самодиви, ме пратиха да те помоля да ни дойдеш на гости. В твоя чест ще направим до неделя сбор на самодивското игрило. Молим те празненството ни да почетеш, заедно с нас да се повеселиш!

Съмнение загризало сърцето на момъка. Дали това не е нова клопка на Биляра? Дали не е взела образа на самодива? Ала само като погледнал умоляващите очи на хубавицата, грейнали от чистота и непорочност, дал дума.

И тутакси самодивата изчезнала, сякаш потънала в земята. Само под дървото, където седяла, едно цвете перунига извишило жълтия си цвят и се залюляло, като че искало да покаже, че момата минала край него и го докоснала с тънката си като пеперудени крила руба. . .

8.

Сред венец от девствена дъбрава, току под високите, загубени в небето чуки, се простирало самодивското игрило — равна рудина, покрита със златен мъх и самодивско цвете — роен и дъхав росен.

Потънала в сянката на нощта, поляната спяла кротък сън. Мрачината я била гушнала в пазвите си и като майка над скъпа рожба бдяла някой съня ѝ да не разтури, лоши очи да не я зърнат и урочасат. Изведнъж околната глухота се стреснала. Бездомният скитник — вятърът, размахал криле, събудил задрямалия лес. Потръпнали листата в уплаха, задумали на своя неразбираем език люти думи срещу босоногия нехайник, който просвирил край дънерите, целунал шумата и побягнал. . . Отминал вятърът, но събудената гора не стихнала, отпуснала гърди и отприщила гърло. . .

В миг тъмното небе пробляснало. Мрачината като тънко було се продрала. Скритата зад облаците месечина показала лик, погледнала към земята. Сребристо бяло сияние обгърнало гората. Осветило и самодивското сборище. Дърветата източили върхове в небето, поляната прихнала весело, възрадвала се на звънките гласове на среднощните си гостенки, които дотърчали като вихър на хорището.

Събрали се самодивите, заозъртали се да открият Булгар — ведно с тях да поиграе и да празнува. Но колкото и да се взирали, не го видели на поляната. В гората било тихо. Нито стъпки се чували, нито съчка изпуквала. Дочувала се само песента на самодивския извор под възлестия пън на старата бука.

Натъжили се момите. Отправили поглед към Перунига и с очи я попитали къде може да е младият овчар.

Дигнала рамене самодивата и свенливо продумала:

— Поръката ви, заръката ви, мили сестрици, изпълних. . . Срещнах овчаря и го поканих. Той обеща да ни дойде на гости, заедно с нас да се повесели. Ала защо го няма, не знам. Когато му се явих, той най-напред помисли, че вещицата Биляра се е престорила на самодива. . . Но като разбра грешката си, даде дума да дойде. . .

Едва издумала това Перунига и от буката, дето извирал самодивският кладенец, се чула песен. Пеел Булгар. С песен на уста той слязъл от дървото и изтичал при момите. Здра-

висал се с всички. Подал накрая ръка и на Перунига. Като поел ръката ѝ, усетил сладостна вълна да облива сърцето му. Вгледал се в хубавите ѝ очи и рекъл:

— Не ми се сърди, Перуниго самодиво! Простете ми и вие, добри самодиви, че ви накарах да се разтъжите. Аз дойдох ранко на вашето игрило, но като видях че на поляната няма никой, покачих се на дървото. И нали бях изморен, задрямал съм. . . Кръшният глас на Перунига самодива ме събуди.

Зарадвали се момите. Дали път на песнопойките, след тях подели всички и запели песен за овчаря:

Хвала тебе, млад овчарю,
хвала тебе, млад юнако,
че прогони, че пропъди,
че пропъди зла Биляра,
зла Биляра вещицата,
та си диви самодиви
от магийте ти отъмна!
Тебе пеем, млад овчарю,
тебе пеем, тебе хвалим!
Колко здравец у гората,
толко здраве по овчици,
по овчици, по козици!
Тебе пеем, млад овчарю,
тебе пеем, млад певецо,
сред певците пръв певецо,
тебе пеем, тебе славим.

Слушал момъкът песента и радост легнала на сърцето му. Но не от хвалбите, що издумали с песента си горските деви. Възрадвал се той, че сред толкова гласове чувал как Перунига самодива пее с бисер-гърло, пее от цяла душа и сърце. . .

Слушал Българ и се унасял. Сетил в гърдите си незнайна мъка, копнеж да погали хубавата главица на малката самодива. Зърнал я на края на поляната, погледът му жадно се впил в нея. И не дигнал очи, докато пред него не се изправила самата самодивска главатарка Ружа. Тя му поднесла дар златно-меден кован кавал. Поднесла му го и рекла:

— Ха, сега, млад овчарю, посвири ни! Ти да ни посвириш, ние да похепаме!

Кимнал Българ. Надул кавала. Чудни звуци се отронили от дългата кована цев. Възрадвал се момъкът, че стиска в ръце това, за което мечтаел цял живот. Около него момите се нахванали на ситно хоро. Свили жив венец на поляната. . .

Свирил Българ. Звуците от кавала му се леели, извирали направо от влюбеното му сърце. Свирил момъкът. Свирил без прекъсване и умора. Гората свела върхари над поляната да не пропусне нито един звук от кавала. Месечината, забравила се от умиление, скочила пъргаво от небето и кацнала на близката чука — напевите да слуша, на хорото да свети. . . Дори изворчето под хралупатата бука се заслушало омаяно и не смеело да шавне с водите си. . .

Много време минало така. Свирил овчарят. Играли момите хоро дотогава неиграно, дотогава невиждано. Друсали пъстрополи руха. Краката им не се виждали как стъпват на земята. . .

Едва когато зората се сипнала зад върховете на изник, Българ спрял да надува кавала. Самодивите престанали да играят. Взели си сбогом с овчаря и като сърни припнали, та се скрили в леса.

Преди да си тръгне, Българ зърнал, че при него иде Перунига, върнала се скришом от сестриците си. Идела при него да си вземе още веднъж сбогом. Стиснал той ръцете на момата и рекъл с тих, треперлив глас:

— Щеш ли, Перуниго, утре вечер пак да се видим? Да се видим край вира, дето за пръв път те зърнах? Искам нещо да ти кажа. Тая вечер ти ми легна на сърцето като звезда на небето.

Смут нахлул в момината душа. Самодивата цяла почервеняла, станала по-алена от сипналата се зора, свела очи към земята и потихом продумала:

— Ами как да стане това, Българе, като от дружките си, от сестриците си вечер не бива да се деля? И на мене ми се иска да дойда, но как да се отлъча?

— Само за малко, Перуниго!

Дигнала момата взор. Погледнала мило момъка. Поколебала се, ала като видяла огъня, пламнал в очите му, шепнешком обещала. Махнала с ръка и припнала да догони самодивите.

С влюбен поглед заследил Българ стъпките ѝ. Поразтъркал очи вяра да хване, че не било сън. Но усетил в ръцете си свирката, кования кавал, целунал го и се позасмял сърдечно. После кривнал надолу по пътеката да изкара стадото си на паша. . .

9.

Година се сторил денят на Българ. Цяла сутрин гората се огласяла от песните му. Много песни изпял, ала и това му омръзнало. Нито сядка го хващала, нито място си намирал. Вглеждал се в слънцето, застанало горе на небето, сякаш решило все така да свети, вечерта през прага да не пусне. Свъщал сърдит поглед и безцелно се взирал по сивокафявите дънери на боровете, чел годините на дърветата по броя на клоните, чупил смола от попуканата кора и лепил с нея шишарки. Чудел се какво да прави, как да се залиса, та времето да мине по-скоро. Когато облак затулял слънцето и сянка падала над гората, премрялото му от чакане сърце радостно забивало. Мислел си, че дневното светило вече захождало и вечер настъпвала. . . От захлас забравил дори за свирката си. Не се сещал да я найде в пояса си. Най-сетне я напипал, сграбил я и така силно я целунал, сякаш целунал Перунига. Повторил, потретил. После тихо засвирил. . . Свидни и съкровени напеви се разлели и зазвучали из долища и поляни. Сепнали се буките. Трепливата шума на ясени и калини спряла сладостното си фъфлене. Кротките ели и борове поклатили едва-едва върховете си и свели гранки. А пък стадото, развърнато по тучните морави, тозчас се събрало около овчаря, омагьосано от медения глас на кавала.

Тъй до забрава свирил Българ, докато слънцето трепнало на заник. Прибрал набързо стадото си, натирил го в кошарата и сам потънал в гората, Не ходил, а сякаш хвърчал. Искал час по-скоро да стигне вира — там, гдето скрита в шумата, далеч от своите сестрици, самодивите, щяла да му се надява Перунига. . .

Силел се овчарят, но не могъл да изпревари мрака, който надвиснал отгоре. Вечерта се плъзнала и легнала върху смълчаната гора. Само реката, проснала дългото си змийско

тяло в планинското усое, прояждала тъмнината и бляскала с отразените във водата първи изскочили на небето звезди.

Когато Българ стигнал вира, нощта била обгърнала и урви, и сипеи. Погледнал момъкът наоколо си, но нищо не могъл да види. Повикал самодивата по име, никой не се обадил. Услушал се. Чул само ударите на развълнуваното си сърце. Съмнение загризало душата му. . . Дали пък самодивата не се подиграва с него? . . . Усетил слабост и болка в гърдите, краката му отмалели, седнал на брега. Хванал с две ръце натежалата си глава и загледал в тъмните води. . .

Люта мъка стиснала гърлото му. Не изтраял момъкът и побягнал надолу. Но навущата му се заплели в храстите. Навел се да ги откачи и щом се изправил, сред хвойните му се мярнала сянка. Перунига!

— Българе! — гальовно и запъхтяно викнала самодивата.

— Перуниго!

Ръцете им се вплели.

— Очите ми се изгледаха, Перуниго! Мислех, че няма да дойдеш — прошепнал момъкът.

— Прости ми! Не можех да тръгна по-рано. . . Не исках да ме видят сестрите. . . Нали не ми се сърдиш? — попитала с тревога момата.

Не ѝ отговорил Българ. Само я притиснал до себе си и я целунал по нажалените очи.

Песен втора

„Попей ми, слуго, попей ми,
повесели ми гостйето,
да ми йе гостйе весело,
да ми йе совра весела,
да ни йе сладко ручанйе,
да ни йе пивко пийене!"

Народна песен
от с. Връбница, Софийско

„Милош умен и разумен,
Милош си зе булгариа,
с нея дойде при кадия,
пред кадия си застана,
па удари булгариа,
стар кадия са разигра,
кръпа си фърли нагоре,
феса си фърли на греди
и на Милоша говори:
— А бре, Милоше, Милоше,
чини си как си чинило,
свири си как си свирило!»

Народна песен
от гр. Пазарджик

1.

Развърнал стадото си из горните равни рудини, подпрян на овчарската си гега, Българ свирил без умора. Песните му се вплитали една в друга, заловени като брънки на безкрайна броеница. В душата му бликала чистата радост на любов споделена. . .

Едва чуто, като на себе си свирел овчарят. Кавалът му редял звуци, кротки като лек ветрец и дребни като мъниста на подявкина огърлица. В душата му светело безоблачно небе.

Ала когато слънцето пладнило и огънят му запалил и небе, и земя, в сърцето на овчаря зашетала буйна младост. Тя високо задигала мъжката му гръд и зажарила с огън накипялата му кръв. В съзвучие с неукротимото си сърце Българ надул свирката си. Захванал игрива песен. Огласили се от свирнята му доловете. Заприпявало ѝ тъмното усое. Литнала тя от непристъпните чуки на Дивна гора и се разляла надалеко по равни полета. . .

Зачули я жътвари, зажънали богата жътва по болярските ниви. Зачули я и нещо трепнало в гърдите им. Разиграли се сърцата на селяни, на драгомани и нагледници. Главите се изправили, очите овлажнели, краката заиграли. Долитащите звуци от Родопа подлудили людите и те не изтраяли. Захвърлили остри сърпове и паламарки, словили се за ръце и захванали буйни хора. Духнал вятър и разнесъл надалеч веселите провиквания на играчите.

Щом чул, щом познал гласовете на своите ратаи, заихукали ни в туй, ни в онуй време, разсънил се задремалият болярин Ардомир. Изблещил очи и начаса повикал своя пръв помощник Стан.

— Какви са тия викове от полето?

— Не знам, светли болярино! — уплашено продумал придворният и запримигал с окапалите си ресници.

— Как да не знаеш? Затова ли си ми на софрата? Аз ли трябва да проверявам? Иди бързо да видиш какво става! И ако се е случило нещо лошо, с главата си ще отговаряш!

— Слушам, светли болярино! — поклонил се до земята слугата и изскочил разтреперан навън.

Яхнал бърз кон и препуснал през полето. Стигнал, когато слънцето вече клоняло на запад, и що да види! Нивите — цели изпотъпкани, сякаш стада пощръклели биволи цял ден лудували из тях. Хванал се за главата болярският човек. Скочил от коня, хванал бича си и се нахвърлил върху драгоманите.

Запищели ударените и поискали да омилостивят разлютения Стан. Ала колкото и да се мъчели да се оправдават, да му разкажат за чудото, що се случило на нивите, той не повярвал. . . Пък и кой ли би повярвал на такива бабини дивитини? Отпуснал десница Стан и се замислил — де е коренът на злото? Мислил, мислил, па събрал драгоманите и потеглил към Дивна гора да хване овчаря, който бил виновен за всичко, и да го заведе при болярина Ардомир. Нека тоя хубостник сам отговаря пред властелина! Нека си получи, каквото му се пада!

След малко дружината, научила откъде слиза овчарят вечер и по коя пътека ще мине, завардила наоколо. Скрили се всички в крайпътните драки и зачакали Българ сам да падне в капана.

Не минало много време. Момъкът се задал по пътеката. Пред него пъплело стадото му, а той се вглеждал в златото на залеза и си тананикал песенчица. Но тъкмо да стигне храстите, дето се криели болярските люде, извадил свирката си и засвирил. Просторът се огласил пак от весели звуци.

Стан и дружината му опулили очи и не усетили как нозете им сами започнали да тропат и подскачат. Без да щат, заиграли лудо. Нито гледали къде стъпват, нито разбирали как играят. Едва когато острите тръни изподрали дрехите

им и започнали да се вбиват в месата, людете стиснали зъби от болка и запроклинали наум и свирката, и свиреца. Тъй играли, докато овчарят свърнал към кошарите да затвори стадото си и прибрал свирката в пояса си.

Щом млъкнала песента, избодените изскочили от драките. Спуснали се подир Българ, настигнали го и се нахвърлили върху му. Извили му ръцете и го вързали здравата.

— Какво искате от мене? — извикал Българ.

— И още питаш? — кряснал в ухото му Стан и го ударил с бича по главата. — Я погледни дрехите ни! Я виж кървавите ни меса! Сега ще те заведем при болярина, той да отсъди какво наказание ти се пада. Водете го! — заповядал той на дружината си.

2.

Ако затвориш волно горско пиле в клетка, то уплашено и омаломощено ще потрепка с крилца, ще поседи така, дорде му мине първата тревога, сетне ще вдигне взор. Ще огледа жадно небесата, ще му се поревне свободно да хвръкне към висините. И забравило, че желязна клетка го дели от света, ще се юрне с всичка сила към простора. Ала ще се удари в решетката, зашеметено ще полети настрана и пак ще се удари. Мъка и ярост ще изпълнят мъничкото му сърчице. Ще зачупи крехки нозе, ща закърши крилца. Ще кървави човчица о железните пръчици, ще се сили мрежата да разбие. . .

Като птичка, заключена в клетка, бил Българ между четирите каменни стени на тъмницата. В какво го обвинявали, той не знаел. Отдавна бил слушал за болярската тюрма. Но какво било това страшилище, също не знаел. . . Пък и отде ще знае? Нивга не бил и минавал край болярските палати. Знаел само кошарата и гората. Слушал бил само селяните да разправят от ухо на ухо страшни приказки за болярската тъмница.

Овчарят не знаел що е страх. Нито гръмове и сприи, нито звяр, ни птица, нито клетви и магии не стряскали младото му сърце. Но тук в затвора изгубил и ума, и дума. Плашела го тъмницата, черна като нощ, потънала до тридесет лакти в земята, заключена с десет ключа. И за какво било

всичко това? Колкото и да напъвал ума си, не могъл да налучка в какво се е провинил пред болярина, та така подло бил отвлечен и бутнат в тая яма. Разправии нямал с когото и да било. Всеки ден пасъл стадото си, избирал най-тучните пасища и всички, които го познавали, го обичали заради веселото му сърце.

Едничка крамола имал само с Биляра.

«Пък кой знае! — поколебал се той. — Може би тъкмо заради нея иска да ме накаже боляринът. Нали вещицата провожда само злини и смърт? Болярите не пада по-долу! И той затваря в тъмници и беси непокорните роби. . . Може вражалицата и господарят да са съюзници. . . Горко ми тогава! Ще увисна на бесилото! Смърт ме чака! Няма вече да видя Перунига!»

И разтреперан от гняв, Българ се спуснал към вратата на затвора. Но колкото и да напъвал с якия си гръб, дъбовите двери не трепнали. Били оковани с желязо и залостени с девет подпори. Опипал всяка стена, претърсил пода, дано намери някъде провирка да избяга, но нийде не намерил. Най-сетне отчаян ударил глава в зидовете и паднал полумъртъв.

Колко време минало така, Българ не помнел. Когато отворил очи, тъмнината била все така непрогледна. Едва се свестил и мъката отново го загризала, черни мисли нахлули в главата му. Ето ще загине той, ще увисне на бесилката, а Перунига дори няма да знае! Па и отде ще научи?. . .

Ех, да би могъл през туй проклето тъмнило да провре едно око и да зърне милото Перунигино лице, струвало му се, че мъките му биха били по-леки! Споменът за самодивата го унесъл. До ушите му прелетял шум на пенливо поточе, лудо провиращо се между камъните. Лъхнал го дъх на смола и гнила шума. Пред погледа му се извисили стройни борики, усойни лесове. . . Под зеления, треплив листак му се мярнала сянка. И колкото идела към него, по-ясна ставала. . . Перунига!. . . Ето белия й ръченик! И сякаш иска да му каже нещо, но думите й се сливат с песента на гората. . . Българ напряга слух, ала разбира само една дума: «Свирката. . . свирката!» Ето, за трети път повтаря самодивата тази дума и му се засмива. Но защо не може да дойде при него? Откога е тръгнала и уж все иде, а крачките й не спорят. . . Тогава защо ли той не иде да я посрещне?

Скочил момъкът, протегнал ръце, но в този миг Перунига се скрила. . . Стреснал се. Разтърсил глава и разбрал, че всичко било само сън. Наоколо му била все същата гробна тишина, все същите влажни стени.

«Свирката! — повторил той дочутите думи и напипал мушнатия в пояса си кавал. — Какво ли искаше да ми каже Перунига?»

Изведнъж остър звук проглушил свикналите му на тъмничната тишина уши. Ръждясалият катинар изскърцал. Сноп светлина рукнал от вратите. На прага се показал тъмничарят, спуснал се и му сложил яки окови на ръцете. . .

3.

Гора от бесилки се издигала на широката поляна, досами рова пред стените на двореца. Там болярските палачи щели да бесят осъдените на смърт жетвари заедно с овчаря Българ. Под сенчестите брястове насред поляната на висок, обкован със злато и скъпоценни камъни стол седял боляринът. Мъст жадувала разлютената му душа. Нетърпеливо шибал той с бича си по високите червени ботуши, поглеждал към двореца, отдето щяла да дойде болярката му Спасия. Искал с нея да наблюдава как осъдените ще увиснат на бесилката, ще разширят от ужас очи и накрая ще стихнат с изцъклен поглед. . .

Най-сетне жена му се появила и тръгнала към брястовете, обградена от десетина придворни моми. Боляринът въздъхнал облекчено. Хубавият лик на болярката го накарал да вдигне смръщените си вежди и да разведри чело. Мила и прелестна била жена му. Колкото Ардомир бил грозен и стар, толкова тя била млада и гиздава. Ала не само хубава, но и със златно сърце била болярката. Още щом стигнала до мъжа си, застанала чинно с наведена глава и го помолила:

— Господарю мой, смили се над бедните люде! Опрости ги!

— Да ги опростя ли? — ядосал се болярииът. — Задето ми стъпкаха житото, затова ли да ги опростя?. . . Заповядвам ти да седнеш при мене!

— Но аз ще умра от мъка и милост! — възкликнала Спасия и заплакала.

— Заповядвам ти! Нека сърцето ти да претърпне. Милост да няма! Болярски нрав да се насади в него!

Разтреперана, бледа като восък, болярката прехапала устни и впила поглед в осъдените. Мъка я разкъсвала, като зърнала посърналите лица на момите и невестите, които плачели без глас, като видяла очудените очи на децата, разделени от майките и бащите си, като чула жалбите на старицитe, зажалили приживе чадата си. А когато извели Българ от тъмницата и тя съгледала високата му като борика снага, буйните му къдри и мъжественото му лице, нещо като с нож пронизало лявата ѝ гръд. . . И не се стърпяла. Пак тихичко замолила за милост.

Властелинът само я изгледал, скръцнал със зъби и не отронил нито дума.

Стаила се жената. Нямало какво да прави. Безсилна била да прекърши волята на господаря. . .

Времето текло по-бързо от вода. Палачите вече приготвили примките на шиите на осъдените. Чакали само повелята на болярина. Само още няколко удара на сърцето и ще почне страшното бесило. Ще се чуе плач и ридание. Ще се изтръгнат от измъчените души люти клетви и писъци до небето. . . Без да иска, болярката затворила очи и запушила уши. И в този миг душата ѝ се осенила от смътна надежда: защо не помоли мъжа си да позволи на овчаря да посвири за последен път?. . .

Спасия бързо отворила очи и се обърнала към болярина:

— Господарю мой, нека да чуем свирнята на овчаря, преди да го обесят. Ако го не чуя как свири, болна ще легна, от мъка ще умра.

Болярumът вече се готвел да даде заповед на палачите. Но като чул молбата на жена си, любопитство подразнило сърцето му. Каква ли ще е наистина тая свирка, дето разигра толкова люде? Какво ли ще е това чудо? И му се пощяло да чуе.

Развързали джелатите ръцете на овчаря. Нагласил той свирката си и чакал знак от болярина да засвири.

В това време към властелина се приближила старица. Целунала крайчеца на свилената му руба и му пришепнала такива думи:

— Ако чуеш, светли болярино, свирката на овчаря, зло ще се случи. Голяма беда ще надвисне над твоята глава и над болярката. . . Тая сутрин прочетох това по звездите, тъкмо когато трептяха да залязват!

—Коя си ти, жено,та четеш по звездите такива прокоби?— сепнал се болярината.

— Горската вещица Биляра. . . Послушай ме, зло да не патиш! Повели веднага да обесят всички до един! Не гневи небето с милосърдие, защото за тебе няма да има милосърдие. Наказвай, беси, коли! Така ще имаш власт и сила. Когато убиваш непокорници и разбойници, радвай се и се весели! Ведно с тебе ще се радва небето и моето сърце.

Стреснал се властелинът от грозните думи на вещицата. Тръпки го побили, като се вгледал в съсухреното ѝ грозно лице, в окапалите ѝ ресници, в усойните ѝ жълти, като на котка очи. Беззъбата ѝ уста, гнусна и смрадлива, го накарала да извърне очи и да ѝ махне с ръка да се пръждосва. Какво може да се случи, ако чуе свирнята, преди да обесят овчаря? Нали на всички осъдени на смърт от памти века се изпълнява сетнята молба? Пък нали и Спасия му рече, че ако не чуе свирнята, ще умре от мъка! Не, нека засвири овчарят!

Едва се разнесли над поляната първите звуци на кавала, трепнали млади и стари. Краката им сами заиграли, затепали по сухата земя. Осъдени и палачи, селяни и деца затропали, закършили снаги. Разиграло се сърцето и на болярката. Скочила тя от стола си, подала ръка на болярина. Но той я изгледал изпод вежди, дигнал поглед към поляната, дето скачали всички, омагьосани от кавала на Българ, и викнал гръмогласно:

— Какво е това от вас, бре? Бесило ли е това или селска веселба? Какво правите, селендури проклети! Спирайте бре, хей, палачи, че главите ви като на пилета ще откъсна? — и разлютен скочил от стола си, за да се справи с непокорните люде.

Но едва пристъпил, нещо свило коленете му. Старешката му кръв се развълнувала и той захепал. Понесъл се като вихър между игралците. Сърцето му като лудо заиграло, дъх не могъл да си поеме, краката му сами се дигали и спущали. Тялото му само се тресяло. Колкото повече рипал, толкова повече му се играело. . . Само че старите му крака не държели вече. Клюмнал той на земята и се замолил на овчаря да спре да свири.

Дочул го Българ и го съжалил. Свалил от уста свирката. Секнала свирнята. Прекъснали играта людете. Болярина се

вдигнал от земята. Извадил бял пош от пояса си и забърсал рукналата пот. Сетне пристъпил към овчаря, освободил го от бесилото и рекъл:

— Хвала тебе, момко, чудна свирка имаш! Ти и мене, стареца, разигра и злобата ми и гнева ми прогони! Хвала тебе и опростен от мене бъди!

Възрадвало се сърцето на бедния момък. Сълзи бликнали от очите му. Пресегнал той, целунал ръката на властелина и с развълнуван глас продумал:

— Благодаря ти, господарю! Мене от бесилката свали и живота ми даряваш, но моля те. . . прости и на тези, които заради моята свирка пострадаха! Ето мене накажи, ала на тях прости!

— Да бъде така, както искаш, свирецо! И тях ще опростя, но ако останеш при мене, придворен певец да ми станеш! — изхитрил се старецът.

Обронил глава момъкът. Не могъл да реши изведнъж. Как тъй да остане при болярина? Ами Перунига? Какво ще прави без нея? Как ще живее без първо либе? И на свой ред започнал да хитрува:

— Аз съм беден и неук овчар и не съм за двореца. За тука трябват люде учени и благородни. Какво ще прави един прост овчар в двореца?

— Как какво ще правиш? Ще ми свириш, дните ми ще веселиш. Твоята свирка чудеса прави, ще ме подмлади!

Подвоумил се Българ, ала като съзрял черните кърпи на майките и невестите край бесилата и молбата в очите им, съгласил се. Дал дума да остане при болярина Ардомир.

4.

Пукнала, треснала от ядове Биляра. Тя видяла как Българ бил опростен от болярина и как спасил всички жътвари от бесилото. А като чула, че ще остане в двореца и ще бъде придворен свирач, гръм и проклятия се изтръгнали от устата ѝ, но била безсилна — за цяла година била изгубила магьосническите си сили. Не могла да се побере в кожата си и побягнала.

Бягала, колкото бягала вещицата, уморила се. Седнала на един камък да си почине. Слънцето я напекло и тя задря-

мала. Дрямала, пухтяла с уста, хъркала. Злобата ѝ била така силна, че се събрала нейде в гърдите ѝ. Свила се на кълбо, завъртяла се в кръг и сетне почнала да се развива. Проточила тънка снага и започнала да излиза през гърлото на вещицата, спряла се за миг в устата, погалила се около езика, взела неговото жило и бързо изскочила навън, преобразена на люта змия усойница.

Трепнала вражалицата. Събудила се от змийския съсък, зашепнала заклинания. Змията полазила по краката ѝ, качила се на скута ѝ, свила се на кълбо и издигнала глава.

— Ой на баба, змийчето, ой на баба милата гадинка! — запяла с дрезгав глас вещицата, хванала с два пръста змията и я обвила на шията си. — Ха сега на ухото ми пошепни, душата ми разтуши, скръбта ми да мине, умна мисъл в главата ми да дойде!

Гадинката засъскала нещо в ухото на вещицата.

— Как? В гори Тилилейски ли да ида? Ами що да чина там?. . . От бродницата съвет да взема?. . . Хвала тебе, бабино змийче! Хвала тебе, змийо, на вси змии царица! — плеснала с ръце Биляра, целунала гадинката и я пуснала под камъка.

Скочила възрадвана вражалицата, завъртяла се три пъти на един крак и хвръкнала. Летяла, летяла цял ден. Найсетне надвечер зърнала тилилейските присои. Зъбести чуки се вдигали и се губели във висините. Непристъпни пропасти прорязвали планината. Настръхнали, шеметни спускове се дигали отвсъде. Ни път, ни пътека, ни едно зелено стръкче не се виждало — само пречупени клони и изсъхнали листа се чернеели и духове-бродници скитали и се отдавали на безпътни пиршества. Въздухът миришел на сяра. Тънък димец се виел от пукнатините на скалите.

Скочила Биляра на един сипей. Разтворила широко ноздри и вдъхнала лютата миризма с такова упоение, като че била дъх на разцъфтели липи. Плеснала ръце, закикотила се като нощна сова и се свлякла в пропастта. Там бучала зла река, яростно се блъскала о камъните и като пощръкляла се хвърляла по праговете си, докато стигнела до брода, дето най-сетне се умирявала.

Взряла се вещицата и съгледала, че насред брода седяла една бродница и пресявала водата с решето. Сухата ѝ снага била изгърбена като кобилица. Дългите ѝ коси били раз-

рошени, брадата и носът й почти се допирали, кокалите ѝ дрънкали като разглобени.

—Добър вечер, сестрице! — рекла жаравицата и отдалеч се поклонила, като изкрещяла като кукумявка.

— Добър вечер, Биляро. Мене дириш, нали? — обърнала се бродницата към нея, издала глас на бухал и се засмяла. Черна дупка вместо уста се открила. Остри клинци вместо зъби се показали.

— Нима знаеш вече, сестро? — учудила се Биляра и приседнала до нея. Спуснала крака в реката и зачакала.

— Да, току-що приказвах с един от духовете. . . Той бил днес на поляната до болярския дворец и всичко видял. А ти си за цяла година безсилна. . .

— Е, ще помогнеш ли? Сърцето ми от мъка ще се пръсне . . .

— Ще видим, Биляро!

Запретнала ръкав тилилейската баба и посегнала към небето. Ръката ѝ толкова се удължила, че стигнала месечината. Погалила я, хванала я за ушите и я откачила от небесния свод. Турила я на коляно. После наново протегнала ръка, сграбчила няколко звезди и ги сложила в полата си до месечината. Бръкнала в пазвата си, извадила скъсана кърпа, духнала в нея и завила месечината и звездите. И като се заклатила, сякаш люлеела дете-пеленаче на коленете си, запяла с пресипнал, хриплив глас приспивна песен. Устата ѝ зашепнала несвързани думи. Запитала нещо реката и навела глава, турила ухо на кърпата с приспаните нощни светила и почнала да слуша. Слушала, слушала, но наоколо реката шумяла и не ѝ давала да разбере всичките думи на месечината и звездите, които бълнували. Тогава пръхнала с уста. И реката веднага се пресушила, превърнала се на мъгла и запълзяла нагоре по стръмните чукари. Едва тогава бродницата схванала, що бълнували завитите и обаяни светила.

— Е, какво? — попитала нетърпеливо Биляра.

— От кокошка краче си яла, Билярке. Не бързай! Всичко ще ти кажа, ама чакай най-напред да те нагостя с млечице.

— Чакам, чакам, како Бродке!

Тилилейската баба отметнала кърпата. Извадила звездите. Две от тях престорила на столчета, третата — на маса, четвъртата и петата — на панички. Седнали те с Биляра на столчетата. Бродницата захлупила месечината със ситото си. Превърнала я на крава. Издоила в паниците мляко.

Пийнали си, сръбнали си, наяли се. Развеселила се ситата и доволна бродница. Ударила със ситото си кравата и тя пак си станала на месечина. Плеснала до три пъти с ръце и столчетата, масата и паниците се превърнали отново на звезди. Пуснала ги да си ходят на небето.

— Слушай сега с четири уши! — рекла тя на Биляра. — Ако разбереш, добре. Ако не разбереш, пак добре!. . . Сив гълъб гука в усои, сива гугутка го слуша. Ако знак направиш и гълъб с гугутката събереш, па пратиш там сив сокол, радост ще бъде на твоето сърце. . . Ако не успееш, на змия ще се превърнеш и така ще се спасиш. За магия ще вариш бурен всякакъв и най-много вратига и комунига. Зло ще правиш на Перунига. На опустяло огнище ще кадиш с едностръката тинтява, като я прекараш, дорде е още топла и опушена, през опустяло колело. . . Разбра ли ме?

— Благодаря ти, сестрице, и дай да ти целуна ръката! — поклонила се Биляра и понечила да си иде.

Но бродницата я спряла:

— Чакай, Биляро, да те изпратя, че след малко ще почнат дивите си игри духове и вампири, таласъми и устрели. Може някой да те наскърби или да те обиди.

Прегърнали се двете черни души. Литнали над тилилейските гори и запели. Едната бухала като бухал, другата като кукумявка. После Биляра литнала към болярския дворец, а бродницата се върнала назад, че бързала да не пропусне хорото на злите нощни духове.

5.

Останал овчарят в двореца. Облекли го в хубави дрехи. Нагиздили го така, че станал момък за чудо и приказ. Всички моми и невести от палата тайно въздишали по него.

Първите дни той обикалял навсякъде и се дивил на дворцовите красоти и наредби. Дотогава не знаел, че има такива красоти по земята. Не бил и сънувал такова великолепие. А като разгледал отблизо властелинската корона и трона и съзрял по тях хиляди бисери и безценни камъни, главата му се замаяла. Мислил си—коя ли ще е тая изкусна ръка, която е направила тъй гиздав и изящен болярския златен венец? Мислил си — колко ли време е трябвало на

златаря дорде извая чудните листа и цветя и дорде ги сглоби едно по едно, дорде ги свие на коло, та да приляга на главата? Мислил си — какво ли търпение е било потребно дорде я накити с елмази, та отдалече да свети като небесна дъга.

Дълго време се дивил и чудел Българ на болярския разкош. . .

Но като минали дни, очите му почнали да надзъртат през прозорците навън. . . Та нима слънцето не свети по-ярко от короната? Нима синьото небе не е по-хубаво от златотканите завеси и разцъфтените поляни не са по-кипри и по-меки от килимите на двореца? Там цветята никога не вехнат. А тука натопените във вазите след ден-два посървали, поронвали цветец и умирали. . .

Дворецът започнал да омръзва на младия човек. Пък и властелинът толкова се пристрастил към песните и свирните му, че не го оставял на мира. Трябвало все под заповед ту песен да пее, ту със свирката си да свири. Запеел ли весела песен, на болярина не му било до веселба — и момъкът засвирвал в угода на велможата тъжна песен. Но скоро и тя омръзвала на господаря. Трябвало весела да почне! . . . Додеяло всичко това на младия певец. Тъмен облак засенил челото му и той захванал да свири без сърце, да пее без душа. Втръснали му се вкусните гостби и искрометното вино. Омръзнали му задявките на придворните моми. Опротивели му лукавите подмятания на слугите, завистта и злобата им. Болярските чертози започнали да го задушават. . . Гората! Планината! Колко свежест, колко красота, колко волност! Дето поиска, там отива. Каквото сърце поревне, това прави. Свири ли му се, свири. Пее ли му се, пее. . .

А в палата всичко трябвало да върши по повеля. Всяка негова стъпка била следена поне от две любопитни очи. Дворецът се превърнал в затвор за овчаря.

Но най-голяма била мъката му за Перунига. Момата живеела в спомените му и не излизала от мислите му. От очите му не изчезвало златото на косите ѝ и като че ли още усещал мириса на затъкнатите в косите ѝ горски цветя. Не минавала вечер тя да не го споходи на сън. И все така му се явявала: със засмяно лице и светнали очи. Но вгледжал ли се хубаво в очите ѝ, забелязвал в тях две некапнали сълзи.

Нищо не думала самодивата. Само с поглед го молела да не я забравя.

Ден и нощ мислел момъкът как да напусне двореца, в гората да си иде, овчиците да си види, либето да си подири. От копнеж залинял. Светлият блясък на очите му изчезнал. Руменото му лице побледняло. Мощните му гърди се свили. Раменете му се отпуснали. Сред разкошните чертози, в хубавите си атлазени дрехи той креел и вехнел като откъснато цвете.

Един ден Българ седял край отворения прозорец и се взирал в далечната синкава планина, чезнеща в омара. Както тъжал и въздишал, усетил, че някой го побутва по лакътя. Обърнал се и видял до себе си Калина — хубавата слугиня, която често виждал при господарката Спасия.

Тя му подала цвете незабравка и му подшушнала:

— Господарката ще те чака довечера, когато залезе месечината, в градината при извора.

Момъкът учудено погледнал пратеницата. Но като чул името на своята избавителка, нищо не попитал. Само кимнал в знак на съгласие.

Отърчала момата, а Българ се замислил: за какво ли е притрябвал на болярката? И защо ли го вика през нощта? Дали на любовна среща? Или иска нещо да го предупреди? . . .

6.

— Е, как те посрещна, Калино? — попитала начаса болярката.

— Учуден беше, светла болярке! Погледна ме някак си особено. . . Но обеща, ще дойде на уреченото място.

— Учуден ли? . . . Да не ти се е сторило така, Калинке?

— Не, господарке! Учуден беше, сякаш от небето беше паднал. . .

Замислила се Спасия. Защо пък като че от небето ще пада? Хем самият ѝ праща вест, хем пък ще се чуди.

— Ами цветето прие ли го?

— Да, взе го.

— Ами, помириса ли го, туди ли го в пазвата си?

— Не. Взе го слисано, погледна го и го остави на прозореца. . .

Съмнение загризало сърцето на жената. . . Снощи едно от момичетата — Станка, й донесе незабравката с поръка от Българ да се срещнат. . . А сега той се чуди на цветето. . . на срещата. . .

— Калино, я иди доведи онова момиче, което снощи ми донесе незабравката.

— Ей сега, господарке — отърчала веднага слугинята.

Смутено и разтреперано дошло девойчето. Поклонило се до земята и зачакало със скръстени ръце.

— Кажи ми, Станке, ама правичката ми кажи, кой те прати снощи при мене! Кой ти даде цветето и кой ти поръча снощните думи да ми издумаш?

— Нали вече казах, господарке. Цветето ми даде болярският певец Българ и ме замоли да ти кажа, че иска да те види.

— Не криеш ли нещо от мене, момиче? Я си помисли, дано се сетиш още нещичко. Кажи ми как ти заръча? С какви думи, как точно ти каза.

— Аз казах вече всичко, милостива господарке — настояло пак момичето, свело глава, впило очи в пода и почервеняло като божур.

— Слушай, Станке, да ти кажа нещичко . . Преди да стана господарка, и аз бях слугинче в двореца. Ала никога не лъжех и затова ме хареса болярят и ме взе за жена. Кажи ми истината! Погледни ме в очите и повтори пак онова, което ти каза певецът!

Дигнало насълзени очи момичето. Огледало се боязливо, приближило се към господарката и прошепнало в самото ѝ ухо:

— Страх ме е от вещицата Биляра!

— От Биляра ли? . . . Не бой се, момичето ми! Няма я вещицата в двореца. Тя вилнее в горските пущинаци и се пръждоса още тогава, когато свалиха жетварите от бесилката. . . Ти ме лъжеш, Станке!

— Заклевам ти се, болярке, не те лъжа! Вещицата шета край двореца. . . Снощи ме срещна и като взе от мене оброк до гроб да мълча и дума никому да не казвам, поръча ми да дойда при тебе и да ти кажа, че певецът искал да се срещнете. . . Тя ми даде и цветето. . .

— Тя ти даде цветето? — възкликнала Спасия.

— Тя, тя, господарке! Измъкна го от пазвата си, прибая му нещо и ми заръча само в твоите ръце да го предам.

Сянка паднала на хубавото чело на болярката. Станало ѝ мъчно, че била излъгана от вещицата. Но по-добре така, отколкото иначе!

И като се овладяла, Спасия запитала:

— Значи, вещицата те изпрати? Добре, кажи ѝ, че ще отида на срещата. Ала не ѝ казвай, че си ми съобщила истината! — заръчала болярката и изпратила момичето да си иде, като му подарила везана копринена кърпа.

7.

Щом месечината се скрила зад далечните планини, Биляра, скрита в градината, заследила дали нагласената от нея среща ще стане. Ето, Българ вече чакал, потулен в сянката на листата. Но дали ще излезе болярката, дали ще устои на дадената дума?

«Ах! — тръпнела вещицата, предвкусвайки сладостта на близката победа. — Ще ми паднете в клопката, гълъбчета! Не е вчерашна Биляра, знае как да реди тия работи! Цветче незабравка и се хванахте на уловката като мишлета за сиренце. . . Сега остава само да дръпна жичката и капанът ще се затвори.»

Биляра трепнала. До изострения ѝ слух долетял шум на копринена дреха. Тихи стъпки прегазили тревата и замрели под липата при градинското изворче. В тъмнината всевиждащите очи на вещицата съзрели болярката. Тя застанала пред певеца и той поел ръцете ѝ. . .

Злата жена това и чакала. Потрила ръце от доволство и безшумно литнала към болярските чертози. Влязла през отворения прозорец, извадила от пазвата си пухкава лисича опашка. Прибаяла, помилвала с нея лицето на Ардомир, поднесла под носа му лютива билка.

Тозчас заспалият кихнал, отворил очи, завикал стражата.

— Не викай, светли болярино! Не трябва още стражата! — прошепнала Биляра и като извадила от джоба си една светулка, духнала. В миг целият чертог се осветил.

— Какво правиш тука, жено? — уплашено извикал болярина и се вгледал във вещицата.

— Дойдох да ти кажа, светли болярино, че злото вече се случи. Не послуша ти старата Биляра и ето бедата почука на портите ти!

— За каква беда бълнуваш, вещице?

— Вълк докара ти в кошарата си, господарю — продължила вещицата. — Вълк докара и ето го при агнето. . . Но я викни тихо стражата си, па иди го хвани, дорде сукалчето е още цяло.

— Говори направо, жено! Без заобикалки! — креснал ядосано старецът.

— Добре, ще ти кажа. Болярката Спасия, твоята бла говерна съпруга е с певеца Българ долу в градината, под липата до извора. Събуди стражата и побързай да ги хванеш!

Грозна ревност на изигран съпруг задавила гърлото на стария болярин. Скочил той от леглото, затичал из двореца. Намерил своя телохранител и му заповядал да залови певеца и невярната болярка.

Като наредил така, болярinът се затътрил в спалнята, дето го чакала Биляра, усмихната и с радостен блясък в очите. Спрял се пред нея и така ѝ рекъл:

— Ако си ме излъгала, жено, да му мислиш! На парампарчета ще те направя! На кучетата ще те хвърля, помен от тебе да не остане. . . Но ако си ми казала истината, давам ти болярската си дума, болярка ще те направя. До мене на златен трон да седиш, чест и слава с мене да делиш.

— Истината само от моите уста ще чуеш, пресветли господарю! . . А сега позволи ми да изгася светлината, да не би ония в градината да я зърнат и да избягат — поклонила се вещицата и скрила в джоба си светулката.

Не минало много време. При болярина влязъл телохранителят и продумал:

— Хванахме ги, светли болярино! Уловихме ги тъкмо да се разделят. Бяха се хванали за ръцете за сбогом и стражата ги наобиколи. Завързахме им отзад ръцете и ги оставихме в градината. Какво ще заповядаш, господарю?

— Вържете ги в два чувала! Утре заран ще ги хвърлим в морето.

— Светли болярино — извикала вещицата, — недей с чували! Ще се развържат и ще избягат. По-харно ще бъде, ако повелиш да оковат една бъчва отвътре с гвоздеи, да затворят вътре двамата. И така да ги хвърлят в морето.

— Както искаш, така ще стане, моя благодетелко! — казал боляринът и тежко въздъхнал. — А сега ме оставете сам! Ти иди, Биляро, и се приготви утре да седиш при мене на трона!

Щом останал сам, старецът се отдал на мъката си. Колко много искал той думите на вещицата да не излязат верни! Колко много желаел само така да й се е сторило! Но думите на верния му телохранител го съсипали. Гръм да паднел и да превърнел двореца в пепел, нямало да бъде така злочест както в тоя миг. . .

Цяла нощ се разхождал Ардомир из палата и се тюхкал: как ще живее без Спасия? Как ще живее без едничкото същество на този свят, което обичал? Изведнъж животът му се видял пуст, безлюден. За какво да живее? Загивала Спасия, загивала неговата радост и утеха в живота, неговата единствена любов! Минала му мисъл да накаже само певеца, само любовника-измамник и така да запази обичната си жена. . . Но как ще я търпи? С какви очи ще я гледа, с кои ръце ще я милва? Та нали тя ще му напомня за своята измяна? . . Не! Не ще погази той болярската си дума! . . . Само в бъчва, окована отвътре с пирони, и — в морето! . . .

И щом зора зазорила, властелинът изтичал при телохранителя си и му заръчал да накаже престъпниците така, както му наредил снощи. И му заповядал да събере народа, за да гледа как наказва боляринът — всекиму според делата.

8.

Мрачен седнал Ардомир на престола си. Изгревът на слънцето, промъкнал се през прозорците, погалил смръщеното му чело. Ала той бил толкова умислен, че не видял дори как вещицата пристъпила на пръсти до престола и тихичко го помолила да й разреши да седне на мястото на болярката. Само кимнал глава, без да разумява що иска и що върши Билярa.

Седнала вещицата на престола, прибрала дългите си черни поли, турила ръце на облегалките и опряла глава назад. Брадата й треперела от вълнение, радост заливала лицето й.

След малко вратите на чертога се отворили. Стражата донесла двата чувала, в които били осъдените на смърт, дотъркаляли и окованата с гвоздеи бъчва.

Ардомир побледнял като платно, студена пот избила по челото му. Боял се дали ще има смелост да даде повеля. Турил лявата ръка на очите си, стиснал зъби и с десницата си дал знак на стражата.

Спуснали се людите и развързали единия чувал. Оттам се подала женска глава. . . Но не на болярката, а на нейната прислужница Калина, облечена с дрехите и нагиздена с накитите на господарката.

Погледнал болярина̀т с едното си око. И като съгледал, че от чувала излязла не болярката, а Калина, въздъхнал облекчено.

В това време дотърчала и болярката, хвърлила се върху вещицата. Предала я на стражата и коленичила пред болярина:

— Милост, господарю! Милост за Калина и Българ. Нима вярната ми слугиня заслужава такава участ? Нима певецът трябва да загине... Ето я вещицата! Тя искаше да ме погуби, да потуби певеца и да те направи неволен женоубиец. Тая грозна вещица ми доправи вест, че уж певецът искал да се срещне с мене през нощта в градината. И като смяташе, че ще се поддам на нейните коварства и ще погазя болярската си чест, е дотърчала нощес при тебе. И те е излъгала, че съм отишла на стоене! Ала за да падне сама в капана, който беше приготвила за мене, аз изпратих на срещата вярната си слугиня. Милост, господарю! Милост за невинната мома и непокварения момък!

— Вържете здраво вещицата! — повелил болярината̀т на стражата.

Сетне скочил от престола си, вдигнал жена си от земята прегърнал я и на един дъх изрекъл:

— Камък ми падна от сърцето, камък воденичен! Благодаря ти, жено моя вярна! — и старецът се разридал като дете, целунал през сълзи жена си и я сложил на престола.

Сетне отишъл и сам развързал торбата, в която се намирал Българ. Развързал го и прегърнал певеца, хванал за ръка Калина и им рекъл:

— Простете ми, че така ви наскърбих! Ала не винете мене за тези мъки и страдания. За всичко е виновна оная

проклета вещица. Но тя ще си получи своето. Хей, стража, турете вещицата в бъчвата, заковете я здраво и я хвърлете в морето! Нека завинаги изчезне злото от земята! . . . А за да се ознаменува това събитие, нека дворцовият писар го запише със златни писмена в книгата на моя славен род! И нека вестоносците ми тръгнат из моето болярство и поканят всички, до последния човек, на угощение! Нека се вдигне нечувана досега веселба!

Веднага заповедта на болярина била изпълнена.

— А сега, Калинке — обърнал се към слугинята боляринът, — кажи с какво да те надаря! Стига да е по силите ми, ще го изпълня!

Навела глава момата и тихо продумала:

— На сърце ми е легнала жалба, че не съм свободна. . .

— Добре! От днес нататък свободна ще бъдеш!

Сетне се обърнал към Българ.

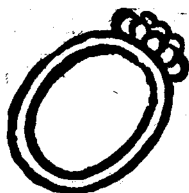
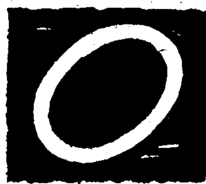
— И аз като Калина, господарю, искам да ме пуснеш да си ида в гората, пак да си паса овцете както преди, на воля да си свиря със свирката!

Замислил се старецът. С Калина било лесно, но с Българ какво да прави? Не му се искало да пусне свиреца, струвало му се, че без неговата свирка ще се разболее. . .

— Като птичка в клетка съм, светли болярино. Аз съм отрасъл в гората, пасъл съм овци и кози и натам ме влече. Моля ти се, пусни ме да си ида! Това е едничкото ми желание!

— Добре, така да бъде! — съгласил се господарят и дал знак на свирачите.

Загърмели тъпани, засвирили свирки. Най-весела била свирката на предвкусващия свободата Българ. . .

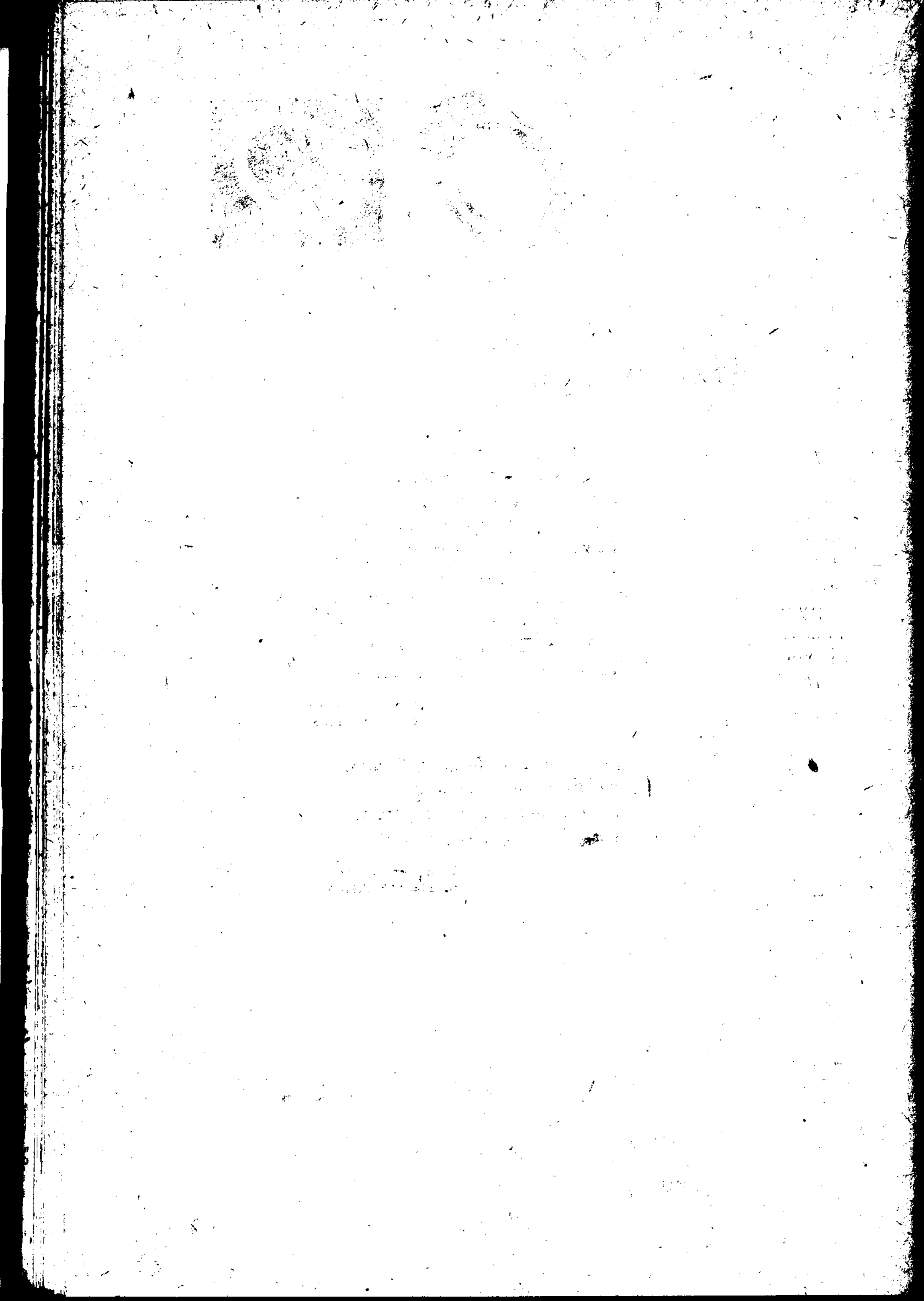
Песен трета

„Стоян си стадо подкара,
че го на валог превали,
самодивите издебна,
та им роклите открадна.
Самодиви са излезли
и трите голи, без ризи,
трите Стояну се молят:
— Стояне, младо овчарче,
дай ни, Стояне, роклите,
роклите — самодивските!

Народна песен
от Търновско

„Бог да бие Шар планина,
що улови три овчара,
три овчара, три другара,
улови ги, притисна ги!“

Народна песен
от Пазарджишко

1.

Щом боляринът пуснал на свобода овчаря, той начаса хвърлил скъпите си дрехи. С тях бил като скован. Не смеел да седне, гънка да не направи. Не смеел покрай храст да мине, да не ги закачи. . . А като облякъл наново овчарското си рухо, сетил се волен като птичка. С пълни гърди задишал свежия горски въздух. Дишал и не се насищал на мириса на трева и шума.

Макар че било още светло, той не могъл повече да се сдържи — запътил се към самодивската поляна. Искал да остави белег на Перунига, час по-скоро да ѝ съобщи за своето освобождение. Не ходил, а хвърчал из гората. Щом наближил самодивската поляна, извадил свирката и засвирил. . . Но едва се отронили първите звуци на кавала и пред него се мярнала сянка.

Вгледал се момъкът. Сянката се проточила, източила, разнесла се като дим и на мястото застанала сама Перунига самодива.

— Перуниго! — викнал момъкът, завтекъл се и понечил да я прегърне.

— Чакай, Българе! Чакай, мили — дръпнала се момата под сянката на едно дърво, — лоши очи ще ни видят на залез слънце. Ще ни видят и ще ни завидят!

— Не мога, Перуниго, да чакам. Сърцето ми вече не трае. Колко дни и нощи не сме се видели? Колко мъки претеглихме? Душата ми изгоря за тебе, като цвете за вода!

— Всичко знам, Българе. . . Ала нека да се срещнем довечера в потайна доба, когато моите сестрици хепат хоро на поляната. И нека тогава един на друг да се оплачем, един на друг да се надумаме и порадваме!

— Днес от пладне съм мислил и премислил. . . Хайде, либе, да се оженим, един без друг да се не мъчим! Хайде, либе, с мене в село да дигнем голяма сватба. Малка къщица имам, дар от болярина. В нея ще живеем, като гълъби ще си гукаме, като славеи ще си пеем, един на друг ще се радваме.

Въздъхнала тежко самодивата. Сълзи бликнали от очите ѝ.

— Какви думи думаш, Българе. . . Нима не знаеш песента за Стоян овчаря, оженен за самодива? Самодива дом не домува, самодива дом не бере, нито деца отглежда!

— Песните. . . Песните така си пеят. . . — замечтано изрекъл Българ. — И нека си пеят! Не мога аз вече без тебе! В двореца изпитах такава мъка, че ако с добром не искаш, ще те грабна насила!

— Не приказвай такива думи, либе мое! Та може ли насила. . .

— Сърцето ти е мое, Перуниго. Или. . . — сепнал се момъкът — си ме разлюбила вече?

— Не говори! Не питай!

— Нали клетва ми се кле до гроб моя да бъдеш?

— И пак ти се кълна, Българе! Ала не мога при тебе да дойда. Аз съм мома самодива. Ето ме, както ме гледаш! Нито прикя съм си приготвила, нито съм натъкала тънки дарове да си даря кумовете. Нямам нито зестра, ни богатство.

— Ох, Перуниго, Перунижке моя — отдъхнал момъкът облекчен, — тия да ти са грижите, грижите и болките. Твоята тънка снага е за мене зестрата. Твоите мили очи — богатството неброено. А пък тънките ти дарове за кумове и сватове — твоите сладки думи. Хайде, либе, с мене, в село да идем! Още тая вечер да ми пристанеш!

Тъмен облак засенил моминото чело. Тя заплакала с горещи сълзи. Извърнала се и ги обърсала с крайчеца на свилената си кърпа.

— Какво става с тебе, либе? Защо пак лееш сълзи, защо ми раздираш гърдите? Дали ти са по-мили и драги гората и дружките ти или пък. . . нещо от мене криеш?

— Ох, Българе, тежка клетва ни дели завинаги като море неизбродно. . .

— Клетва ли? Кажи ми право, Перуниго, кажи кому си се клетва заклела, кому си сърце обрекла! Ако потрябва, без глава ще остана, ала на друг в ръцете няма да те дам!

— Мълчи, не думай, тежки думи не изричай! Не е клетва пред друго либе, а клетва самодивска. . . Ех, не знаеш, либе, не знаеш! . . . Пък и отде ще знаеш? Всяка от нас оброк е дала пред сестриците си и пред самодивската главатарка да си остане навеки мома и под венчило да не отива. И пристъпи ли клетвата си, при сестриците си вече не може да се върне, самодива не може да бъде.

— Та добро ли е самодивското? Та добро ли е в гората сред дружки само песни да пееш и игри да играеш? . . . Кога нямаш либе, първа изгора вечер да срещнеш, сутрин на порти да изпратиш, кога си нямаш рожба от сърце да ти заплаче, да ти рече «мамо», за какво добро ми думаш?

— Българе, либе, послушай! Самодива дом не домува, самодива дом не бере, дорде ѝ тегне самодивската клетва. . . Ала щом някой честит момък от клетвата я отвърже, самодивата става невеста над невестите! Като ходи, вятър вее! Като седи, слънце грее! Като дума, бисер зърно ниже!

— Кажи ми тогава какво да сторя, от клетвата да те освободя, моя невеста да те сторя!

Дълбоко се развълнували момините гърди. Дигнала Перунига насълзените си очи към гората и на нея потихом продумала:

— Горо ле, Горо зелена! Я ме, Горо, научи как да потъпча сестрина обич, как да погазя майчино мляко, как да пристъпя клетвата си? Как да разкрия тайната на самодивите?

Гората никому не дума, ала на Перунига едва чуто пошушнала:

— Ой те тебе, Перуниго, дивна самодиво! Послушай си сърцето и каквото то ти рече, това ще правиш! Да знаеш, моме, да знаеш, че сестрици са до време. . . Либе е за цял живот!

Възликувала момата. Пристъпила, уловила с две ръце рамото на Българ и пошепнала на ухото му;

— Утре преди зори ведно със сестриците си ще ида на вира да се къпя. Ти се скрий в шумата и гледай де ще си

оставя дрехите. Щом като ги оставя, ти се примъкни полека и ги открадни. Сетне запали буен огън и ги хвърли в него. Изгориш ли ги, развей до шушка пепелта. Сториш ли това, либе, твоя ще съм довеки!

Нещо прошумоляло в гранките на дървото, под което стоели двамата. Някаква сянка се мярнала.

Перунига се притиснала уплашено към овчаря и затреперала като лист.

— Не бой се, либе, шумата на дървото се люлее, вятър вее. . .

Момъкът прегърнал либето си, целунал го, сетне прекосили заедно дъбравата. . . И в дола се разделили.

2.

Ти бил ли си на Самодивското езеро сред гората? Виждал ли си го сутрин, озарено от първите блясъци на зората? Забелязал ли си колко неповторима красота се стаява във водите му, леко полюшвани от едва доловим ветрец?

Не си? Чуй тогава приказката!

Рано ранил на другата утрин Българ в гората, отправил се към езерото. Скоро изскочил на брега и се слисал. В езерното огледало се отразявало трепналото на изток златисто сияние. Пречупено в сините води, то добивало огнено-морав цвят. Залинелите горе на небето звезди една след друга припламвали с последен светлик. И като огнен дъжд се сипели по тихата шир. Езерото светело като ясно горско око.

В тая гора се бил родил и отрасъл Българ. И нямало кът в нея, който да не познава, място, дето да не е стъпвал кракът му. Знаел той красотата на планинската утрин, мълчаливата тайнственост на усоето, загадъчния шепот на дъбравата и сладостния шумол на листата. . . Ала никога не бил виждал в ранна утрин Самодивското езеро. Очите му като омагьосани не се откъсвали от гледката — и в омаята си не усетил как зад дънерите на дърветата изскочили самодивите.

Хубавици били горските моми нощем в потайна доба, когато месецът сияел и сплитал в косите им сребърните си лъчи и когато лек ветрец развявал тънките им като паяжина

дрехи. Лицата им се белеели като преспа, дваж превята, очите им тъмнеели като угар, дваж орана, русите им коси като златиста свила се разсипвали от рамо до рамо. Но триж по-хубави били сутрин рано, целунати от пурпура и златото на зората.

Слисал се Българ, щом видял момите. . . А когато извили белите си ръце и хвърлили от гърбовете си свилената премяна, та останали така, както ги е майка родила, момъкът потънал в захлас. Сърцето му замряло, дъхът му спрял на гърлото Дотолкова се забравил, че не видял къде либето му си оставило дрехите. Чак когато момите се гмурнали в езерото, си спомнил той думите на Перунига. Но било вече късно. Той съзрял момата, когато плеснала с ръце и като мряна риба потънала в езерото.

Срам и мъка загризали сърцето на овчаря, проклел той заплесването си и мъжката си слабост. Навел очи към земята. Подпрял пламналата си глава на дънера на дървото. Какво да прави? Как да познае Перунигината руба сред толкова еднакви дрехи?. . .

Дълго мислил Българ и въздишал. . . Изведнъж се сетил да разгледа една по една дрехите. Може пък умната Перунига да е оставила някакъв белег върху своята руба. Може да се е съблякла настрана от другите. Може на някой храст да я е закачила. . .

Вгледал се овчарят да разпознае коя е ризата на либето му. Гледал, гледал, очите му се изгледали, но нищо не можал да види. Всички дрехи били сгънати и оставени на тревата до брега. Никакъв нишан не се забелязва.

Натъжил се Българ. Сълзи бликнали от очите му — посегнал да се обърше и изведнъж лицето му се разведрило. На левия бряг на езерото съгледал самодивска премяна, оставена до един храст. Перунигината дреха!

Свлякъл се той тихо по тревата и безшумно приближил. . .

3.

Щом Слънчо дигнал дългите си клепки да погледне земята, самодивите изскочили като подгонени от езерото. Метнали дрехите си на рамо и литнали по зелените елици. Скрити зад горската шума, надянали бързо ризите си и изчезнали. Потънали във вековната гора.

Само Перунига самодива останала на брега. Подирила си премяната и като не я намерила, радост забликала в сърцето ѝ. Ала на думи се завайкала, че ѝ нямало дрехите. Повикала сестриците си, но никой не ѝ отвърнал.

Вайкала се самодивата, вайкала се, па като видяла Българ да държи в ръка рубата ѝ, примолила му се:

— Българе, млади овчарко, дай ми дрехите, самодивските! Дай ми ги, че имам баща несъщи, очов, и ако без рубата си се върна, ще ме пребие, ще ме убие!

Учудил се Българ на момините думи. Как досега Перунига не му е казвала, че има несъщи баща! Но като съзрял засмените ѝ очи, разбрал хитрината и така ѝ отвърнал:

— Лъжи, Перуниго, кого си искаш, само мене не можеш! При очов си татко, моме, няма вече да се върнеш. При мене ще останеш, моя невеста ще станеш!

— Не приказвай такива думи, овчарко! Дай ми дрехите, че имам девет братя. И тебе, и мене ще убият.

— Лъжи, моме, когото си искаш! Само овчар не можеш! Самодиви братя си нямат.

— Дай ми, овчарю, дрехите, че съм една на майка и за син, и за дъщеря.

— Тръгвай с мене, Перуниго! Аз тъкмо такава девойка търся, дето е една на майка.

Съблякъл момъкът ризата си и я дал на самодивата да я облече. Сетне събрал сухи съчки, подпалил огън и хвърлил в него самодивското рухо. Пламнали свилените поли. Буйни пламъци се дигнали нависоко. Когато останало само пепел, той напънал гърди. Духнал. Пепелта се разнесла из гората. . .

Обърнал се овчарят към преоблякла та се самодива. Хванал я за ръка и я повел из гората. Отдето минавали, гора и вода се стаявали. Всичко живо се дивело на това чудо голямо: момък през усои да върви, самодива за ръка да води, а тя кротка редом с него да ходи, мило в очи да го поглежда. . .

Така изходили цялата гора. По здрач стигнали в село. Отправили се към Българовата къща. Преди да влязат, момъкът спрял момата и рекъл:

— През тоя праг в свой дом влизаш. И нека от днес вместо самодивското име Перунига да носиш името на моята отдавна заминала от тоя свят майка. От тая вечер ще ти рукам Дойна.

Позасмяла се самодивата. Повторила новото си име и прекрачила прага на новата си къща.

4.

Минало, що се минало. Една нощ самодивите се събрали на хорището си. Играли, доде се уморили. А когато небето побледняло и зората търснала огнените си коси, литнали момите през бистри потоци, през цветни моравки, през равни полянки към езерото да се окъпят, умората им да мине, нови сили да сдобият, хубостта им да не повехне. . . Спрели на брега. Свлекли ризи и тъкмо да се хвърлят във водата, главатарката им Ружа ги спряла:

— Сестрици, помнете, че тука пропадна Перунига! Нека отсега нататък, когато се къпем, една от нас пазач на дрехите ни да бъде. Нека първа започне Невена самодива. Нека си отваря очите на четири, че видяхте какво направи овчарят Българ. Открадна ризата на Перунига и тя ще-не ще, горката, жена му стана. Дано като къщува, да си найде скритите дрехи, та пак при нас да се върне!

— О-хо-хо-хо-ооо! Ще има много да чакате — закискал се подигравателно някой от гората.

Стреснали се дивите, скочили в езерото. Кой в разговора им се бърка? Кой с тях се подиграва? Дигнали глави над водата и съгледали, че от гората се подава мършав момък. Той веел с големите си крила и люлеел всичките листа на дъбравата.

— Ах, Вятърко бил! — познали го момите.

— Ти, Вятърко, какво се бъркаш! — викнала Ружа и му се заканила с пръст. — Много знаеш за какво става дума!

— Всичко знам, Самодивке, всичко знам — провикнал се момъкът и още по-силно завеял с крилата си.

— Всичко знаеш! Самохвалко! Я вместо да се хвалиш, прибери криле, че както си задухал, ще ни измразиш.

— Ух, че си лош, изстуди ни, проклетнико! — завикали самодивите една през друга. . . .

— Не се хваля, самодиви, не се хваля! Нищо от моето око не остава скрито. . . Ала аз наистина съм лош! Ей сега ще ви разпилея дрехите, та да излезете от езерото, при мене да дойдете да ви разкажа за клетата Перунига самодива. . .

— Их, Ветре, не пилей дрехите ни! — викнали девойките, изскочили от водата, грабнали рухата си и се облекли.

Обградили в кръг момъка и с нетърпение зачакали думите му.

— Ех, пък вие какви сте любопитни! Чакате да чуете една дума, та да има какво да си приказвате цял ден!

— Ама че нахалник!

— Хайде, сестрици, да си ходим! — обидили се момите.

— Шегувам се, моми хубави. Моята приказка, вятър приказка. Не ми се сърдете, ами слушайте! — засмял се вятърът и изгледал лукаво самодивите. — Напразно Перунига ще дири дрехата си. Когато Българ я открадна, пред очите на посестримата ви я изгори. И като духна, разпиля пепелта. Вятърът му помогна, та я разнесе из цялата гора!

Ахнали момите и се хванали за главите, а главатарката Ружа се нахвърлила върху вятъра.

— Ти какво така, като с чужди уста разправяш: «Вятърът му помогна, та я разнесе из цялата гора?» Нали ти си вятърът, един едничък за нашата гора. Кажи направо:«Аз духнах и разнесох пепелта из цялата гора!»

Смутил се момъкът. Поозърнал се гузен, но скоро се съвзел и се усмихнал с крива усмивка:

— Така да бъде, главатарке Ружице! Аз духнах и помогнах пепелта от изгорялата риза на Перунига да се разнесе из гората. И прашинка сега да търсите от нея, няма да намерите.

— Ах, пропадна горката ни сестрица! — завайкали се отново самодивите.

— Не се вайкайте такива! — викнал вятърът. — Ами слушайте какво ще ви река! Българ и Перунига се залюбиха от оная вечер, когато го повикахте да ви свири на самодивското игрило. . . Една вечер, току-що бях свил, подвил

крак у трепетликата на гости, слушам — двамата си гукат като гълъби. Българ караше Перунига да му пристане. . .

— А какво казваше сестрицата ни?

— И това ще ви кажа. . . Перунига научи Българ как да ѝ открадне дрехите, та да му стане жена.

— Как? Самодивската си клетва да пристъпи? — учудили се самодивите. — Ти, Ветре, си нямаш друга работа, измисляш си разни работи!

— Заклевам ви се, истина е! Ей с тия уши го чух. . .

— Клетницата! Нима до там стигна, за един овчар майчиното си мляко да погази, сестрината си обич да потъпче? Благодарим ти, Вятърко, много ти благодарим за новината. . .

— Какво ще ми благодарите! — лукаво подел момъкът. — Всяка от вас би се влюбила в овчаря. Като него няма втори в нашата гора. . . Ха-ха-ха! Хайде сега останете си със здраве, че бързам. Половината гора още не съм изходил.

— Чакай, още една дума, Ветре! Как е Перунига? Видял ли си я?

— Снощи бях в село. Минах край тяхната стряха и видях младата Българица, вашата посестрима, че плаче.

— А за какво, не разбра ли?

— Лош сън била сънувала. На Българ го разправяше и хем разправяше, хем плачеше. . . Пък може да ѝ е мъчно за вас, за гората, може да ѝ е омръзнало женилото. . . — свил рамене мършавият и изчезнал в гората.

Останали сами момите, замислили се.

— Слушайте, сестрици — рекла Ружа. — Вятърът обича да послъгва. Много лъжи ни каза, ала и много истини. Трябва да спасим Перунига, най-милата ни сестрица. Плаче тя сега при овчаря, сълзи рони, а ние стоим тук със скръстени ръце. Хайде да ѝ занесем ново рухо, самодива отново да стане! . . Пък ако наистина е престъпила клетвата си, ще трябва да помислим какво наказание ѝ се пада.

— Прави са думите ти, Ружо, но как ще ѝ занесем дрехи? — попитала Невена самодива.

— Наистина как — почудила се и Шипка самодива, — денем не можем да идем в село, нощем пък врати и прозорци са затворени.

— Щем, сестрице, щем! Ти, Невено, и ти, Шипке, ще литнете утре вечер в неделя срещу понеделник в село. И рано преди зори ще спуснете рубата през комина. Тъкмо тогава

огънят в огнището е угаснал. . . Та като стане сутринта Перунига, да я намери, да я надене и да литне. Пак при нас да си дойде, самодива отново да стане!

Одобрили самодивите думите на Ружа и като видели, че слънцето се кани да изгрее, скрили се в гората.

Утихнала поляната край езерото. Но след малко дотърчал вятърът. Поогледал се, задушил като хрътка и като видял, че е сам, позавъртял се на един крак, изкряскал три пъти като кукумявка и в миг изчезнал, скрил се в сив облак. А когато облакът се разнесъл, на същото място се окумила самата вещица Биляра. Огледала се още веднъж да провери дали е сама, подскокнала на един крак и се закикотила:

— Ха, ха, надхитрих ли и вас, гиди самодиви, гиди горски умници? Главица имам аз, мъдра и премъдра! В кована с остри гвоздеи бъчва боляринът ме окова — в морето ме хвърли. Но съзрях аз, че чепът не е затегнат. И хоп, престорих се на тънка като косъм змия и изскочих. А глупавите болярски слуги хвърлиха в морето празна бъчва! Ха, ха! Нека сега горските диви да се хванат за косите, нека една друга да си вадят очите! Отсега само вражда и злини ще има в тая гора!. . . Ах, колко ми е радостно на сърцето! Ох, колко ми е благо на душата. . .

5.

Рано ранила в понеделник Дойна да иде за вода. Бързала , че я чакала работа. Трябвало хляб в пещта да изпече, пране да изпере, топъл обед да наготви. Дигнала белите бакъри. Турила ги на кобилицата и ги нарамила. Ала не звъннали котлите весело, както друг път, а предрънкали зловещо. Изплашила се невестата. Сърцето ѝ се свило. Извила шия и видяла как в огнището нещо бухнало. В пепелта паднали дрехи, вързани с червен повой. . .

Ахнала жената и подскочила като опарена. Самодивско рухо! . . . Като замаяна тръшнала кобилицата от рамо, хвърлила менците на земята и с разтреперани ръце грабнала дрехите. Мъгла обвила очите ѝ. Свят ѝ се завил, залитнала като пияна. Разкъсала червения повой и разперила премяната. С очи я гледала, с ръце я пипала и не вярвала. . . Смътна надежда греела в сърцето ѝ, дано е измама. Дано е никакъв сън!

Ала не било ни сън, ни измама. Самодивски дрехи държала в ръце. Вест и повеля от сестриците си да литне при тях в гората!

Зачупила пръсти Дойна, обгърнала с несвестен поглед дома, дето прекарала най-свидните дни в живота си. Съгледала Българ кротко да спи на нара. Спуснала се, целунала го по челото и хвърлила невестинското си рухо. Облякла самодивското, разперила поли и литнала през вратата. Летяла самодивата, летяла, после изведнъж свърнала към своя дом. Кацнала на покрива и тъжна песен запяла. Хем пеела, хем плачела — пеела за мъката, която раздирала гърдите ѝ, за неизживяното си щастие. Пеела за своята наречница, дето така я орисала ден до пладне женена да бъде, първо либе да остави. . .

От сълзите ѝ покривът прокапал.

Паднали горещи сълзи върху челото на Българ и го събудили. Съзрял той хвърлените менци и Дойнините дрехи на пода и скочил уплашено. Ако земята би потънала в пъкъла, не би се учудил овчарят така, както се учудил, като видял Дойна на покрива, облечена в самодивски дрехи, да пее жални песни и сълзи да рони.

— Дойне, мила Дойне — извикал той отчаяно и разперил ръце, сякаш да я прихване, ако тя скочи отгоре.

Слисала се самодивата, като съзряла либето си. Заплакала още по-силно. Искала нещо да каже, но от забърканост не могла дума да продума.

В това време дошли изпратените в село самодиви. Хванали Дойна под ръка и я издигнали нависоко. Прелетели над гората, стигнали самодивските селища. Спуснали се и се отправили право при моминския кладенец. Бързо съблекли дрехите на Дойна и я потопили във водата, хубаво да се окъпе, моминството ѝ да се повърне, пак девица да стане.

— А сега, Перуниго сестрице, хайде с нас при Ружа, при първата самодива, да идем! Патилата си на нея да кажеш, греховете си да изповядаш — казали самодивите, като я облекли наново и я хванали под ръка.

— Пуснете ме, сестрици! Няма да избягам, от Ружа няма да се укрия. Пуснете ме, сама при нея ще ида, истината ще ѝ кажа. Аз не съм вече Перунига, аз имам човешко име — Дойна невеста!

— Не се сърди, сестро. Така ни е заповядала Ружа и нейната повеля изпълняваме. . . Ами. . . я ни кажи — любопитно попитала Шипка, — хубаво ли е, мари, женилото, чернилото?

— Ожени се, та да видиш! — троснато отвърнала Дойна и продължила: — Прошка няма да ви дам, докле съм жива и вам и на Ружа, задето сторихте този грях от либето да ме разделите, в гората да ме водите, самодива пак да ме правите!

— Не се сърди нам, Перунижке!

— Нали ви рекох вече? Не съм Перунига, а Дойна невеста.

— Е, добре, както искаш, така ще те наричаме. Само не се сърди, Дойне, нам така ни е заповядала главатарката. Но ти недей да й се лютиш! Ружа за добро ни изпрати, от мъки да те спасим. Вчера сутрин вятърът ни каза, че те видял да плачеш.

— Да плача? Аз? . . Излъгал ви е непрокопсаникът! Ех, сестрици, сестрици, малко дни бях в село, но по-радостни дни в живота си не съм имала. Не бе женило, а сладка медовина! Не бе чернило, а ясна месечина в сърце ми изгряла... Хайде, водете ме при Ружа да чуя какви думи ще ми продума, какво наказание ще ми наложи, та да й кажа, че от нищо страх нямам!

6.

Болка сгърчила лицето на Българ, като видял как изчезнала Дойна. Сянка помрачила челото му. Пред погледа му се проснала безродна пустиня. Обронил глава и тръгнал през ниви и стърнища, без път и пътека, без брод и насока. . .

Слънцето, изгряло голямо и кърваво, затрептяло над земята, а овчарят все ходел, ходел. Така извървял нашир Дивна гора и слязъл в полето. Прекосил го и стигнал река Марица. През помътените му от скръб очи се промъкнал лъч от блясъка на водата и му напомнил за златистите коси на Дойна. Обзела го такава мъка, че му се прииискало да се разтвори земята и да го погълне.

Изведнъж до слуха му долетяла песен. Тиха, проточена и жаловита. Счул му се познат, близък глас. . . Дойнинният глас! . . . Гърдите му се надули от вълнение. С жаден поглед

задирил либето си, разтичал се по брега. Започнал да го вика по име, но никой не му се обадил. Гласът изчезнал и овчарят чул зад себе си кикот. Колко много приличал на зловещия смях на вещицата Биляра. . .

Момъкът се обърнал като ожилен и едва сега забелязал надвисналите черни облаци. Рукнал дъжд, блеснала светкавица и осветила душата му. Сетил се момъкът, че не бива да дири самодивата на полето. Обърнал гръб на Марица и закрачил към гората.

Краката му потъвали в калта, струйки вода се стичали по лицето му, но той нищо не сещал. Ходил така, докато отново се разведрило небето. Бурята както долетяла, така и неусетно си заминала. Отново слънцето загалило измитото поле. Тънък димец от пара заизлизал от мократа земя.

Когато навлязъл в дъбравата, по снагата му нямало и помен от дъжда. Лъхнал го мирис на гора и Българ отново сетил сили в гърдите си. Ще намери либето си! Ще го найде сред тия вейки, които се отърсват от дъжда и му кимат дружелюбно. Гората го е родила, гората го е откърмила, тя ще му помогне и сега. Ще разкрие гъстите си усойни пазви и ще му посочи дирята. . . И Българ потънал в дебрите. Минавал през гъсти, преплетени клони, през купища изкъртени от сприята дървета. Изкачвал се, слизал, пресичал реки и мочурища, стръмнини и чуки. Бързал да превали планината, да стигне при облачните зъбести върхове. И там горе да найде самодивското игрище, да срещне милото си либе.

7.

Ден и нощ търсил Българ либето си. Ден и нощ бродил из гората, дано нейде го зърне, от нейде да чуе кръшния му глас. . . По цял ден не подвивал нозе. Скитал нагоре, надоле, кръстом сновял из леса. По цели нощи надавал ухо да чуе самодивските песни, да долови тихите момини стъпки, да предугади где в потайна доба ще се съберат да играят. Рано утром осъмвал на езерото, дето откраднал Дойнините дрехи. С часове чакал скрит в листака, ала момите не се вестявали. . .

Колкото поляни имало в гората, колкото вирове и рекички, толкова нощи търсил овчарят, обикалял, спотирял, таршувал всеки храст, всяка пътечка, всяка рудина, всяка

морава, всяка скала. Но нийде не открил диря. Момите сякаш били потънали в земята.

Често пъти, когато закротвал стадото си и вятър повеел в гората, до ушите му долетявал крехък и жаловит вик. Сърцето на момъка спирало да бие. Той скачал и отърчавал в усоето. Но колкото и да се взирал в гъсталака, отдето долитал сподавеният глас, нищо не виждал. Чувал само свистенето на вятъра. Разбирал овчарят измамата. И още по-тежко му ставало.

Друг път дочувал зад себе си тихи стъпки ситно да ситнят и да ронят сухи листа по стръмнината. Ала когато се затичвал натам, съзирал боязлива коза леко да клати глава. Тя го поглеждала с дяволитите си очи и като потупвала с крака, в миг се скривала. Само шумът на нейните копита и докоснатите шубраки говорели за криволичещия ѝ път.

Когато птички зачуруликвали в гъстото усое и хем пеели, хем весело бъбрели на своя неразбран език, тогава глас, различен от гласовете на птиците, се счувал на Българ. Нещо задъхано, забързано и плахо имало в него. И колчем овчарят чуел тоя глас, тихичко, на пръсти отивал под сенчестите колиби на дърветата. Спирал се и дълго се вглеждал да види птичката, която пеела с Дойниния глас. Но колкото и да се вторачвал, нищо не могъл да види. Гъстата шума усърдно криела от погледа му пернатия певец. . .

Тъй в очакване и напразно дирене се редели дните. Минавали и отминавали. Само раната в сърцето на момъка не минавала и от ден на ден ставала все по-дълбока. Младото му лице повехнало. Бистрите му очи потъмнели. Снагата му се сгърчила. Само гласът, с който зовял Дойна в тъмните нощи, бил все така звънлив.

«Дойне, Дойне! Къде си Дойне?» — отеквал той и ехото го разнасяло из дебри и чукари, нашир и надлъж из джанджовитата гора.

8.

Шар! Шар! Дивна шарена планино! Дивна шарена горо!

Шар! Със скалисти зъбери нашарен, с пъстри дъбрави накитен, с пилци от шарени, по-шарени нагизден!. . .

Издигнал къдраво чело нависоко до облаците, накривил гугла белоснежна, обръща Шар пъстрите си очи на изток,

натам, дето слънцето изгрява, дето хубавеят трите му родни сестри — Рила, Родопа и Перина.

Далеко е задомил братът родните си сестри. Далеко, но братовата обич от далнината не чезне, нито пък сестрината отслабва.

Така през вековете те се обичат и на пръсти се повдигат всяка сутрин и вечер да се видят. Но откакто огнен змей свил гнездо в сърцето на Шар планина, мъка мъчела и гризяла трите сестрински сърца. Пак така отправяли поглед назапад. Ала дълбока скръб таели сестрите за милия си братец. Сълзи бликали от очите им, като гледали поробения Шар. . .

Змей Горянин Шуматянин ги делил и разделял!

Вкопал дълбоко в планинските недра своята бърлога, ден и нощ ръфал той жива плът и смукал гореща кръв на моми хубавици и невести белолики. От огъня му горите пламвали и до корен изгаряли. От бързия му полет морето Синьото и още Бялото се вълнували като от страховита буря. Плач и жалби обгръщали родната земя. . .

Вилнял змеят със своите побратими и посестрими. Първият му побратим Върли Върколак върлувал на юг. Вторият — Вампир Кръвопиец, смучел на север кръвта на хората. Едната си посестрима Биляра вещицата змеят пращал на изток да прави магии. Другата пък Чума Черноперка — смърт да сее по Долна земя.

Свивали се сърцата на шарските сестрици, като гледали как за радост на змея върлували злите духове. Прегръщали се, една в друга се преливали, по-леко да изживеят мъката си. Ала не забравяли брата си. Всяка година литвали самодивите от Родопа, росалките от Рила, самовилите от Перина война да водят с Шуматянина и с неговата рода проклета. Люто се биели юначните чада. Храбро се сражавали поробената земя да освободят и все побеждавали. . . Ала на помощ на змея винаги идела сура Ламя Мършоядка и накрая изтръгвала спечелената победа. Писвали от мъка жените. Лютом проклинали ламята и долетявали в гнездата си, стисвали зъби и събирали сили за идна борба.

9.

Ред дошел тая година на родопските самодиви да ходят на война, да освобождават поробената земя отвъд Рила и Перина. От години събирали те сили. От години невидими стрели пускали, копия мятали, сабли въртели — изкусни войни да станат, Змей Горянин да надвият, побратимите му и посестримите му да обуздаят.

И току да тръгват за Долна земя с чудовища да се бият, изпратените самодиви да доведат Перунига от село похлопали на портите на самодивския дворец. Отърчала начаса вратарката, отворила. И като видяла Перунига, веднага оковала ръцете й във вериги. И така с железата я завела пред главатарката. . .

В жълтозелена светлина тънел големият самодивски чертог. По постлания килим от най-дребен и най-мек мъх били насядали всички самодиви. Чакали с нетърпение. Щом хлопнала вратата, извърнали глави и погледнали окованата във вериги Дойна. Само първата самодива не дигнала глава. Тя седяла на високата си столица, изработена от як бор и украсена с чудновати резби.

— Пристигнахте ли? — сърдито попитала Ружа.

— Изпълнихме повелята ти, сестрице Ружо — обадила се Шипка, — доведохме Перунига.

— Добре, приближете се! — заповядала първата самодива и когато Перунига се изправила пред нея, дигнала взор и ядовито я измерила от глава до пети. Попитала: — Е, разбра ли, сестро, защо те повикахме?

— Разбрах! На щастието ми завидяхте!

— Какви приказки приказваш, Перуниго сестрице!

— Истината казвам! Истина е също, че не съм вече Перунига, а Дойна невеста. За овчаря Българ се омъжих аз и станах негова невеста. И всички трябва да свикнете с невестинското ми име.

— Окъпахте ли я в самодивското кладенче? — попитала главатарката двете самодиви, стъписана от упоритостта на Дойна.

— Още с влизането ни в гората, сестрице Ружо — отговорила Шипка и се поклонила.

— Чуеш ли какво говори сестрицата ни Шипка? Щом си окъпана в самодивския кладенец, ти си наша, наша най-

малка сестрица. . . Но щом искаш да те наричаме Дойна, така да бъде! Нашите имена са други, имена на цветя имаме ние — Невена, Тинтява, Крема, Любика, Диляна, Тужа. . . Ала не е лошо да имаме и Дойна самодива! Е, кажи сега, Дойно самодиво, каеш ли се, признаваш ли си греховете.

— Не е само до името, Ружо самодиво! Аз не мога и не съм вече ваша. Аз съм невеста Дойна.

— Ти си окъпана в самодивска вода и самодива пак си станала, каквато беше по-рано!

— Грешиш, Ружо! Грешиш, макар и да си първа между всички самодиви. Аз наистина съм самодива и над мене тегне повелята ти, ала на сърцето ми не можеш да заповядаш. Аз съм жена на овчаря и дорде той е жив, негова ще бъда. Ето и венчален пръстен имам на ръката!

— Лъжеш се, нещастнице! — разлютила се Ружа. — Ти си само самодива. И ние сме се сбрали тука да те съдим!

— А какво съм сторила? Нима е грях любовта?

— А не издаде ли на овчаря самодивската ни тайна? Не го ли научи как да ти открадне самодивската руба и да я изгори?

— Аз послушах сърцето си. . .

— Чувате ли, сестрици, какво говори заблудената овца — обърнала се Ружа към самодивите, — вместо да иска прошка. . .

— Защо да искам прошка? Аз съм невеста Дойна! И вие трябва да ме пуснете с добром при либето ми. Не ми са драги вече нито самодивските песни, нито гората. Аз обичам овчаря и при него искам да живея и като негова жена да умра.

— Млъкни — извикала първата самодива и скочила от трона си, — колкото повече приказваш, толкова повече грешиш!

— Няма да мълча!

— Но ти си самодива, самата дивност, самата вечна младост, вечна като планините, хубава като цветята! Ти си безсмъртна!

— Отказвам се от безсмъртието! Нека бъда смъртна, но да бъда при овчаря, при моето първо либе! Без него за какво ми е животът? . . . И защо, Ружо, не разрешиш, както е разрешила самовилската царица, и ние като самовилите да се женим, деца да си имаме?

— Самодиви, чуйте я какво говори! Та мога ли аз да позволя това? Това може да стори само нашата прабаба ведата Пъна. Само баба Пъна, най-мъдрата от всички, може да разреши такова нещо. . . Но сега не е време, сега трябва да накажем виновната, па да тръгваме на война! Кажете, сестрици, като чухте клетвопрестъпницата, как да я накажем!

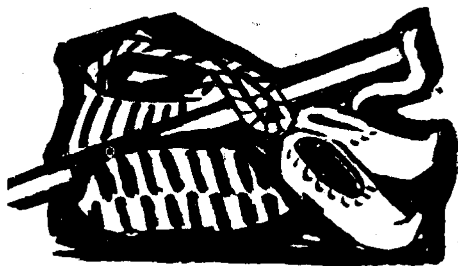
Спогледали се момите. Не знаели какво да отговорят. Права била Ружа, дето съдела провинената. Пък. . . ако прабабата Пъна наистина разреши на самодивите да се женят, то ще излезе, че и Дойна не е крива. . . Ала сега не е време за такива работи. По-добре да вземат Дойна на война, а като се върнат, тогава да я съдят. Тъй си помислили момите. Помислили и си пошушнали една на друга. Станала Тужа самодива и рекла:

— Сестрици, та има ли по-голямо наказание от войната? Ще вземем с нас Дойна самодива и на първа реда ще я турим— нека там изкупи своята вина!

Склонили самодивите. Пристанала и главатарката. Решили Дойна пред всички да турят, пък какъвто ѝ е късметът.

— Пуснете ме, преди да заминем, сестрици, с либето си да се видя и да се опростя! — помолила Дойна.

Ала не склонили горските моми. Страх ги било Дойна да не побегне, при либето си да остане, своята казън да прескочи. . .

Песен четвърта

„На друм легни, мамо, на друм стани,
друм постеля, мамо, камен зглаве.
И сум легнал, мамо, и сум заспал,
на сън видел, мамо, малка мома,
ил ме жени, мамо, ил ми кажи,
пуста самост, мамо, не се търпи!“

Народна песен
от Солунско

„Та е литнала Грозданка
през девет гори зелени,
през девет води студени,
през девет града големи,
през девет села големи. . .“

Народна песен
от с. Суходол, Софийско

1.

Откакто изчезнала Дойна, едничка разтуха за Българ останали песните и свирните. Но отворел ли уста да запее, надуел ли кавала, тъжни като стенания песни се отронвали, затрептявали над усоето като преломени, отпуснати криле.

С песента си овчарят изливал всичката горчивина, която като пелин парела гърлото му и като жлъч сушила снагата му. С нея той изплаквал лютата си болка, която като змия усойница свила гнездо в гърдите му и смучела силите му.

Не било песен, а тежка въздишка. Не било свирня, а сетен вик на удавник. . .

Свирил овчарят ненаситно. Колкото повече свирил, толкова повече се увличал. В свирнята си дирел утеха, в песента си търсел лек за незаздравялата си рана, цяр за изгорената си душа. . .

Голяма била момковата мъка. И тая мъка като люта отрова разяждала душата му. Всички помисли и желания, всички блянове и надежди били потопени от скръбта по Дойна. И когато мъката като препълнена чаша преляла и потекла, отнесла и последната едва мъждукаща надежда, той вече не свирел, а плакал със свирката си.

Дочуело ли кучето му тая песен, заскимтявало от болка, сякаш някой му бил пречупил ногата. Стадото, разпръснато по поляните, заблейвало жално-милно и се спускало при овчаря. Пойните птички млъквали. Сивите зайчета изскачали от

дупките си и заронвали дребни сълзи. Мечката, покачила се на скоруша, надавала ухо. Хвърляла откъснатия плод на земята и заревавала. Лисицата, гонена от вечния си глад, притихвала край някой изсъхнал дънер и почвала да примигва с жълтите си овлажнели от едра сълза очи. . . Вълкът, подгонил плячка, изоставял своя лов. Изплезвал език и страшно като в люта зима започвал да вие. Всичко живо в гората не изтрайвало на овчаровата жалба.

Не издраяла и гората — листата на дърветата посърнали като попарени от слана. Тревата превила сочните си стръкове. Водата в реки и езера се вълнувала, като че искала да изскочи от леглата си, да иде при овчаря и да угаси огъня на мъката му. Чуките, забулили с мъгла чела, заизтривали бликналите си сълзи и едри капки дъжд заръсвали. А когато от горни вършини се събуждал вятърът и разпервал широките си гърди, гърлото му застенвало. . . Цялата гора заплаквала, заридавала. . .

2.

От ден на ден все по-жаловито свирел овчарят. И все така Дивна гора стенела заедно с неговата свирка, веден плачела с песента му, сваноц въздишала със сърцето му. От горест шумата изпопадала. Голите ѝ вейки щръкнали като обгорени. . .

Скърбяла гората, тъжила, ала не могла да помогне на овчаря.

А той, седнал на белия камък сред самодивската поляна, пеел най-жалните си песни. Мъката навсякъде го преследвала и никъде мира му не давала, но когато стигнел на самодивското игрило, тя ставала безмерна. Всичко наоколо му говорело за Дойна. . . И той едва поемал дъх, от усилия и напрежение сълзи бликвали от очите му. Падал до камъка като капнала от дърво круша и едва имал сили да пресегне да извади кавала си и да го надуе. . .

Зареждали се тогава песни от тъжни по-тъжни. Заридавали в един глас гора и вода и на гората дърветата, и на дърветата листата, и от гнездата пилците.

Дори и камъкът, подложил якия си гръб на певеца, не изтърпял. Каменното му сърце се пробудило от вековния си

сън и затрептяло, покъртено от момковата скръб. Дни наред събирало то жалбите на овчаря и накрай не издраяло. Потреперало и отпуснало на воля стаената мъка: едри капки сълзи се заронили — камъкът заплакал. От сълзите му се проточила тънка като конец баричка. От баричката станало поточе. От поточето потекла рекичка — и пак камъкът не изплакал болката си.

Един ден не могъл да се сдържи и викнал с пресеклив глас:

— Спри, овчарю! Спри, че от мъка ще се пръсна!

Сепнал се момъкът. Отпуснал свирката си да види чий е тоя глас. Гледал, взирал се, нищо не могъл да види. Помислил си, че така му се е счуло. Турнал на уста пак свирката да я надуе, но в тоя миг нещо зад него се размърдало. Камъкът зад гърба му се затресъл и оживял. Тихо помолил овчаря:

— Немой тъжи повече, овчарю, ами потърси либето си, за да го найдеш и спасиш!

— Камъче, мило Камъче! Цялата гора пребродих и още толкова съм готов да го диря, стига да го намеря!

— Та нима не знаеш,че либето ти е далеко от Дивна гора?— учудил се камъкът. — Повика го главатарката Ружа, за да отговаря за погазването на сестринската си клетва.

— А сега къде е? — възкликнал нетърпеливо Българ.

— Далеко, далеко е, много далеко. През девет гори в десета!

— Дойне, любов моя! Как да те намеря, как да те избавя? — закършил пръсти овчарят.

— Мъж бъди, момко! И послушай сега какво ще ти кажа. Приготви си стоманена гега, тури си железни опинци, преметни на гърба торба с хлебец и солчица. . . И със свирката в пояса тръгни да дириш либето си. . . Дорде ти се скъсат обущата, дорде ти се изтрие тоягата, ще минеш девет гори, девет планини. В десетата, в Шар планина, ще намериш твоята самодива.

— Сполай ти, мили Камъко! Благодаря ти за добрите думи! — казал развълнувано Българ, навел се, целунал камъка и припнал да се приготви за път.

3.

Рано на другата сутрин обул железни цървули, нарамил торба с хляб и сол, хванал в ръка челичена тояга, Българ тръгнал на път. Бързал да стигне сините планини, които дигали чела на север. Бързал, че девет планини трябвало да изходи, чак в десетата да иде.

Насреща му било море от дебри и чуки. Вървял момъкът три дни и три нощи. Гората почнала да расте пред погледа му и най-сетне се предала. Ей я, само на един посег място! Коя ли е тая планина? Не знаел, пък и откъде да знае? По-далеко от своята Дивна гора не бил излизал и не познавал света.

Поизморен от дългия път, той се спрял да си почине и да се полюбува на горския мир, обагрен златнозелено от залеза.

Хубава била Родопа със своите борове и ели, със зъбестите си чуки, ала и настигнатата гора не падала по-долу. Радостно станало на сърцето на овчаря, измъкнал той свирката си и засвирил. Свирил, колкото свирил, па като съгледал, че слънцето се скрило зад гората, прибрал свирката и се спуснал да дири пътека.

В усоето видял една бабичка да събира гъби и да ги слага в малка кошница. Викнал ѝ:

— Хей, бабичко, я ми кажи откъде да мина, та да пребродя гората?

Вдигнала глава старицата. Погледнала го с кротките си очи и му рекла:

— Хе, оттука ще минеш, бабиното. Малко е върла пътеката, ала по нея най-бързо ще стигнеш до втората гора.

— А как се казва тая планина, бабо, та на кавала си да я отбележа, че още девет планини трябва да мина. . .

— Казват ѝ Средна гора, синe, че е на средата между вси планини. Ако хванеш пътеката и ходиш цяла нощ, на сутринта ще стигнеш втората планина — Стара планина. И когато минеш през девет планини в десета, ще найдеш либето си Дойна.

— Ти знаеш ли къде е, бабо?

— Знам, синe, знам. Далече е това място, но ти не се бой! Твоята звезда е звезда щастлива! Но за да сполучиш, помни от мене три неща! Първо, с никого из пътя не се сприятеля-

вай, преди да си го опознал. Второ, от пътя си не се отклонявай. И трето, в най-тежките часове на живота си засвирвай със свирката! Свирката на тебе, сине, ти носи сполука. Ето, ако не беше засвирил, нямаше да те чуя и да изляза, пътя да ти покажа.

— Ти коя си, бабичко, та всичко знаеш и умни съвети ми даваш?

— Ех, то не бива, Българе, да ти кажа, ала хайде от мене да мине! Аз съм една от твоите наречници. . . Три дни след твоето раждане ведно с две мои посестрими дойдохме при люлката ти и те орисахме. Съдбата ти нарекохме. . .

— Кажи ми тогава, бабо Наречнице, какво ме очаква по-нататък?

— Не може, сине, не може! Забранено ми е. Но нали ти рекох вече, че твоята звезда е щастлива, звезда лумнала?. . . А сега прощавай, помни съветите ми и ги изпълнявай!

— Няма ли вече да те видя?

— Не бива, сине, не бива да се виждаме. . . Но хайде — съгласила се наречницата, като видяла как Българ гледа жално, милно, — когато ти е най-мъчно в живота, дойди в Средна гора и ме потърси. А сега сбогом, че бързам. Окъснях веке. Чакат ме моите сестрици да наричаме новородено.

— Благодаря ти, бабо Наречнице! — рекъл момъкът и се навел, целунал ръката на орисницата и потънал в листака.

Дълго стояла бабата и не снемала очи от пътеката, дето се скрил овчарят. Накрая въздъхнала и продумала:

— Какъв хубавец е станал!. . . Какво плачливо дете беше, какво кресливо. . . Ала още тогава аз дочух в гласа му песен. И ето, стана певец! Тъкмо така, както му предрекох — да разплаква всичко живо, дори и камъните със свирката си. . . И още много слава го чака. . . Неговата, българската песен, ще литне от север на юг, от изток на запад и ще възрадва цялата земя! Много несгоди ще изпита, много неволи ще преживее момъкът. . . Заяде се с него тая пуста вражалица Биляра. Но къде ли профуча тая заран проклетницата? Я да видя в огледалцето си! — и бабата извадила от пазвата си своето чудно огледалце, погледнала в него с едно око.

Едва погледнала и извикала:

— Ах, коварната вещица! Виж я ти, взела образ на самодива и лети към Стара планина. Какво ли е намислила? Дали

няма да отклони от пътя момъка?.. Не, друго нещо му тя крои! Ето, среща се със старопланинските юди. . . Чакай да чуя какво им дума! — и наречницата извадила една тръбица, турила я на ухото и се заслушала.

Слушала, слушала и от това, което чула, лицето ѝ помръкнало. Снела слушалката и разлютено се провикнала:

— Ах, Биляро, Биляро, глупава стара главо! Мамиш ти юдите, че си самодива и че те е изпратила самодивската главатарка Ружа от Долна земя, дето се бие със Змей Горянин, със заръка до бабите юди в Стара планина да запрат овчаря Българ, светлината от очите му да вземат. Ала няма да успееш!. . . Ах, Биляро, ах, люта жаравице, много злина таи сърцето ти, но ти вървиш в тъмнина, в бъдещето не можеш да проникнеш и в това ти е безсилието! Момъкът има по своя път звезда изгряла, ясна като малко слънце. И тя ще му осветява пътя. Напразни са твоите напъни и злосторства!

Тъй рекла наречницата и извадила една по една гъбите от кошничката. Разхвърлила ги из усоите, нови да поникнат и размахала ръце, литнала над гората. . .

4.

Три дни и нощи се лутал овчарят из Средна гора. По едно време паднала мъгла и той изгубил пътеката. На посоки изскочил на стръмните брегове на река Тополница. Тя весело и лудо се плискала о скалите, тичала надолу като пъргаво момиче и ручала из клисурата.

Потърсил брод Българ, но никъде не намерил. Повъртял се, тръгнал нагоре по течението да намери плитчина, на другия бряг да мине. Вървял, що вървял и току пред съмнало съгледал дървено мостче. Зарадвал се и забързал; но като стигнал, видял на моста легнала възнак жена с разпуснати във водата коси. Тя била облечена в белоснежна дреха, макар лицето ѝ да било набръчкано и повяхнало. На гърдите ѝ греела звезда.

— Добро утро, стрино! — хрисимо рекъл момъкът.

Жената скочила бързо, възседнала мостчето и прибрала мократа си коса. Сетне извадила от пазвата си златни приковки, прищипнала косите си зад ушите и надянала на челото

си златен венец. Едва тогава дигнала очи и стрелнала Българ с остър поглед.

— А, ти ли си? Пристигна ли вече в Стара планина. . .?

— Пристигнах, стрино. И те моля да ми сториш място по мостчето да мина, че бързам. Далечен път ме чака. . .

— Аз не съм стрина, бре! Аз съм Дивна Юда, Дивна Юда Староплaнинска.

— Прощавай, не знаех, Дивна Юдо! Моля те, пусни ме да мина, стори ми път!

— Път няма да ти сторя! От три деня те чакам аз, от три деня те дебна, та сега ли да те пусна? Добре че пратих мъглата да те омотае, иначе току-виж щеше да се изплъзнеш!

— Чакала ли си ме? — учудил се Българ. — А защо съм ти?

— Трябваш ми, Българе, трябваш ми! — закискала се юдата.

— Но откъде ме знаеш? — още повече се слисал момъкът.

— Как да те не знам, как да не те познавам, когато ми е заръчано тука на моста да те чакам и да не те пущам в Стара планина. Нали заради тебе подлудих река Тополница, да не можеш да минеш отвъд?

— Ако не ме пуснеш мирно, насила ще мина!

— Не можеш, Българе! Видиш ли я насреща гората, дорде ти поглед стига? Видиш ли скалистите върхове, що подпират с чела небето? Стара планина е това. Цялата планина владеем ние, самодивските баби, дивните юди. Без наша воля крачка из Балкана не можеш да направиш.

— А защо ме спирате? Какво съм ви сторил? — попитал овчарят.

— Ех, нищо не си ни сторил, ама ще сториш. . . Хайде да се погодим! Я кажи ни, момко, ако те пуснем през нашата планина, какво ще ни дадеш в отплата?

— Та аз нищо нямам. . . Ето свирката само! Ала тя ми е дар и дар на друг не се дарува. В струненицата си имам малко сол и хлебец, ако си гладна, да ти го дам. . .

— Ха, ха, ха — засмяла се юдата, — нищичко си нямаш? Я какви хубави очи имаш. . . Дай ми, Българе, очите си и свободен ще си ходиш, където душа ти сака.

— Как? Сляп да тръгна по света? Бой ще се бия, ала ще мина през планината! — извикал овчарят и дигнал гегата си.

Ала в тоя миг насреща му наизлезли стотици юди, запискали дружно с тънките си гласове. Стъписал се овчарят. Свалил гегата си и зачакал да види какво ще правят жените.

— Е, реши ли, Българе? — запитала го пак първата юда.

— Главата ще си дам, очите си не давам!

— Чакайте, сестрици, чакайте! — извикала друга юда.

Начаса всички се отдръпнали, сторили път на своята старейшина Дъба. Дошла тя при момъка и така му рекла:

— Ще те пуснем из нашата планина да минеш, ала ще трябва да ни посвириш. Ти ще свириш, ние ще играем. Ако те надиграем, ще ти вземем очите. Ако ни надсвириш, на воля ще те пуснем.

Съгласил се момъкът. Знаел силите си, знаел чудото на своята свирка и склонил.

Старeята плеснала с ръце. Юдите разперили криле, хвръкнали заедно с момъка към Юдина поляна, тъкмо под връх Баба. Кацнали на тревата, словили се за ръце и захванали своето бавно старешко хоро. Бавно, бавно играели — така неделя да играят нямало да се уморят.

Свирил момъкът отначало бавно, както искали бабите, но после заситнил, зачестил. Юдите заиграли по-бързо. Друсали дългите си поли, скачали без умора. Най-пъргаво от всички играела Дъба. Краката ѝ не се виждали как стъпят на земята. До нея скачали Бука и Бора, Бреза, Ясена, Габра, Дрена, Леска. Играели тъй, че земята прокънтяла.

Денят изтекъл, друг дошъл, а бабите все играели и овчарят все надувал свирката си без отдих. . .

Едва когато за трети път изгряла зората и от облак заросил ситен дъждец, трепнали бабите. Отежнели измокрените им криле. Забъркали играта. Започнали по-бавно да играят, да се настъпват една друга. Побесняла Дъба, дала знак на юдите да спрат. Изправила се пред момъка. Устата му се били изкривили. Зъбите му били изпадали от свирнята.

— Е, престани вече! Престани, проклетнико! Изюди ти дивните юди с тебе да се надиграват. Вместо бавно хоро честа свирня ни свири, но хайде пръждосвай се из гората! — закрещяла юдината старейшинка.

Зад нея юдите задюдюкали. Закискали се и като размахали дългите си ръце, запроклинали, зачумосвали свиреца.

Скрил овчарят кавала в пояса. Поизгледал изпод вежди развилнелите се жени, понечил да си тръгне. Но воят зад

него така се усилил, ръцете на бабите станали толкова дълги, че му запречили пътя. Тогаво той не изтърпял. Стиснал желязната си гега, обърнал се и подгонил пощръклелите юди . .

Побягнали бабите. Литнали към гората. Но нали крилете им били мокри, изпозаплели се из храстите и клоните на дърветата. Уплашили се те, заплакали, замолили за милост.

Спрял се момъкът. Ако замахне с тоягата си, до една ще ги пребие — толкова безпомощни били. Но нима негова работа е с жени бой да се бие? Махнал с ръка, опростил ги. Ала поискал от тях вярна пътека да му покажат, планината направо да премине, час по-скоро да превали юдиния връх Баба и да стигне третата планина. . .

Тръгнал Българ, ходил, ходил, денят минал, нощта превалила. Най-сетне задъхан, с изранени крака стигнал върха. Едва стъпил на чуката и паднал изморен. Заспал начаса. И докато не си отпочинал, не се събудил. . .

Едва когато отново зора зазорила, той се събудил. Станал и се огледал учудено. Под краката му се тъмнеели каменисти урви и сипеи. На двадесетина крачки съгледал една юда, която се криела зад един камък. Познал старейшинката Дъба и й викнал сърдито:

— Пак ли си дошла да ми заприщваш пътя?

— Чакай, синко, недей да се лютиш! За добро иде старата юда при тебе. Ти пожали юдите и ето аз ида да ти помогна.

— Какво има да ми помагаш?

— Най-напред да ти покажа пътеката, че през тези сипеи ще си счупиш главата! Ето, ще хванеш оттука, ще слезеш на юг и ще стигнеш Витоша планина. Хе там, виждаш ли я?

Вперил очи момъкът на юг, дето блестяло равно като езерна шир поле. В южния му край се издигала висока планина.

— Това е Витоша, сине! Там трябва да идеш. . . Ала преди това огледай се в Юдиното изворче, тъкмо под върха. Огледай се, за твое добро е!

Дигнал в почуда рамене овчарят, но послушал бабата. Отишъл при изворчето. Надвесил се над гладката му вода и изпищял като ухапан от змия. В огледалото на кладенчето видял не своя лик, а някакъв чужд образ: с уста разкривена, със зъби изпопадали, с лице сбръчкано, с коса побеляла. Като опарен скочил овчарят, отишъл при Дъба, завайкал се:

— Защо ми взехте младостта и силата? Толкова ли зло съм ви сторил?

— Не тъжи, момко! Ето ти зъбите. Събрахме ги до един в тревата на поляната, дето ни свири. Вземи ги и иди пак при изворчето, лапни ги, пийни от водата и те веднага ще зараснат на старите си места. Сетне умий лицето си и то ще стане пак такова, каквото беше. Намокри и косата си — тя пак ще добие същия цвят и хубост!

— Благодаря ти, бабо! — рекъл момъкът, взел зъбите си в щепа, целунал ръка на юдата и се затичал към извора.

5.

Тъкмо да навлезе в дебрите на Витоша, Българ чул, че някой вика подире му. Планината била пуста. Жив човек не се виждал наоколо и момъкът се почудил, като чул човешки глас. Обърнал се и видял, че го вика един дебел селянин.

Позапрял се момъкът. Почакал идващия.

— Добра стига, побратиме! — викнал отдалеч непознатият, като се усмихнал. — Накъде си тръгнал?

— Нагоре из планината.

— Хайде тогава да вървим заедно! Тъкмо се чудех как ще вървя сам из тая страшна планина.

— Какво й е страшното? — попитал Българ, като разгледал вече отблизо човека: червен като рак, с окапали вежди и плешива глава, лице мазно и дяволски лукаво, очи мътни, нос закривен и гърбав.

— Ех, момко, нямало страшно овдека! Планина си е то и така си е думата.

— Ти тукашен ли си?

— Па кажи-речи тъдявашен съм. . . Но хайде да вървим, път ни чака.

— Е, па да вървим! — съгласил се неохотно Българ, като си наумил думите на наречницата с непознати да не се побратимява. Ала нямало какво да прави. Тръгнали.

Ходили, ходили, стръмното ги уморило. Стигнали до едни мочурища.

— Ех, уморихме се — рекъл човекът, — хайде, брайно, да поседнем, хлебец да похапнем, водица да попийнем.

Па сетне да подирим де да нощуваме, че я слънцето пада на запад. . .

Погледнал момъкът. Наистина, заникът вече багрел небето. Седнали на една поляна. Хапнали, наяли се. Изведнъж селянинът загледал неспокойно — зли пламъци загорели в очите му. Скочил на крака и рекъл:

— Ти постой, побратиме, пък аз да найда място де да нощуваме. . . Знам планината на пръсти.

Изчезнал странният човек в гората. Българ останал сам край тресавището. Започнало да притъмнява. Повикал той, повикал дано го чуе съпътникът му — никой не му се обадил. Станал да пийне вода от извора. Навел се над водата, но не сръбнал още капчица, от храстите изскочила хрътка, хвърлила се върху него.

Стъписъл се момъкът. Замахнал с тоягата си. Хрътката избягала. Но щом се навел да пие вода, тя пак се нахвърлила. Пак я прогонил с гегата си. Хрътката изквичала грозно, завила като вълк единак и отново се нахвърлила върху момъка. Той се препънал и се повалил в мочура. Разлютеният звяр като че само това чакал. Нападнал го стръвно. Аха, ще му прегризе гръкляна! . . Със сетни сили овчарят се отскубнал. Побягнал из тресавището, но колкото повече бягал, толкова по-дълбоко затъвал в него. А песът — все подире му. . .

Цяла нощ се борили. Едва когато сипнала зората, хрътката изчезнала. С много усилия момъкът се измъкнал от блатото. Поседнал на брега да изсуши разкъсаните си дрехи. Потърсил торбата си да си вземе игла и конец, но не я намерил.

В това време се явил вчерашният му съпътник и се провикнал:

— Къде се изгуби, побратиме? Цяла нощ те търсих, бива ли така да се изоставя другар на пътя?

— Аз трябва да те питам къде се изгуби. Уж щеше да се върнеш, а изчезна. . . Зле си изпатих аз тая нощ! Я ми виж разкъсаните дрехи! Цяла нощ съм се борил из мочурищата с една хрътка, едва не ми раздра гърлото, едва не потънах в блатото.

Нищо не отвърнал селянинът. Само очите му заблестели и лицето му станало още по-червено. Затресъл се в смях.

Българ се ядосал, не се сдържал, скочил от мястото си да раздруса смеещия се. Но като впил поглед в лъсналите му в усмивка зъби, изтръпнал и побледнял като платно. Между зъбите му зърнал парченца от дрехите си. . .

«Ах, вампир, вампир! — помислил си овчарят. — Инак що щат нишки от моята дреха между зъбите му? Нощес се е превърнал в хрътка и ме е гонил!»

— Що ти стана, побратиме? — запитал вампирът.

— Нищо не ми е. . . Раните изведнъж ме заболяха — излъгал Българ.

— Раните ли? Зер имаш рани?

— Не се грижи за мене! Болен не болен, хайде да се разделяме. Ти си хвани твоя път, пък мене ме остави.

— Как тъй ще те оставя сам и болен? Докрай ще вървя с тебе.

Разбрал момъкът, че няма да се отърве лесно от вампира и решил да си отпочине, да събере сили и тогава да се справи с чудовището. Минали няколко часа. Момъкът извадил свирката си и тихичко засвирил.

Вампирът трепнал и се вслушал в свирката. Замърдал с крак, затресъл тяло. После скочил на крака и започнал да играе. Играл, играл, започнал да се изморява и да крещи на момъка да спре. Но свирнята не преставала, а ставала все по-честа. Вампирът заквичал страховито, като запризовавал вещицата Биляра да му дойде на помощ.

Ала овчарят не се стряскал. Свирел все по-силно, докато вампирът заскачал нависоко и накрая се пукнал като сапунен мехур. На пътеката останали само локва кръв и вампирската кожа.

Така загинало чудовището. И изведнъж цялото блато оживяло. От глъбините му се надигнали жертвите на вампира, тръгнали към момъка да му благодарят, задето ги съживил. Целували му ръцете и краката и му се кланяли до земята.

Стъписал се момъкът от толкова почести. Огледал се и се видял в здравите си дрехи, раните му — излекувани, загубената торба—на гърба му. Възрадвал се той, надул свирката си, простил се с людете и тръгнал по-нататък. . .

6.

Дълго бродил Бългap из четвъртата планина — поднебесната Рилуша. Ходил из гъстите гори, катерил се по зъбестите чуки, слизал из падините, минавал през преспи сняг. Планината край нямала. Накъдето и да погледнел, тя все дигала високи рамене — безброй приоблачни върхове. Накъдето и да тръгнел, пред очите му се раздипляли вълнестите поли на мъглите. По едно време превалил една чука и се спуснал надолу, слязъл в малка долчинка. Тук слънцето къпело лъчи в седем сини езера, бистри като сълза и лъскави като огледало. Около тях растяла нежна зелена тревица и шарени цветенца. Пристъпил овчарят по росната морава. Поседнал на брега на едно от езерата да почине и да пийне бистра рилска вода. Свечерявало се. Тук трябвало да нощува . . .

По едно време духнал вятър. Спокойното езеро набърчило лик и като по чудо се чула песен, тиха и далечна, като да излизала от езерните дълбини.

След малко на гребена на вълните се подали росалки. Очите им светели като безценни камъни, златнозелените им коси се стелели като водорасли, тънките им снаги се виели като тръстики. Вълните ги довели до брега. Те стъпили безшумно по тревата, извадили изпод плащовете си свирки — медногласни струни, опънати на рибена кост, и ударили жиците. Просторът се огласил от омайни звуци.

Свирили, свирили момите, докато взели ума на Българ. Една от момите плеснала с ръце насреща му и закършила снага, заиграла невиждан танец. И хем играела, хем поглеждала момъка. С лице му давала знак, с очи му намигала, с усни отдалеч го целувала. После незабелязано скочила върху гребена на една вълна, заиграла върху нея. То не било игра като игра, а върла съблазън: очите ѝ искрели като два живи въглена, снагата ѝ трептяла като струна, жилавите ѝ като върбова пръчка ръце се виели и обещавали на момъка най-нежни милувки.

Свирките на момите така омагьосали бедния Българ, че той забравил всичко на света и прекрачил заедно с росалката в бистрите води. . . Навлязъл в езерото и вече не се върнал. Вълните се раздвоили и открили тъмната си бездна. Той плеснал три пъти с ръце и потънал.

Възрадвали се тогава росалките. Скрили свирките си в пазвите и тръснали витиците си. От косите им се поръсила ситна роса по тревата.

— Хайде сега да вървим, роси-росалки! Доволна ще остане от нас царската дъщеря Капчица! — казала Бистра росалка, която подмамила Българ в езерото.

— На мене пък ми дожаля за момъка — казала Прозрачна росалка, — какъв хубавец, какъв дивен юнак!

— Наистина! — съгласила се Чиста росалка.

— Какво пък толкова съжалявате овчаря, сестрици! — викнала Ясна росалка. — Царска повеля е това, трябва да я изпълним. Онзи ден при царкиня Капчица дохождa една самодива и я помоли да запре в своя езерен дворец тоя момък, за да не може да помага на змейовете от Шар.

— Излъгана е нашата царкиня — намесила се Видима росалка. — Това не беше самодива, а престорената на самодива вещица Биляра. След разговора си с Капчица аз случайно се намерих на езерната повърхнина и видях с очите си как от самодива се превърна на вещица и замина за Перина при самовилите. . .

— Ами тогава да кажем на Капчица, защо да мълчим? — викнала седмата росалка Светлана. — Трябва да ѝ кажем истината.

— Не знам, сестрици — рекла Бистра, — може така да се е сторило на Видима росалка, може нещо да объркаме!

— Тогава сама ще ѝ кажа! Ей сега ще отида! — рекла Светлана и се гмурнала в езерото.

7.

Потънал Българ в дълбокото рилско езеро Ала не се удавил, прихванали го нечии внимателни ръце. Само главата му се зашеметила и той загубил съзнание. Когато се освестил, видял, че се намира на малка моравка на морското дъно. Разтърсил глава, за да се увери, че не сънува, че около него наистина вместо въздух има чиста, прозрачна вода, вместо зелени дървета — разноцветни водорасли, вместо птички — пъстри риби. Не, не било сън! Но. . . защо тогава не се е удавил? Може ли човек да живее във водата? И защо хищните риби не се нахвърлят да го изгризят? Какво става с

него? . . . Напрегнал памет. Сетил се, че вървял из най-високата планина и стигнал до Рилските езера. После в ума му изплавала случката с хубавите моми на езерните брегове. До слуха му достигнали песните им. Счул се кръшен смях и той си спомнил как пропаднал в езерните води. . . Но защо сега се намира в море? Водата на вкус не била сладката планинска вода, а горчивосолена. Брей, какво е това чудо? . . . Няма ли кой да му разгадае тайната, да му каже накъде да тръгне, та на земята да се върне. . .

Тъкмо се канел да извика, между водораслите подали глави няколко росалки. Приближили се безшумно, усмихнали му се и му подали ръка. Хванал се той за ръцете им и се изправил.

— Къде ще ме водите, моми хубави?

— При нашата царкиня! — отговорили те.

— При царкинята ли? Я ми кажете по-напред къде се намирам?

— Ще научиш, Българе, всичко ще научиш. Дойди сега с нас, че те вика нашата царкиня Капчица!

— Ако не ми кажете, няма да дойда! — запънал се овчарят и тупнал с крак.

От удара му морското дъно прокънтяло, рибите се подплашили, от тинята се дигнала чернилка.

— Не ни се сърди, момко. Ние изпълняваме повелята на царската дъщеря. Каквото ни заповяда всесилната Капчица, това вършим!

— Тя ли ви заповяда да ме примамите в рилското езеро?

Спогледали се момите. Една от тях се приближила до самото ухо на овчаря и му пришепнала:

— Не питай за това, че ако те чуе царкинята, тозчас ще те умъртви. И за тебе лошо, и за нас!

— Трябва да е много лоша вашата царкиня.

— Недей момко, не изричай такива хулни думи! Та нали по нейна заповед си още жив, нали тя ни даде чудотворните морски билки, с които те захранихме, тъкмо когато щеше да се удавиш в езерото. Тия билки растат само в нейната градина. От тях дава само на нас, когато излизаме да се бием със змейовете. На нея дължиш живота си! Дойди с нас, вика те царкиня Капчица!

Склонил Българ. Тръгнал с момите. Скоро стигнали една чудна гора. В нея имало зелени, сини, червени, зла-

Старинни напеви

тисти, пембени и какви ли не още шаренидървета. Гората била от мерджани, високи, разклонени и разлистени като истински дървета. На всяко клонче, на всяко листче имало по една морска светулка. Отдалече светулките греели като звездички. Сред гората се издигал чуден палат, целият от корали, бисери и елмази. Насред палата имало голям елмаз, голям като воденичен камък. Той излъчвал виделина за сто звезди и наоколо било светло като ден. Под големия елмаз се издигали два престола, единият по-голям, другият по-малък. Първият бил на морския цар, а другият — на морската царкиня. Тя седяла на него и чакала да доведат овчаря.

— Ето чужденеца, прекрасна царкиньо! — изпели в един глас росалките и изтикали пред себе си Българ.

Раздвоили се тогава непрозрачните води около царската дъщеря, които покривали лицето ѝ като с було. Грейнала неземната ѝ хубост. Станала царкинята от престола си, хванала Българ за ръката и го повела. Развела го из целия палат, сетне го турила да седне на престола на своя баща и с нежен глас го попитала:

— Харесва ли ти, млади момко, нашият палат?

— Хубав е, по-хубав е от земните палати, царкиньо! Но аз все още не съм на себе си и не знам как попаднах тука, на дъното на морето.

— Нашите морски вратици, момко, са рилските езерца. Бездънни са те и под земята се съединяват с морето. По този път ти дойде при нас на гости.

—Ами може ли по тоя път да се излезе обратно на земята?

— Ех, не бързай, гост ни бъди! Пък ако ти хареса нашето подводно царство, можеш да останеш завинаги тука, в двореца да живееш, морски княз да станеш!

— Друг ми е пътят, царкиньо. Благодаря ти за добрите думи, ала аз съм тръгнал на далечен път. Девет планини трябва да обходя, десетата да стигна. . .

— При змейовете ли си тръгнал?

— При змейовете!

— Далечен път е това, далечен и труден. Сили няма да ти стигнат. Затуй отпочини си при нас.

— Но аз не съм се уморил. Трябва час по-скоро да мина планините, че либе ми е заробено, първо ми либе Дойна.

— Забрави, Българе, либето си! То не е вече между живите!

— Истина ли говориш? — разтревожил се момъкът и насмалко щял да повярва, ако не съзрял хитрина в очите на царкинята.

— Истина, Българе.

— Пуснете ме тогава барем костите му да прибера! На гроба му да поплача, със сълзи да го прелея, с жалби да го опея.

— Остави мъртвите на мира! Я какъв си млад и хубав! Малко ли са при нас момите? Има ли по-големи хубавици от росалките? — викнала царкинята и го изгледала с влюбени очи.

В това време до нея се приближила росалката Светлана. Навела се и ѝ прошепнала:

— Мила царкиньо, заблудени сме от оная самодива, която поиска да заробим овчаря Българ. Когато излязла от езерото, след като беше при тебе, тя се превърнала на вещицата Биляра. И злобно си затананикала песен, че е излъгала росалките да удавят Българ в езерото. Това видяла и чула Видима росалка. . . Напразно примамихме овчаря. Само услужихме на вещицата Биляра.

Замислила се Капчица. Но като погледнала момъка, махнала с ръка:

— Може и така да е. Но Българ оттука аз няма да пусна! Мой ще бъде! Само мъртъв може да излезе на земята.

— Както заповядаш, царице! Само да не сгрешим — отчаяно и жално рекла росалката, като изгледала момъка.

— Царкиня Капчица никога не греши! Заповядвам ти да не разправяш никому това, което ти е казала Видима росалка. Инак ще изпиташ гнева ми!

Поклонила се Светлана. От мъка светлите ѝ очи потъмнели, от жалба бялото ѝ лице посиняло-позеленяло като бурна вода. Въздъхнала дълбоко и се отстранила от престола.

8.

Не само очите на Капчица гледали влюбено момъка. Не само нейното сърце се свило от любовна мъка. Влюбила се в Българ и Светлана. Влюбила се и намразила от всич-

ката си душа царкинята, която по цял ден била все около момъка, любовта си му изповядала и любовта му искала. . .

И един ден, когато Българ останал насаме, пресрамила се Светлана. Попитала го дали обича царската дъщеря и кога ще се жени за нея. Попитала росалката уж безобидно, уж случайно, ала очите ѝ я издали. И когато момъкът отвърнал, че не обича царската дъщеря и че по-скоро е готов да умре, отколкото да се ожени за нея, момата решила да му помогне. Решила да каже на Българ росалската тайна и да му покаже пътя към свободата, да отмъсти на царкинята, на своята поробителка и властелинка. Научила го да покани царкинята да излязат на езерния бряг в Рила планина и да се разхождат там дотогава, докато косите на Капчица се изсушат. Силата на росалките била в мокрите им коси. Изсушат ли се, росалките загиват. Послушал Българ момата. Скочил, прегърнал я и я целунал по челото.

— Отсега нататък за моя посестрима ще те имам, Светлано!

Навела очи момата. Нажалила се, заронила сълзи като чист маргарец.

— Но защо плачеш, мила моме? Защо така се натъжи? — попитал Българ и изведнъж се досетил, помилвал росалката по хубавите коси и потихом ѝ рекъл: — Нима заради мене, моме, рониш сълзи като чист бял маргарец?

— Ах, и аз не знам какво ми е! Като гледам царкинята как се върти все край тебе, като че нож ме пробожда в сърцето. А като си помисля, че ще си идеш и няма вече да се върнеш, иде ми от мъка да умра. . . Да щеш да ме вземеш със себе си? Робиня да ти бъда, само да съм при тебе!

Смаял се Българ какво да отговори на влюбената мома. Не могъл както на царкинята да откаже. Помълчал, помълчал, па рекъл:

— Не можеш, моме, не можеш с мене да дойдеш! Дълъг е пътят до моя роден край. Не можеш да изминеш тоя път пешком!

— Ах, на птичка ще се превърна и пак ще дойда, стига да речеш със себе си да ме вземеш!

— Лоши са людете в моя край! За магьосница ще те имат и жива ще те разкъсат!

— Щом съм с тебе, от никого не ме е страх!

— Първо либе си имам, моме, първо либе, Дойна невеста. През девет гори в десета съм тръгнал да я найда.

— Истина ли думаш, овчарю, или ме мамиш, от мене да се отървеш?

— Истина, моме! Вяра ми хвани, дясната ми ръка погледни! Ей ми пръстена венчален, с първо либе разменен— отвърнал Българ и показал халката на ръката си.

— Прощавай, момко! Прощавай, мили! Гледай час поскоро оттука да излезеш, либе на царкинята да не станеш. Иначе живот за мене няма да има. Па. . . понякога си спомняй за малката росалка Светлана! — казала през сълзи момата, бързо целунала момъка по устните и избягала като подгонена.

9.

Призори излезли царкиня Капчица и Българ на брега на езерото. Тръгнали да се разхождат по меката морава. Поискал момъкът да излезе да подиша въздуха на Рила, преди да се ожени за царкинята.

Дълго време не скланяла Капчица, най-сетне отстъпила, ала поискала да придружи момъка. Страхувала се да не побегне и да я изостави, щом види красотите на белия свят. Пък и нямала доверие на нито една от своите росалки — току виж, някоя от момите я измести и открадне сърцето на момъка. Съгласила се да излезе с него, ала за по-сигурно взела очите му, гудила ги в една мидена черупка под сърцето си. Щом искал да гледа красотите на Рила, трябвало зад нея да върви, от нея да не се отделя. . .

Нямало що да прави момъкът. Съгласил се, стига само на брега да излезе, роден въздух да вдъхне, твърда земя под краката си да сети.

Рила планина току-що се била събудила. Зората позлатявала високия ѝ връх, надвиснал над малката долина. Поразходили се двамата по поляната. После росалката го поканила да се приберат в езерото, но Българ ѝ рекъл:

— Ако не видя за последен път родната земя от върха, ще умра от мъка! А нима искаш да загина?

Капчица рекла:

— За какво ти е вече земята? Нима могат земните красоти да се мерят с красотите на морето? Под водата има сто пъти по-хубави неща. Остави, ето и слънцето ще изгрее,

пък нам, на росалките, е забранено да оставаме на сухо, щом Слънчо покаже своя лик. . .

— Но ние ей сега ще се изкачим и веднага ще слезем! Дордето изгрее слънцето, ще мине час — излъгал овчарят. — Пък нека и ти да видиш земната хубост от високо, да видиш къде съм се родил и израсъл. Ако не изпълниш молбата ми, голямо нещастие ще се случи! Ние, земните люде, не сме издръжливи като морските. . . Току виж, че ме загубиш! — и пресегнал, та я целунал за пръв път.

Дали от страх да не го загуби или от първата целувка, съгласила се и на това росалката. Повел я Българ нагоре към скалистия връх. Вървели, що вървели, когато стигнали горе, слънцето вече се подавало зад Черно море и пред очите им се открила чудна гледка. На север като огромна змия се виела бяла Дунава, на юг блестяло Бялото море. На запад се синеело Синьото. А на изток, цяло окъпано в злато, се простирало Черно море.

Стъписала се от тая хубост росалката. Никога не била виждала такова нещо в своя подводен свят. И не забелязала как слънцето изгряло и вплело лъчите си в косите ѝ. Едва когато тънка пара се заизвивала от тях, тя скочила като бодната с игла. Повлякла със себе си и Българ.

— Чакай, Капчице, още малко да погледам.

— Не бива слънцето да ме огрее на върха! Тичай, либе! Бързай, че загивам! — викнала Капчица, но не направила няколко крачки и клюмнала, затреперала като от треска и примряла. След миг отворила очи, бръкнала в пазвата си. Извадила очите на Българ, подала му ги и го накарала да разтърка косите ѝ с малкото вода, която се намирала в черупката.

Момъкът бързо разтрил косите ѝ. Момата се освестила за малко, но после отново клюмнала. Съжалил момъкът бедната росалка, грабнал я. Затичал надолу като вихър. Стигнал езерото и хвърлил полумъртвата царкиня във водата. . .

Не минало много време. Освестената от водата Капчица се показала на една вълна и поканила момъка да дойде при нея. Но той поклатил глава:

— Нима искаш без сърце при тебе да живея? Мил ми е белият свят, мили са ми планините и полята. Всичко тук

цъфти и мирише на хубаво, а в твоето подземно царство всичко дъхти само на тиня и жабуняк. . .

Разбрала царкинята, че не ще накара момъка да се върне при нея. Махнала му с ръка и се скрила завинаги в своето подводно царство.

10.

Тъкмо минал Предела, който делял шепнещите си една на друга Рила и Перина, Българ съзрял на юг, сред върхове, загубени в облаците, висока кула. Яките ѝ зидове се белеели като становит стълб, който подпирал небето.

Спрял се момъкът. Погледнал далечната крепост и силно желание го обзело да узнае каква е тая висока града. Невидима сила го отбила от пътя и той свил направо към мраморните гребени на планината.

Ходил, ходил момъкът, пътят пред него се изгубил, пътеката пред краката му се свършила, а чудната кула все тъй чезнела като призрак в далнините. Мамела го, както бистро изворче мами ожаднелия пътник в пустиня. Колко нощи и дни минали така, овчарят не забелязал. Нито дните броил, нито нощите чел.

И ето един ден кулата като че сама прелетяла при него. Прелетяла и перинската самовила Морава, която градяла около кулата вито кале. Градяла го ни на небе, ни на земя. Градяла го в тъмен облак, със заробени от нея люде. Подбива подбивали юнаци панагюрци. Плета преплитали девойки загорки. Зидовете зидали зидари дебърчани. Портите ковали железари самоковчани. Покрива покривали майстори габровчани. . .

Градили робите калето и пот се леела от челата им, сълзи се ронели от очите им. Денем градили, нощем по месечина всичко се ронело и се сривало. Ката утрин отново захващали — и така години наред. . . Когато през Перина минала вещицата Биляра, престорена на самодива, рекла на Морава:

— За да си доградиш калето, самовило, ще трябва да зазидаш пет души, пет души еньовчета, на Еньовден родени, на Илинден кръстени. Едната душа да бъде девойка неглавена, втората — да бъде невеста бездеткиня, третата — жнзк неоженен, четвъртата — дете млечниче, а петата душа —

мъж хем оженен, хем неоженен. Сенките и на петимата трябва да зазидате в основите на калето. Така то ще се затвърди и няма да се сипе нощем по месечина.

— Лесно е това за мене! Ей сега ще ги найда! — рекла Морава.

И тозчас разпратила своите самовили. Литнали жените от Кратово до София, от София до Видина, от Видина до Одрина, от Одрина до Солуна, от Солуна до Ниша и довели девойка неглавена, невеста бездеткиня, юнак неоженен, детенце млечниче. Само мъж женен и неоженен не могли да намерят.

— Ами сега, какво ще правя! — затюхкала се Морава самовила.

— Не бой се, Моравке! — рекла вещицата. — Жененият неоженен мъж е Българ, който иде от Рила планина. Ще го чакаш и щом го зърнеш, ще го доведеш в калето. Той ще закрепи твоята бяла града!

Така казала Биляра, такава заръка заръчала и си отишла. Останала Морава, зачакала Българ да се яви из Перина — и когато го зърнала на Предела, плеснала с ръце от радост. Тозчас пресегнала през облаците и хвърлила невидима примка. Яко вързала сърцето му и към калето го привлякла.

Тъкмо тогава овчарят сетил незнайната сила, която го омотала. Тръгнал той, запристъпял като кротко агне — жертва самовилска да стане.

Когато пристигнал до самовилската сграда, с поклони и почести го посрещнала Морава. Заповядала на сестриците си на ръце при нея в кулата да го дигнат, на златен трон да го поставят, богата трапеза пред него да принесат. Да яде, да пие момъкът, та с добром да даде дума, да влезе уж да търси самовилския пръстен, изгубен в основите на калето. И тогава да зазидат, сянката му в темелите да вградят.

Така наредила Морава самовила, защото престорената на самодива вещица я предупредила, че хитър и ловък е Българ и ще трябва с много ум да го победи.

Така наредила Морава и се престорила на тъжна. Сълзи поронила и с бяла кърпа ги забърсала.

Хапнал момъкът, що хапнал, пийнал, що пийнал, па попитал жената защо е така нажалена.

— И да ти кажа, момко, няма да ми помогнеш. . . Пръстен съм загубила. Златен пръстен съм затрила в основите на калето. Ето, толкова люде все го търсят и не могат да го намерят. А пръстенът ми е венчален, даден от първо венчило! Ако не го найда, либе глава ще ми вземе! — излъгала тя овчаря и го погледнала с такива скръбни очи, че той скочил.

— Ами да опитам и аз, Мораво самовило? Беки ти найда пръстена!

Самовилата продължила тъжно да нарежда:

— Обещала съм, момко, който ми пръстена намери, с имане неброено ще го дарувам, за побратим или посестрима да го имам!

— Не ти ща аз имането! Добрата дума е за мене имане голямо. Ей сега ще сляза пръстена да ти намеря. . .

Слязъл Българ в калето. Но като съгледал самовилските роби и чул жалбите им, потихом ги запитал самовилския пръстен ли търсят и от ненамерата му ли са така печални.

— Няма самовилски пръстен загубен в калето, момко! Няма и няма да има! Ами от толкова време денем градим калето, нощем то се разсипва! Трябва сянката ти да вградим, яки зидовете да станат!

Послушал Българ думите на людете. Послушал и се замислил. Припомнил си чудната родопска приказка за Струна невеста.

— — —

— — —

Града градили троица братя. Денем я градили по ясно слънце, нощем се сипела по месечина. Ден след ден дните минавали, градата не се дигала. Най-сетне решили да послушат мъдрите думи на старите люде и да вградят сянката на жив човек в основите, та да пребъде сградата яка и нагоре да се иззида. Дали си дума: която от невестите им първа дойде утре заран на калето, сянката ѝ в зидовете да вградят.

Всеки от братята вечерта на булката си казал и престъпил дадената клетва. Всеки от братята заръка заръчал на невестата си да закъснее, на градата рано да не дойде, етървите да я преварят. Сал най-малкият на невестата си не казал, на първо либе Струна тайната не поверил. И подранила Струна невеста най-рано от всички прогимка да донесе...

И нея братята оброк на градата принесли, сянката на Струна невеста в калето вградили. . .

В ушите на Българ зазвучала тъжната невестина молба: «Девери, братя да сте ми! Градете, вграждайте ме, както си искайте! Само дясната ми страна не вграждайте, та да си кърмя детето!»

Като жив въглен опарил момковото сърце образът на злочестата Струна. Нима и той ще трябва като Струна невеста четиридесет дни с вградена сянка да ходи и на четиридесетия ден, изсъхнал като вейка, със своя млад живот да се прости? Не, той трябва да се спаси, да спаси не само себе си, но и всички роби заробени! Но как да измами самовилата, как да строши оковите и да пусне на свобода всички роби?

Мислил овчарят, мислил. И тъкмо когато самовилата вече вдигнала тънкия си лък със стрела самострелка да го прониже, в темелите на твърдината да го запрати, извадил свирката си и засвирил. Тиха и нежна песен се разнесла наоколо. Дигнала се до облаците, ударила се в тях и се върнала още по-тиха, нежна и омайваща.

Както гледала разлютено и опъвала тетивата, самовилата изведнъж загледала меко и гальовно. Ръцете ѝ отпуснали лъка. Стрелата паднала. Гневът ѝ стихнал. Тя леко се отпуснала до люлката и полюшвана като от тих ветрец, се залюляла. От скута ѝ паднали железата, с които държала робите в плен. Задрямала самодивата. Малкото дете на гърдите ѝ също клюмнало и заспало здрав сън. Склопили очи и всичките посестрими на Морава. Затворили очи и всички люде около бялата града.

Свирил Българ, дорде приспал дълбоко всички. Сетне снел кавала. Мушнал го в пазвата си и безшумно отскочил до Усойна поляна. Там набрал билки всякакви и найвече гороцвет и пелин, вратига и комунига.

Пак така тихичко се върнал овчарят при градата. И на всеки човек по стръкче от билките в ръката мушнал. А пред самовилата и пред посестримите ѝ по цяла китка изсипал.

Колко спала Морава, нашата приказка не казва. Но накрая прихнала в съня си и щом усетила мириса на билките, се събудила. Веднага горчиво-стипчивият мирис на пелина опарил очите ѝ. Гороцветът звъннал в ушите ѝ с бисерните си звънчета тъй, че щял да я проглуши. Вратигата задрала гърлото ѝ със силния си дъх, насмалко да я задущи. Комунигата с червените си цветчета разпалила кръвта ѝ. Уплашила се само-

вилата. Скочила от люлката, стиснала здраво рожбата си и побягнала накъде ѝ видят очите, а заедно с нея и всичките ѝ посестрими-самовили. Само, преди да изчезне, високо извикала:

— Прощавай, сестро, самодиво! Думата ти, заръката ти не можах да извърша, молбата на първата самодива Ружа да изпълня! Измами ме овчарят, с билки омразни надалеко ме прогони. . .

Разбудил тогава момъкът людете. Засвирил им весела песен. Един по един ги проводил свободно да си идат и всекиму дал по шепа от самовилското тежко имане. А сам той заслизал от Перина. Отправил се за Беласица планина — и нея, шестата планина, да мине, по-близо до либето си да иде. . .

11.

Що ли се белее, какво ли се лелее на връх на бяла Беласица? Дали са преспи снегове от буря дигнати, дали са мъгли, зареяли се около чуките, или са ята лебеди, завили се в кръг, широки криле замахали, тънки шии проточили?

Не са били соспи снегове, нито вълма от мъгли. Найса били моми дългополи — белоризи стихийки, тънкоснаги вихрушки. От заран до вечер около върха се виели и буйно хоро играели, горе небето лижели, долу земята метели. И хем играели, хем далеко гледали дано зърнат нейде из планината Българ. Заръка от престорената на самодива вещица Биляра имали — момъка на Беласица да причакат, край него да се свият, извият, в небето да го вдигнат. И оттам да го пуснат на земята, жив да не остане. Люта се явила Биляра, ядни думи против момъка изрекла и заръчала на стихийките-вихрушки да правят каквото правят, да чинат каквото чинат, жив из Беласица да не го пущат.

Обещали момите, заследили от върха. Ала пуста младост не трае. Запели песни, заиграли хоро. Хем играли, хем не изпущали от очи планината. Дебнели, оглеждали Беласица от единия край до другия, но нийде не могли да зърнат момъка . . .

По едно време момите ожаднели. Дали шарена стомна на Бърза — най-малката стихийка — да донесе чиста из-

ворна вода. Хем водица да донесе, хем из планината да пошета, дано види нейде овчаря.

Литнала момата през върхове и падини, стигнала кладенчето с най-сладката и пивка вода. Навела се да налее кърчага и в тихите води като в огледало съзряла оня, когото чакали сестрите ѝ. Видяла го да иде по пътеката, метнал торба на гърба си, взел в ръка тояга,запял весела песенчица. Идел той от Перина и току-що влизал в Беласица.

Скрила се момата зад храст и се захласнала по него. Какъв хубавец! Какъв напет юнак! А като чула песента му, Бърза не изтраяла.Разтреперала се при мисълта,че ще трябва да загине такъв момък. И то само заради гнева на самодивата! А откъде ще узнае тя, че се е явил в Беласица? Малко ли пътища и друмища има по света.

Помислила си така момата и изскочила от храстите. Право пред юнака застанала и потихом му продумала:

— Бягай, момко, бягай от Беласица! Бягай, че смъртта те дебне!

Стъписал се овчарят. Отде се взе тая гиздава мома? И какви думи приказва? Дигнал рамене в почуда и обгърнал с очи наоколо, но никаква опасност не видял наблизо.

— Бягай, момко, бягай, че на връх Беласица ние, стихийките-вихрушки те чакаме да те грабнем нависоко, да те вдигнем, та от високо да те пуснем! Да паднеш и да се утрепеш! Връщай се, отдето си дошъл! Ако ти е мил животът, послушай ме!

— Не мога, моме, не мога! Планината трябва да мина, в друга планина да ида. . . Докато не изходя девет планини, няма да найда змейовата бърлога. И там да си намеря либето!

Като чула, че либе си има момъкът, сепнала се стихийката. Очите ѝ се натъжили и две сълзи капнали на белите ѝ бузи.

Вгледал се Българ, смаял се от красотата на момата. Такова чисто лице, такава гиздосия не бил виждал, не бил срещал. Рекъл на стихийката:

— Не плачи, моме, засмей се! Ако плачеш за мене, да знаеш, че на стихиите няма да се дам! Под гъстите клони на дърветата ще се крия, под шумата ще се муша и пак няма да ме видят.

— Не знаеш, момко, ти нашата сила. Ние имаме очи, дето виждат и над земята, и под земята. Но слушай какво

ще те науча! Подири наблизо пчелен кошер и извади пита мед. Изяж меда, а восъка тури на главата си! Така невидим за вихрушките ще станеш. Хайде по-скоро, дорде не са те съгледали! Върви, па споменавай с добро Бърза вихрушка! — и като наляла стомната си, момата махнала с ръка за сбогом и се запътила към сестриците си.

Вървяла стихийката и плакала. Мъка ѝ било за хубавия момък. Така разплакана стигнала. Като я видели сестриците ѝ, всички в един глас я попитали дали не е съгледала нейде Българ.

— Съзрях го, сестрици. Съзрях го.

— Къде го съзря, сестро? Бързо да литнем!

— Съзрях го, ала той, като ме видя, побягна! — излъгала малката и дала воля на сълзите си.

— Ти затова ли плачеш, сестрице? — попитала я Страшила — първата стихийка.

— Затова! — преглътнала Бърза сълзите си.

— Накъде избяга, сестрице?

— Избяга чак на Перина.

— Не плачи, сестрице! — рекла ѝ Страшила. — Като е побягнал към Перина, ние работа там нямаме! Не ни е заръчано в друга планина да го дирим, нито пък да го хващаме. Нека си го хваща там самодивата!

— Прави думи са това. Нямаме грижа ние за друга планина — рекла друга стихия — Силна вихрушка.

— В Перина заповядва Морава самовила! Нека тя да го хване — додала трета.

Тъй рекли момите и се нахванали през кръста. Вдигнали се в небесата, летели и пеели своите вихрени песни. Горе пеели, а долу се чувало — чак долу на земята.

12.

Посред настръхналите Огражденски чуки откривала пазви малка поляна. Край поляната било диво, безродно, жива душа не се виждала. Само на моравата се гушела чудна къщурка, която отдалече приличала на гъба печурка. Там живеела самодивската прабаба, ведата Пъна. Стара, престара била тя. Голяма гърбица имала на гърба си, бялата ѝ коса се спущала до земята. Лицето ѝ било сгърчено като кората

на вековен дъб. Само очите ѝ били млади и пълни с живот. В тях се таила силна воля и много ум. Колкото самодивите били хубави, юдите — послушни, росалките — прекрасни, а самовилите — люти, толкова ведата била разумна. До нея се допитвали щерки и унуки, правнуки и праправнуки. Много знаела Пъна, че корените на мъдростта ѝ от дълбоко, от земните недра събирали сили.

Денем ведината поляна дремела в сладък сън. Чак надвечер малката къщурка се оживявала, в огнището се подклаждал огън, черното котле, окачено на веригата, закъкряло. Старата започвала да шета. А когато слънцето се скривало зад сините планини, бабичката отваряла вратата. Заставала на прага и придрънквала с малкото си звънче.

На повика на ведата се отзовавали горските гадинки, нареждали се около нея. Чакали да ги нахрани с топла кашица, а сетне едно по едно да ѝ разправят какво са видели и чули по белия свят. . . И когато това сторвали, ожидали гадинките да чуят кротката дума на бабата, край нея да се наловят на хорце, ситна песен да запеят и да заиграят. И тъй, дорде се стъмни. . .

Тая вечер по-рано от друг път Пъна излязла на прага и забила звънчето. Дотичали гадинките. Дотичали и уплашено едно след друго заразпитвали бабата каква тревога е развълнувала Огражден планина, та толкова рано е забила звънеца.

— Милички мои — продумала ведата, — повиках ви в ранен час, защото след малко напаст може да налети Огражден планина. Хайде, хапнете си от топлата попарка, що съм ви попарила, па да ви кажа за бедата! Ала не бързайте, баби, че може да си изгорите гърлата. Дорде си похапнете, баба ви Пъна ще ви върже по едно герданче. . . Герданчетата са подарък от самодивата, която мина снощи оттука и ми каза за злината! Обади ми, а вам по герданче остави. . .

Бързо се налапали горските гадинки. Вързала бабата на всяка по герданче на гърлото и продължила:

— Я, милички, сега да помислим заедно как да върнем назад овчаря, който е тръгнал към Шар планина на помощ на Змей Горянин.

— А какво ще ни направи овчарят, като мине през Огражден, бабо Пъне? — попитала една мравчица.

— Ще ти стъпи на главата, мравчице! Ще ти я смаже!

— Ами на мене, бабо, що ще стори? — попитала къртицата.

— Ще ти стъпи в къртичината. Ще ти смаже хубавата къщичка!

— Ами на нас, мишките?

— На вас ще скъса опашките. . . Ами къде са змиите, та не ги виждам? — учудила се изведнъж бабата.

Дигнали рамене гадинките. Никой от снощи не бил виждал безкраките влечуги.

— Нищо — рекла бабата. — А сега скупчете се край мене да ви кажа на ушенцата що да чините утре и как овчаря от път да върнете!

В това време Българ стигнал Огражден планина. Стигнал, но бил така уморен, че едва кретал. Седнал да почине и като хапнал защо-пощо, полегнал край един пън във Ведината горичка. Полегнал и веднага заспал.

Дочула старицата хъркането на Българ. Станала и отишла при него. Скрила се в пъна и заслушала. Искала да чуе какво сънува и бълнува в съня си момъкът. Слушала, слушала, по едно време дочула да зове либето си Дойна. Не могла нищо да разбере, ядосала се. Станала и отишла при колибата си, като оставила прилепите цяла нощ да наглеждат и пазят овчаря. Заръчала им:

— Ако почне да бяга, викайте ме! Почукайте на прозорчето и аз начаса ще стана, назад да го върна — рекла Пъна и се мушнала в къщурката си.

Много уморен бил овчарят, та спал непробудно до сутринта. Едва когато слънцето се дигнало нависоко, отворил очи. Рекъл да стане и да продължи пътя си, ала усетил, че е прикован за земята. Тънки върви, нанизани с мъниста, не му давали да мръдне. А край него гадинки — гущери, мравки, къртици, мишлета, плъхове, скакалци, смочета, Обградили пътя му отвсякъде. Нещо вълнувало животинките, защото шумели, като че ли наблизо се роял пчелен кошер. И все гледали към юнака.

По едно време един голям скакалец скочил и потънал в гората. Отишъл и почукал на вединото прозорче.

Отворила бабата прозорчето си. Съзряла скакалеца и се провикнала:

— Ей сега баба ще дойде! Върнахте ли го?

— Не сме, бабо Пъно! Нещо друго се случи! Щом го заградихме, и огърлиците на шиите ни, дето снощи ни подари, оживяха. Скъсаха се, отскочиха като живи и се впримчиха

в момъка, привързаха го към земята. И сега лежи, не мърда!

— Бре, какво е това чудо! Мирише ми на магьосническа работа. Я чакай да видя! Ти се върни при другите и ме чакайте. Нищо не правете, дорде не дойда.

Ведата обронила глава на гърди, затворила очи и се унесла. Искала да чуе какво ще ѝ нашепне сърцето. Сетне станала, качила се на покрива, седнала на коминчето и турила ръце над очите си. Взряла се нейде в далечината. Взирала се, взирала се и изведнъж смръщеното ѝ лице се разведрило. Позасмяла се и се провикнала:

— Ах, вещице, ах, грозна Биляро! Искаше да ме измамиш. Старата веда да излъжеш. На самодива се престорваш, заръка ми даваш момъка назад да върна! И магии правиш! Живи змии на огърлици си направила, момъка да ухапят, да го умъртвят, да не може война да води със змейовете! Да не може на милите ми унуки да помогне! Ах, как по-рано не погледнах, как по-рано не послушах, гиди дърта вражалице!

Скочила ведата от покрива като младо момиче, припнала из гората при юнака да иде, от магиите на Биляра да го спаси. Заварила тъкмо когато герданите се превръщали на люти змии и—аха да ухапят овчаря, да впият острите си зъби в месата му.

Бързо вперила Пъна силните си очи в змиите. И те начаса замръзнали, като че люта зима ги вдървила. Навела се бабата, махнала ги една по една и освободила юнака.

Българ скочил, хванал ръката на бабата и от благодарност я целунал. Тя го помилвала по главата и му рекла:

— Ой, на баба момъчето! Как в залисията си баба Пъна щеше зян да те стори, да те погуби! Излъга ме проклетата вещица Биляра. . .

— Биляра ли, та нали тя загина? Нали болярина от Дивна гора я окова в бъчва с гвоздеи и я хвърли в морето?

— Не е загинала! Не е загинала, млади момко! Намерила е зирка в бъчвата, превърнала се е на тънка змия, тънка като косъм, и избягала. И ето, престорена на самодива, снощи ме излъга да те вардя, да не те пущам през нашата планина, да ти оградя пътя, че уж при змейовете си отивал, зло на самодивите да сториш.

— Дали тя е била и при юдите, при росалките и при стихиите, та така лошо ме посрещнаха навсякъде? Дали затова

искаха да ме погубят? Дали затова и самовилата Морава искаше да вгради сянката ми в калето си?

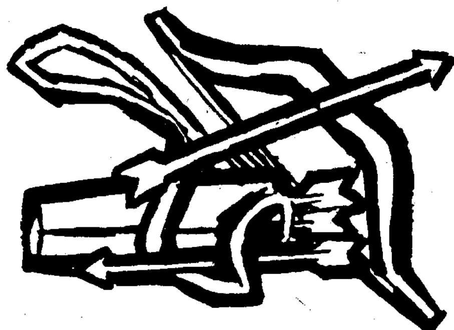
— Тъй е, синко! Тъй е, голямо е злото на вещицата! И докато е жива, пакостите ѝ няма да се свършат.

— Можеш ли ми каза, бабо, дали ще видя първото си либе Дойна със самодивско име Перунига?

— Не мога, синко, сега да ти кажа, че я, под Шар планина самодивите още се бият със змейовете. Не знам кога ще свърши борбата им.

— А още много път ли има до Шар планина?

— Още две планини! Още две планини, ала най-страшни! Там властвуват злите духове Върли Върколак и Чума Черноперка. Ако и оттам минеш, синко, да знаеш, че либето си ще видиш! — казала ведата, махнала ръка, дала знак на гадинките да се махнат от пътя на Българ и пуснала момъка да си върви със здраве.

Песен пета

„У сречу ти вита ела зелена,
под елуту бунар вода студена,
при бунара йедна чашка сребърна,
у чашкуту йедна грудка ледена:
како вене тая грудка ледена,
така вене мойе сърце за тебе!“

Народна песен
от гр. Пирот

„Мене ме, мамо, змей либи,
змей либи, змей ще ме земе.
Ката ми вечер дохожда
и тази вечер ще дойде:
змейове с коне хранени,
змеици в златни кочии,
змейчета в кола писани.
Като през гора ще вървят,
гора без вятър ще легне;
като през поле ще минуват,
поле без огън ще трепти;
като у дома ще дойдат,
къщата, мамо, ще пламне!“

Народна песен
от гр. Елена

1.

Като разсърдени рояци пчели се спуснали самодивите върху змейовете, бран да водят с тях и от Долна земя да ги прогонят, да освободят Шар планина. . .

Умеели момите остри саби да въртят, изкусна стрелба да стрелят, копието ловко да мятат. Знаели как зад сребърните си щитове да нападат и да се крият, от огъня на змейовете да се пазят, от острите им нокти да се чуват, от страшните им опашки да се вардят. Умеели, че имали силни крила, сръчни ръце и зорки очи, далеко чуващи уши и ноздри, които подушвали врага през планини и гори. Пък и знаели да нападат задружно.

А змейовете били истински чудовища. Из устата си бълвали огън, от ноздрите си — син пламък. С нокти дето засегнели, здраво място не оставяли, меса късали, кръв пущали. Като замахвали с опашки, дето удряли, нищо живо не се спастряло. Ала на война отивали неприготвени и без всякакъв ред. И само хабели нахалост сили.

Когато самодивите изстреляли облак стрели, змейовете се спуснали един през друг като градушка. Но нали летели без ред и повеля, не могли нищо да сторят на жените.

Напусто отишли хилядите пламъци. Нахалост се похабили стотиците гръмове.

В това време самодивите по повелята на своята главатарка Ружа слезли под облаците. И оттам изпратили дъжд

от стрели срещу чудовищата. Успели да пронижат няколко. Умерили ги в коремите, дето кожата била най-тънка и люспите — най-меки и редки. Ни една стрела не отишла напразно. Прицелвали се само на месо.

Разлютили се ранените змейове. От болка и ярост от очите им закапали едри сълзи. От гърлата им се изтръгнали буреносни гръмове. Въздухът затреперал. Нажежил се като пещ. Светкавици и мълнии залели простора. Невиждана и нечувана сприя захванала.

Но хитри били самодивите, не дочакали чудовищата. Спуснали се още по-надолу. Сетне извили наляво и в миг излетели над змейовете. Запущали отново стрела подир стрела. Едни от тях държали щитовете, други подавали стрелите от колчаните, а най-добрите опъвали тетивата, като се мерили в змейовите очи. Ослепели и обезумели от болка, чудовищата губели сили, отпадали.

Така били погубени стотици змейове. А оцелелите съвсем се обърквали. Без всякаква предпазливост се втурвали нагоре, разпръсквали се и бивали бити един по един от дружините на юначните жени.

Едва когато половината от летящите влечуги били сразени, войводата им Змей Горянин Шуматянин се стреснал. Събрал дружина от храбреци и се опитал да нападне самодивите. Ала пак не успял, защото жените го посрещнали с град от копия. Едно умело хвърлено копие ударило лявата нога на змея и едва не я претрошило. Той изревал от болка и побягнал. Повел оцелялото войнство към бърлогата си в Шар планина. Но самодивите се спуснали по дирите му и скоро ги открили. Прогонили ги от Шар и ги преследвали чак до старата змейска гора — Шуматата гора.

Възрадвала се цялата земя Румелийска от Шар до Рила, отърсила от снагата си дрипите на робството. Разведрили чела тогава братът и сестрите. За пръв път от толкова време Шар, Рила, Родопа и Перина се видели свободни. Отколешната радост и ликуване като прелетни птички напролет пак се върнали.

2.

Ала кратка била насладата от разведреното небе. Не минало много време — тъкмо самодивите се канели да си вървят в Дивна гора, — чудовищата пак довтасали. Начело им летяла Сура Ламя, Ламя Мършояда. Извикал я Шуматянинът от запад, от земите покрай Океан море. Извикал я на помощ господарството му над Шар и Долна земя да възвърне.

И ето отдалеч завеял суховеят. Дигнал такива облаци от прах, че затъмнил цялата земя. Всичко почнало да гори. Пресекнали реките, всичко живо в тях измряло. Потоците в горите изтънили снаги. Клюмали от сушата треви и цветя, съхнели, изгаряли. Дърветата ронели жълти листа. Черните им вейки стърчали като обгорени пръсти, дигнати за молитва. Не изтраяла и земята, от мъка и напън се напукала. . .

Страшна шетба шетала ламята. Шетала, па повикала Черната Чума и ѝ дала големи тефтери, дебели, предебели — людете в тях да записва, мор да мори из Долна земя. Сетне викнала Върли Върколак и му заръчала да души де когото види. Жив човек да не остави. Накрая повикала и вещицата Биляра и ѝ заръчала магии от черни, по-черни да прави, пакости от злосторни, по-злосторни да чини, смърт да сее наоколо си. Ала когато за четвърти път дигнала глас да вика Вампир Кръвопиец, никой не ѝ се обадил.

Разбрала ламята, че е загинал вампирът, и от мъка по него стихнала нажалена. За малко горещият ѝ дъх престанал да суши земята.

Надигнали глави тогава самодивите. Досега те били като зашеметени и не виждали нищо. Поогледали се — през гори и планини — ламята да видят. Съзрели я на Шар планина, тъкмо пред двореца на змея.

Бързо се наредили храбрите жени, стиснали копия и лъкове и литнали към Шар. Скрити зад щитовете си, те приближили, опънали тетивата. Ала халата се сепнала, усетила жените и забълвала още по-страшен огън. Не утраяли самодивските щитове на него и се стопили в ръцете на самодивите, като да били от восък. Пламъците облизали дивите и една по една те изпопадали като попарени цветя. . .

Една едничка, като по чудо се спасила Дойна. . . Спасила се само защото пръстен венчален носела на дясната си ръка. Литнала назад от ламята да избяга.

В това време я съгледал змеят. Съгледал я, харесал я и пратил две змеици да я хванат и при него да я заведат — робиня да му стане, робиня и първо либе. . .

3.

— Не ходи, сине, в Кожух планина! Като майка на син ти се моля, не ходи — рекла на Българ бабичката, която му дала хляб за из пътя, — там върлува зъл дух, Страшен Върколак! Посред бял ден, посред нощ той дебне людете, преправя се на каквото си иска чудовище и напада. Преди неделя беше изпил кръвта на едно овчарче. Явил му се като вълк единак и завил страшно. И щом момчето затреперало от страх, хвърлил се върху него и. . . — бабата не продължила, защото устата ѝ се схванала от страх.

— Не мога, бабичко, пътят ми е през планината! Седем планини вече изходих, още две трябва да мина, за да найда либето си — рекъл Българ, като се приготвил за път.

— Жално ми е за тебе, сине! Такъв хубавец, такъв юнак да загине млад и зелен! — заплакала бабата.

Свил рамене Българ и тръгнал. Подир него бабичката извикала:

— На добър час, синко! Ако можеш смел да бъдеш, от върколака да не се уплашиш, нищо не може да ти направи! Ала уплашиш ли се, ще ти изпие кръвта!

Запомнил момъкът думите на старицата и навлязъл в гората. Дълбоко мълчание го срещнало под сенчестите гугли на дърветата. Глухият ромон на малките потоци още повече усилвал тайнствеността на планината. Тръпки побили снагата на овчаря, сякаш за пръв път влизал в гора. Но стиснал зъби и продължил. Вървял, колкото вървял, стигнал до малка полянка. Там растяла млада тревица, жълтозлатист мъх и любика — дребната горска теменужка. Цветчетата така блестели, че моравата отдалече приличала на китен губер.

Разведрило се сърцето на момъка. Той облекчено въздъхнал и си рекъл, че сред тая красота едва ли ще живее чудовище.

«Може само приказки да са! — помислил си. — Пък и да има, сигурно върколакът върлува някъде из усойните

дъбрави, в полутъмата на горския листак. Аз ще гледам през усоето да не минавам!»

Още не бил помислил това, зъл вятър профучал из гората. Затрошил гранки, развихрил откъсната шума, заломил цветя и треви. И все по-силен ставал. . . «Какъв ли е тоя вятър! Каква ли е тая хала! Дали не е върколакът, преобразил се на вихър? Я чакай да се приготвя да го срещна!» — спрял се момъкът, извадил свирката си и тихичко засвирил.

Вятърът замрял. На моравата довтасал грамаден червен бик с кръвясали очи и остри бодливи рога. Разперил криле като на прилеп, измучал така силно, че въздухът потреперил и стрелнал свирепо момъка, готов да се спусне върху него.

Уплашил се овчарят — такъв страшен бик не бил виждал никога през живота си. Но с нищо не издал страха си — все така кротко си свирел и тъкмо звярът да го набоде с рогата си, престанал да свири и се провикнал:

— Познавам те, Върли Върколако, познавам те и от тебе не ме е страх!

При тези думи чудовището още повече се разлютило и, аха да го сръга. Но тъй като Българ не трепнал, то подгънало нозе. И тъкмо да легне, стопило се като дим и изчезнало. .

Когато се стъмнило, мракът бил раздран от страшен рев на вълк единак. Ревът отекнал чак до високите планински чуки. От уплаха косите на момъка се изправили. Зъбите му почнали да клопат. Нозете му се подкосили. Както вървял, опрял се на един дънер и с треперещи пръсти едва могъл да извади свирката си. На пресекулки засвирил. Едва тогава малко се поуспокоил и смелостта му се върнала.

А след малко ето и звярът насреща му — от зиналата му уста излизал огън. С оглушителен вой върколакът се спуснал към момъка. Но Българ не мръднал от мястото си. И когато чудовището достигнало на разкрач място, отпуснал кавала си и замахнал с тоягата си, като извикал:

— Върколако проклети, страх от тебе нямам и няма да имам!

Замахнал с все сила овчарят да удари чудовището, ала напразно отишъл ударът му. Злият дух се стопил както първия път и изчезнал. Разделилата се тъмнина от огъня на чудовището пак се сляла. Тишината в гората пак се възцарила.

Но Българ цяла нощ треперил от изживения страх. Едва когато слънцето се показало зад дърветата и светъл ден настанал, се успокоил. Тръгнал бързо из гората, час по-скоро да излезе от Кожух планина, от върколака да се отърве. Забързал и изведнъж усетил как нещо стегнало гърлото му. Поискал да извика, не можал. Попипал с ръце около шията си, нищо не напипал. Погледнал през рамо, нищо не се види! Какво ще е това чудо? Дали магия някаква не е? Или пък го души изживеният страх снощи?. . .

Замахнал момъкът наслуки с тоягата си край себе си и прошепнал:

— Пак си край мене, обеснико! Излез, страхливецо, излез напреде ми бой да се бием, пък който надвие!

Веднага шията му се освободила. Той преглътнал, поел въздух и дочул до себе си съсък. Обърнал се — в тоя миг връз него се хвърлила люта змия усойница, дълга десет лакти, дебела цяла педя. Обвила крака му и го заръфала.

Примрял от болка овчарят. Пред очите му притъмняло, ала стиснал гърло, звук да не издаде, дума от страх да не продума. Хванал змията за шията и с две ръце я удушил. Хвърлил я на земята и с крак ѝ смазал главата. От опашката ѝ изскочило нещо като дим и се разпръснало във въздуха. Тъмно станало наоколо, слънцето занадничало като през опушено стъкло. Облакът обхванал цялата гора и запълзял към върховете.

Колко траяло това, Българ не усетил. Само усетил, че ухапаното от змията място боляло, преболяло, кръвта спряла и раната започнала да зараства, кожичката се прибрала и раната заздравяла.

В това време мъглата се дигнала, като да била духната от силен вятър. При момъка започнали да идват люде. Това били оживелите жертви на злия дух. Весело станало в гората. Слънцето радостно занадничало през клоните на дърветата. Птичките зачуруликали. Поточетата весело заромонили. Оживелите човеци подели песен, заславили храбрия юнак и далеч го изпроводили — чак до деветата планина.

4.

Бабуна! Хълмове, върхове и сипеи, безредно разхвърляни, сякаш някой ги е носил в торба и ги изсипал, както му се е случило. И никнала планина: дива, гола и ялова. Само тук-таме из долчинките омърлушена зеленина от двадесетина дървета погалва окото и теши сърцето, посърнало и изстрадало от пустинята. . .

Оставил китните дебри на Кожух планина, Българ със страх пристъпил по каменистите пътеки. Толкова планини изходил, толкова мъки преминал, хиляди пречки из пътя си срещнал, но нивга не бил изпитвал такъв смут, както в Бабуна. . .

Пък и не било планина като планина, а страшилище! Където и да погледнел, само остри каменни грамади и назъбени скалисти вериги стърчели като призраци. Пустата Огражден била градина в сравнение с Бабуна. На всяка крачка пробягвали змии и гущери и със зловещо съскане се криели в дупките си. Над главата му се виели орли, летели гарвани и кобно грачели, като че вещаели смърт.

Вървял,що вървял момъкът. Изморил се. Гърдите му се задъхали като ковашко духало. Заозъртал се да дири сенчица, макар и под някоя чука.

Скоро му се мярнала малка горица и той кривнал натам. Щом стигнал, съгледал под едно дърво стара баба, цяла черна изгоряла като ударено от гръм дърво. Само очите ѝ горели на съсухреното ѝ лице и му давали живот.

— Добър ден, бабо! — рекъл тихо момъкът.

— Добър е за някои, а за други не! — изфъфлила старицата с беззъбата си уста и стрелнала с ядовит поглед момъка, който се готвел да седне.

— Какво ти е, бабо, та си такава кисела?

— Кисела, весела, не е твоя работа!

Изгледал Българ бабата изпод вежди, но не я закачил повече. Седнал край близкия извор, извадил от торбата си последната корица хлебец и я натопил в барата да поомекне. Сетне извадил шарена сол. Насолил хляба и започнал да яде.

— Дай и на мене! — изкрещяла бабата.

Българ разчупил на две корицата и без да продума, дал едната половина на жената. Тя лакомо излапала хляба и пак рекла:

— Дай ми още!

— Нямам вече, бабо. От далечен път ида и хлябът ми се свърши. . . Чакай, ще събера трохички да ти дам, щом си толкова гладна — отвърнал Българ и бръкнал в торбата.

— Трохички не искам аз, ами тебе сакам! И не съм баба, а Черна Чума, Чума Черноперка, Чума Людоморка. . . Откога те чакам да минеш оттука, в сърце да те ударя, живота да ти взема, в гроб да те положа!

Злобно изрекла тия думи, разперила черни криле и подхвръкнала. Качила се на момковото дясно рамо. И хем го чукала по рамото, хем думала:

— Гроб те чака, момко! Снагата ти на пръст ще стане, змии очите ти ще изпият, в косата ти гнездо ще свият! Ще се зарадва горската вещица, моята мила посестрима Биляра. . .

Замаяла се главата на Българ. Едва намерил сили да изрече:

— Я слезни от рамото ми, Черна Чумо, Черна Чумо Черноперке! Слезни и ми дай един час време за сетен път с кавала си да посвиря, песен да запея, с живота да се простя!

Подвоумила се людоморката. Милост не познавала, но нали ѝ дал хлебец, нали с нея разделил и сетния си залък, нямало що да прави. Слязла от рамото му и поседнала под дървото.

— Задето не ти се досвидя хлебец да ми дадеш, дарявам ти един час време!

Засвирил Българ. Голяма мъка тегнела на сърцето му. Да свириш и да знаеш, че след един час завинаги ще угасне слънцето над главата ти, че ще умреш от страшна смърт, колко ли смелост се иска да надуеш кавала? Знаел момъкът, че смъртта е неумолима! Знаел, че кого удари чумата, удря го право в сърцето и жив не го оставя. . . Чувал бил той, че тефтери носи Черноперката, разгръща ги и чете. Написано ли е името, направо мори — нито младост още неживяна, нито старост белокоса, ни любов, ни хубост, нищо не трогвало каменното ѝ сърце. . .

Тъжни звуци се разнесли. Звуци, по-тъжни от въздишка, по-скръбни от ридание. Свирил овчарят с очи впити в земята, в земята черната, която след час завинаги щяла да го прибере и да скрие света от него. Едва когато чумата пак кацнала на рамото му и зачукала, той дигнал глава и като от дълбок сън се оборавил. Но като съгледал изпъкналите очи на бабата

да го гледат втренчено, отново преживявя ужаса на смъртта. Устата му засъхнали, слюнката му загоряла, езикът му се вдървил. Едва могъл да прошушне: . . .

— Дойде ли времето? Изтече ли часът?

— Врекох се, момко, на вещицата Биляра и в моите тефтери между смъртниците те вписах. Ала не мога да ти взема душата. Песента така покърти лютата ми омраза, че разби леда и на моето чуменско сърце. . . Хайде, опростен от мене бъди! Върви си по пътя! — рекла бабата, изсмукала от рамото му влятата отрова и скочила, та изтрила името му от тефтерите си.

Стъписал се момъкът. Думите на черноперката слушал, а на ушите си не вярвал. . . Опростен от чумата?. . . Освободен!. . . Скочил той от мястото си и се спуснал към бабата. Посегнал да ѝ целуне ръката, но тя се дръпнала назад.

— Настрана от мене! Настрана стой, че само ако се докоснеш до мене, жив из тия планини няма да излезеш. Тръгвай си по пътя и докато излезеш от Бабуна, назад не се обръщай.

Като издумала това, чумата подскочила на един крак, рипнала нагоре и полетяла към небето. . .

5.

Стигнал най-сетне Българ до Шар планина. Обед било, слънцето сипело адски огън. Невиждана задуха се носела наоколо. От време на време духвал вятър, но бил така горещ, като че идел от южните пустини. Отдето минел, сушел всичко — вехнели листа, треви и цветя, клюмвали горички, посървали ниви и градини.

От този вятър устните на Българ се попукали, очите му се зачервили, бузите му загорели. В пот плувала цялата му снага. Жажда го измъчвала, ала напразно дирел изворче, дето да накваси уста.

Едва когато навлязъл в една горичка, дочул да църцори малко поточе. Свърнал от пътя си, пийнал малко от мътната вода. Рекъл да свали и опинците, да си разхлади краката. И чак тогава забелязал, че желязото се било вече изтрило. Петите му се виждали. Радост избуяла в момковото сърце. Значи близко бил вече до Дойна! Нали така му рече камъкът, че когато цървулите му се съдерат, когато гегата му се излиже,

ще дойде краят на мъките му. Ето и тоягата му май наполовина е останала. . .

Ала както се радвал, наоколо се разнесъл грозен гръм. Планината изригнала гъст, черен пушек, който залял всичко. Припаднала люта мъгла. Станало така задушно и горещо, че не могло да се диша. Дърветата свили пожълтелите си листа, пилците записукали уплашено, разлетели се и побягнали. Зверовете заревали като от горски пожар и се разпръснали, където им очи видят. Сърни и вълци, лисици и зайци, глигани и рисове, мечки и катерички бягали редом, забравили вечната си вражда. . .

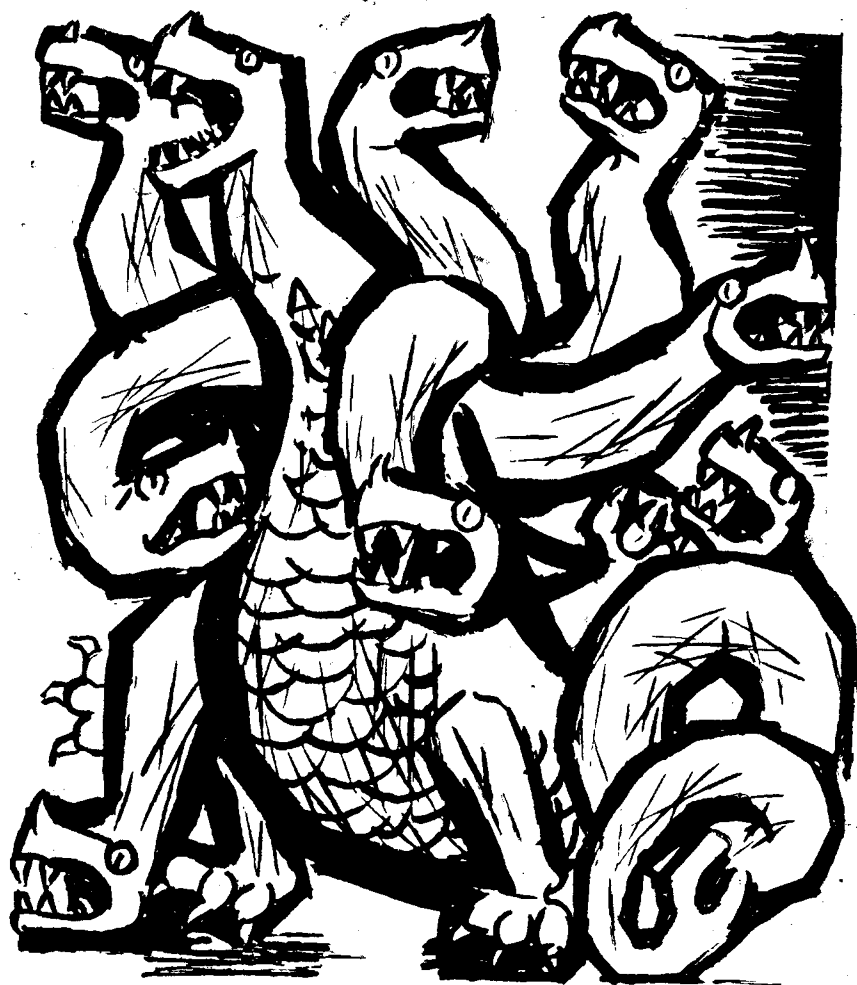
«Това ще е змеят! — помислил си Българ. — Излязъл е от леговището си и от гняв и злоба огън бълва, дим изпуща...»

Боязън запълзяла като отвратителна гъсеница по кожата на овчаря. Много път изходил той, много страхотии срещнал и преминал, много чудовища надвил, ала като тая ужасия не бил срещал. Леле, мале! И тоя лют звяр държи в плен либето му, мъчи го и го изтезава!

Скочил Българ, стиснал гегата си и се спуснал нагоре към бърлогата на звяра. Вървял, вървял и колкото по-навътре влизал в планината, толкова по-задушно и горещо ставало. Наоколо му царяла пустош, жива душа не се виждала. Земята парела като нажежена, скалите се ронели и ставали на ситен, дребен пясък.

Когато овчарят стигнал сърцето на планината, там било горещо като в опалена пещ. Навсякъде пясъци и скали. А сред тях на равното — чудовището, що изхвърляло от гърлото си черен дим. Спрял се момъкът. Дострашало го да върви по-нататък. Рекъл най-напред да види що за звяр е това. Полазил по корем, изкачил се на едно хълмче. Погледнал оттам и зъбите му затракали от страх. . .

Пред огромна пещера била изпружила безобразното си тяло Сура Ламя — пазела входа. До девет глави излизали от тялото ѝ. На деветте ѝ езика горял огън, от ноздрите ѝ излизал гъст дим. Очите ѝ били изпъкнали и грозни, червени като на рак, кръгли като на шаран — могли да се въртят на четири страни. Клепналите ѝ уши от време на време се дигали и ослушвали. На челата си имала по два рога, вити като куки, остри като игли. Тънките ѝ девет шии били гъвкави като змии и жилави като бичове — обрасли по врата с грива, дълга като на кон, четиняста като ежовина. Там, където

шиите се преливали в туловището, били огърлени с остри като бръснач триъгълни плочки. Цялото ѝ тяло било покрито с черупки като на костенурка. Между черупките се подавали дълги брадавици и се виели като змии усойници. Дванадесетте ѝ крака били покрити с дебела биволска кожа. Опашката ѝ се гърчела като дванадесетлактов смок. Завършвала с глава на пепелянка, голяма колкото глава на теле, раззината като разсърден лъв. . .

Бълвало огън чудовището, бълвало — и когато се уморило, прозинало се сънливо и отворило девет уста — пещери, с девет реда остри, закривени зъби. . .

Гледал, гледал овчарят и умът му се замаял. Като вдървен останал на едно място, изцъклил поглед. . .

Слушал бил той като малък приказки за ламята. Разправяли ги старите баби, когато вечер събирали немирните си внуци. И шепнели старите тихо, като че ли се страхували да не ги чуе звярът. . . Ала колко били далеч техните думи от истинския лик на ламята. Тя била сто пъти по-страшна, сто пъти по-силна, хиляди пъти по-чудовищна.

Гледал Българ с очи, приковани в ламята, час, два, три. Нито смеел да мръдне, нито да шавне. Мислил си: дали да бяга презглава, дорде още не го е усетил звярът, или в бой да влезе с него, та поне в борба да загине. Поогледал гегата си. Окъсяла, излизала се от пътя, за бой не става! Какво да направи само с едни голи ръце? Ха се изпречи пред ламята, тя на един залък ще го нагълта, на един зъб ще го сдъвче!

Но как да живее без Дойна? И за какво му е животът без първо либе?

Текнало му изведнъж дали не може да влезе в работа свирката? Дали не би разиграла и това чудовище? Едва ли! Де се е чуло и видяло ламя хоро да играе? Но. . . защо пък да не опита? Нали отколе се приказва, че давещият се и за сламка се хваща? Така и така ще се мре, нека опита, нека провери още веднъж силата на кавала, силата на свирнята си!

И момъкът нагласил кавала си и тихичко засвирил. Щом чула първите звуци, ламята дигнала деветте си глави, наострила клепнали уши. Зашарила с очи из планината да разбере отде иде свирнята. . .

Но колкото и да въртяла ламята главите си, колкото и да се взирала с опулените си очи, не видяла овчаря, който се тулел зад бърдото. Дълго се оглеждала и слухтяла, па изведнъж дългите ѝ шии плавно се заогъвали. Четинестата ѝ грива се разлюляла, сякаш била бръчник на селска мома. Брадавиците по тялото ѝ затрептели като струни. Помръднала опашката си. Поиздигнала я и затупала с нея по земята, заситнила, сякаш ръченица захващала. . .

А свирката свирила все по-бързо и по-живо.

Надигнало се чудовището на дванадесетте си крака и заподскачало, друсало снага, заплитало гриви и брадавици, застъпвало се, шибало яростно с опашката си, чукало главите си една в друга. Бодяло се с роговете си. Драскало се с ноктите си. Гърчело се от болки. Потъвало в рани. Обливало се в кръв. . . Ала не могло нито да извика, нито да изреве. Скачало безспир и без умора, макар че кърви рукнали от цялото му тяло. Така играло, докато излетели и сетните му сили. Играло, докато паднало мъртво на земята.

Изскочил тогава от скривалището си Българ и се приближил. Ала страхът още не го напущал. Знаел ли що ще стане? Ако чудовището е още живо и замахне само с едната си нога, на пестил ще го направи! Почукал с гегата си той и отскочил настрана, защото нещо гръмнало — пукнало се сърцето на звяра и от него изскочили три змийчета, три стрелчета. Те носели душата на ламята, вързана на златен синджир. Литнали нагоре. . . Бре, дали няма да оживее пак Сурата? . . .

Нагласил отново Българ свирката си, засвирил. Дочули свирнята змийчетата и се спрели във въздуха. Застояли се един миг и сетне се юрнали едно насам, друго натам, трето надолу. И както държали синджира в зъбите си, скъсали го. Вързаната душа на Мършоядката паднала на земята. Спуснал се Българ и що да види — не била душа, а златно ключе. Взел го и го мушнал в пазвата си. Сетил се, че това ще е ключът, с който ламята била заключила изворите. . .

Като съзрели, че овчарят взел ключа, змийчетата писнали от ярост и безсилие и се пукнали като мехури. Светкавици раздрали въздуха. Гърмове треснали от ясно небе. Цялата планина се разтърсила и змейовата пещера сама самица открехнала каменните си двери, като че нарочно за овчаря се отворила.

Затичал се Българ. Вмъкнал се в отворената пещера. Едва влязъл и след него вратите с трясък се затворили.

5.

Тъмно, задушно и страшно било в змейовата пещера. Отнийде не влизала виделина, лъч не прозирал. Отделена била тя от света с каменна врата и стени от здрав камък.

И нито зрак, нито звук отвън не достигал. Миришело на гнило и спарено, на схумнато и мухлясало. Вонята била така силна, че удряла право в носа и лютяла в очите.

Пипнешком пристъпял Българ из тъмното. Крачка по крачка напредвал. Ала макар че се движел внимателно, неравният път го уморявал. Добре че била гегата му, макар и вече окъсяла, та с нея почуквал пред себе си както слепците. Иначе още от първата крачка щял да си счупи врата в главоломните пропасти, които му се изпречвали. В техните дъна зловещо клокочела пещерна вода. Незнайни реки и езера плискали вълни. Смъртта дебнела на всяка крачка.

Колко вървял така, момъкът не могъл да угади. Влязъл в пещерата, когато слънцето било вече затънало до пояс зад Шарските чуки и позлатените му лъчи гаснели по върховете. А кое време било сега — час ли превалило, два ли, нощта ли изминала — Българ не знаел. Само сещал, че в корема му като че вълци вият и гладът го стърже отвътре. А в торбицата си нямал вече нищо. . . Бре, какво ще прави? Дали пък от глад няма да умре?

Залитал вече от глад момъкът, когато пред очите му блеснала светкавица. Той замижал и като отворил очи, намерил се в силно осветена стая: дълга и широка, стените ѝ бели като мляко. По средата ѝ се издигала голяма маса, постлана с бяла покривка, отрупана с хиляди скъпи ядене та и лакомства. От тях се виела тънка пара, дъхтяла съблазнителна миризма.

Скочил Българ, доближил се до масата, ахнал при вида на толкова много ястия. От дясната му страна се приближил прислужник, облечен в сърмено рухо, поклонил се до земята и го поканил да седне и богато да се угости.

Почудил се момъкът, като видял кланящия се. Огледал сърмените му дрехи, богатите ястия на трапезата, па си рекъл: «Какво ли съм заслужил толкова пред змея, та така богато иска да ме угощава? Дали не са посипани с отрова тия гозби? Пък и тоя нагизден като кокона слуга, какво ме кани и приканя, сякаш съм му скъп гост! Така и кум не се посреща!»

Рекъл си това Българ и си наумил думите на наречницата с непознати приятел да не става. Сетил се и за вампира от Витоша планина и гладът му минал. . .

«Не, по-добре да умра от глад, отколкото да се гърча от зехир отровен! Отде да знам на какво чудовище ще се престори тоя край мене, дето сега ми се кланя! Я да си вървя, да бягам от тая лъст! . . .» — И като преглътнал слюнките си, овчарят извърнал глава и тръгнал към другия край на стаята, дето се виждала вратата. Отминал отрупаната с гощавка трапеза.

Начаса светлината изчезнала. Българ се намерил отново в пещерата и продължил пак да върви из мрака пипнешком.

Вървял, вървял, спъвал се, залитал, падал, ставал. Изранил ръцете и краката си. Кръв потекла от раните му. Усетил такава слабост, че ако някой го духнел, щял да падне. Започнал да вижда смъртта как лети край него и присяга да го сграбчи с костеливите си ръце. Усетил края си, момъкът се отпуснал на земята.

Ала едва се смъкнал надолу, и пак светкавица раздрала простора. И огряла още по-просторна стая, цялата в сребро и кристали. На средата ѝ се издигало меко ложе само от пух и коприна — да легне уморен и да не става. . . Тиха свирня се чувала от дъното на стаята. Както бил уморен, при тия приспивни съзвучия овчарят затворил клепки и аха да заспи на земята.

Но в тоя миг пред него се явила жена, облечена в свилени дрехи и го поканила да стане и да си легне на леглото. За него било приготвено то, за него свирела тая музика — да може по-лесно да заспи. Нека си полегне да изкара един сън, па сетне да стане и да продължи пътя си.

Нозете на момъка били потънали в рани. Кръвта му оставяла дири по пода. Умората тегнела на плещите му, а песента го зовяла на сън, унасяла го и той забравил всичко на света. Не помнел вече ни дългия си път, ни Биляра, ни Дойна. Само чувал как жената го моли с приятния си глас, как се навежда над него и шепти на ухото му, че щяла да бди над съня му. . .

С мъка станал Българ от мястото си. Едва закрачил и музиката засвирила още по-сладостно. . .

Изведнъж сякаш светкавица осветила полузаспалия мозък на овчаря. Та нима неговата свирка не свири по-меко, по-гальовно и по-нежно, нима има на земята песен, по- хубава от Българовата? Сега ще видят те що значи свирня! . . .

Хванал момъкът кавала, но тъкмо да духне в него, светлината изчезнала. Изчезнала така ненадейно, както се явила. Стопили се като дим леглото и жената и Българ пак се намерил в пещерата. Ала за разлика от първия път сега не сещал ни глад, ни умора. Като че ли бил ял и преял. Сили и бодрост се разливали по цялото му тяло — и тръгнал пак пипнешком напред.

Здрачината почнала да се вдига. Като повървял още малко, сноп лъчи се проточили от тавана, сякаш била изгряла месечина. Погледнал момъкът и видял стотина елмази големи колкото кокоши яйца да висят на верижки от чисто злато по тавана.

По-леко захванал да ходи овчарят. И колкото повече вървял, толкова елмазите ставали все по-големи и светлината по-ярка. Така стигнал до трета стая, дето било светло като ден. На потона ѝ се полюлявали хиляди полилеи от скъпоценнни камъни, които греели като разрината жар в огнище. Лъчите им се пречупвали в надвисналите едри кристали и се отразявали във всички багри на небесната дъга.

Спрял се Българ, изумен от красотата. Дълго гледал и се чудил коя е ръката, сътворила това чудо. Свел очи и видял, че подът е само от злато и слонова кост. . .

Колко време стоял така захласнат, не знаел. Сепнали го тихите стъпки на стотина танчарки, които влезли в стаята и затанцували. Разпуснали дълги къдрави коси, дигнали хубави главици, изпънали снаги в прозирни дрехи, те приличали на същества от друг свят. Викали момъка да се хване, заедно с тях да потропне. С ръце го канили, с очи го мамели, с уста го зовели. . .

Омотал се умът на овчаря. Мъгла като тънко було паднала пред очите му. Сякаш някой намазал раните му с благ мехлем. В гърдите му се разляла сладостна вълна. С възхитен поглед заследил играта на момите, прииискало му се и той да поиграе, да се позабавлява.

Зарадвали се момите и още по-чевръсто заиграли. И така както играели, го наобиколили и една през друга му заподавали ръка. При тях да се хване.

Гледал Българ хорото и не знаел дали насън или наяве бил виждал вече тоя танец. . . Гледал и изведнъж като че някаква пелена се смъкнала от очите му — и той видял самодивската поляна в Дивна гора. Видял самодивите,

хванати на хоро, да играят под неговата свирка. И между тях дивна мома Перунига, Българовата невеста Дойна. . .

Следният миг залисията изчезнала. . .

Страшна била змейската лъст! . . .

Ето, за трети път съблазън му изпраща! На вятъра ли играят наоколо му тия хубави моми? По чия повеля кършат снаги и трошат нозе?

Ала не ще се измами и изкуси Българ!

Размахал той ръце да пропъди момите. Поразтрил очи да се разсъни, припнал. Пресякъл моминото хоро и се спуснал към вратата на стаята. В същия миг момите изчезнали. Каменистата пещера като че се разтворила и ги погълнала. Светлата стая изчезнала. . .

6.

Тръгнал пак Българ из тъмната пещера. По едно време му се припило вода. Поспрял се да чуе где клокочи изворче. Слушал, слушал, нищо не се чувало. Без да разбере кога и как подземните реки и извори изчезнали. Тръгнал пак напред, ходил, ходил, но жаждата го измъчвала. . .

Най-сетне до слуха му стигнало кротко бълбукане на вода. По шума се отправил наляво. Започнало да се развиделява. И колкото повече вървял, толкова светлината ставала по-силна. Така стигнал до една полянка, обсипана с цветя. Слънце греело, пеперуди летели, кацали от цвят на цвят и смучели мед. По околните дървета пеели птички.

Позапрял се Българ и се огледал. Вдясно от широк дъбов стубел шуртяла вода. Изворът бил под една голяма скала. Жаждата още по-силно замъчила овчаря. Ала не посмял да се приближи и да пие. Страх го било да не би и това да е някаква змейска хитрина. Пък и отде ще се е взела в пещерата тая зелена поляна, па и слънце, па и птички?

В това време отдалеч се чул гърлен говор на жени. Да бяга! По-скоро да се скрие на някое дърво! . . . И без повече да му мисли, момъкът се покатерил и се скрил в гъстата шума. Загледал жените, които се задали на другия край на моравата. Лицата им греели като ясна месечина. На главите си носели венец от сребърни цветя, на шиите си — бисерни огърлици, на ушите си — вместо обици кюлчета

от злато. Едрите им тела били покрити с люспеста кожа. Всяка от тях държала по една златна стомна. Най-напред вървяла най-високата и най-дебелата от всички. Вместо венец носела на главата си златна корона. Огърлицата ѝ била от безценни камъни. Лицето ѝ светело като слънце. Тя се навела, пресегнала да си налее вода в кърчага и вместо ръка подала люспеста лапа.

Слисал се Българ що да прави. Да бяга, нямало накъде! Да слезе при тях, значело сам да влезе на вълка в устата! По-харно да се крие в шумата, дорде си отидат жените, па тогава да види накъде да върви.

Така и направил. Притаил се в шумата и зачакал. И без да ще, заслушал се в женския разговор. Весели били жените, весели били и приказките им. Смехът им звънял като песен на планинска бара. Само най-високата и най-дебела жена не била весела. Нито приказвала, нито се смеела. Повторно се навела над стубела и си доляла стомната. И хем наливала, хем плачела. . .

Съгледали жените сълзите ѝ и една от тях рекла:

— Хей, Светкавице, змеице хубава! Защо плачеш? Защо си грозиш калешестите очи?

Дигнала очи жената, жално погледнала другарките си и поискала да скрие мъката си:

— Не плача, сестрици! С вода си напръсках лицето. . .

— Не лъжи, Светкавице, нали те видяхме как си бършеш сълзите? — рекла ѝ Градоноса змеица.

— Оставете ме, мили дружки! Голяма мъка имам на сърцето си, ала нека моя да бъде! Нека само аз да я знам! — и змеицата отпуснала на воля сълзите си.

— Немой така, Светкавице, немой, мила, по-добре сподели с нас мъката си. Така на сърце ще ти олекне! Пък може и да ти помогнем — рекла ѝ Мълния змеица.

— Ех, щом настоявате толкова много, ще ви кажа. . . От много време си плача аз. Очите ми се изцедиха, сърцето ме заболя, ала злото не минава! Змеят е залюбил друго либе, мене е отлибил. . .

— Бре, за пръв път чуваме такова нещо! — слисали се жените.

— Ох, да знаете колко мъка ми е на душата! — заридала Светкавицата. — Откакто се върна от войната със самодивите, Горянинът лудее по пленената самодива. И на мене

тежки думи изрече. . . Мъка ми беше, сестрици, мъка голяма! Но откакто на ръка ми гледа и предсказа родопската влъхвица Биляра, че днес, като дойда с вас на стубела за вода, ще срещна момък и той либе ще ми стане, надежда грейна в душата ми. С колко радост тая сутрин съм се тъкмила на извора да дойда! Но ето че никой няма. Още като съзрях отдалече, че никой не се мержелее на поляната, не се сдържах, сестрици, и заплаках. . .

— А къде е оная, натурницата самодива? — запитала Дъжда змеица, една от най-любопитните змеици.

— В палата е, пазят я девет змейчета! Като замина към Шуматата гора, змеят им заръча да я пазят като зеницата на очите си.

— А не можем ли да ги издебнем и да я пръждосаме оттука?

— Каква полза от това, сестрици — отвърнала Светкавица. — И тя самата не ще, горката. Имала си либе нейде в родопските гори. И за да се отърве от змея, измислила змейско рухо сама да си шие и приготви. . . Денем, разправят ми змейчетата, нашивала мъниста и змейски люспи, рубата си кителa. А вечер ги разшивала, че змеят ѝ бил дал дума, дорде рухото си не приготви, насила няма да я кара невеста да му става. Много ще има да чака Шуматянинът! Хитра и разумна е самодивата. . . Ала мене не ми е вече до змея. И без това ми е омръзнал. Но жал ми е, сестрици, че не срещнах сега край стубела момъка, за който ми предрече вещицата.

— Не грижи се, сестро! — заутешавала я Градоноса. — Ако не днес, утре пък може да дойде.

— Ами защо не го потърсим? — викнала най-младата змеица, хубавата Златица.

— Хвала тебе, Златице моме! — оживила се посърналата Светкавица. — Може пък нейде да се е скрил!

Втурнали се жените и след малко намерили скрития Българ. Хванали го за ръцете и го завели при Светкавица. . .

Зарадвала се змеицата от хубостта на момъка, прегърнала го, пред всички го целунала, заедно с него затанцувала по поляната. Дърпал се момъкът от прегръдките ѝ да се отърве, но могъл ли да се бори с чудовището? Шеметни и омайни били змейските обятия. Нозете на овчаря се подкосили. Силите му отмалели и той припаднал.

Грабнала го на ръце Светкавицата като сугарно агне. И припнала, та го отнесла в своя дворец.

7.

Когато се свестил, Българ видял, че лежи на широко, застлано с копринени застилки ложе. Намирал се в една голяма стая, облята от зеленикава светлина. Светлината идела от грамаден изумруд, поставен на средата на разкошна кристална маса. Тиха песен долитала от един ъгъл, където звъняло малко звънче, цялото от сребро, езичето му от злато. Самичко се клатело езичето, удряло се о среброто и отронвало меки звуци.

«Как ли бие това звънче самичко?» — рекъл си момъкът и поискал да узнае.

Станал от постелята и отишъл в ъгъла. Гледал, нищо не могъл да види. Наистина езичето на звънчето се удряло о среброто без ничия помощ. Посегнал да го спре и напипал ръка, а никакъв човек не се виждал. После чул нечий тих глас да шепти:

— Недей, момко, че ако ни завари змеицата, зле ще патим и двамата!

— Но кой си ти?

— Аз съм Съдбата, Българе. Робиня съм на най-лютата змеица Светкавица, тая, дето иска да се жени за тебе.

— Съдбата ли? А защо не ми се покажеш?

— Сега не мога! Докато бия звънчето, нищо не мога да правя. . . Тичай в леглото и се престори на заспал, че змеицата иде и след малко ще влезе в стаята!

Скочил Българ и легнал на леглото, престорил се на заспал.

Така го заварила змеицата, която влязла веднага и се надвесила над него. Загледала го влюбено. Помилвала го по косите, целунала го по челото. Трепнал момъкът, погнусен от змеинската целувка, отворил очи. Зарадвала се Светкавица, засмяла му се, показала двата си реда остри зъби и му подала дрехи. Рекла му гальовно:

— Наспа ли се, мили момко? Така те искам, бодър и здрав да бъдеш!

Българ я гледал намусено и нищо не отвръщал. Но тя не се отчаяла и пак рекла:

— Ето ти рухо, мили, облечи го, готов да си за сватба!

— Та аз змей ли съм, та змейско рухо да нося? — възнегодувал овчарят.

— Щом като за змеица ще се жениш, такова рухо трябва да носиш! — скръцнала със зъби Светкавица.

— Да се женя ли? Та кога съм казвал, че искам да се женя за змеица?

— Щеш, щеш! Повелята ми ще изпълняваш, роб си ми! — прекъснала го Светкавица и засъскала като змия.

— Как ще живея сред змейове — простенал Българ. — Какво ще правя цял живот в пещерата? Тук е задух и влага, пък и тая проклета свирня дори и на сън ме гнети. . .

— О, ако е за свирнята, веднага ще я спра! — и змеицата заповядала на невидимата Съдба да спре да бие звънеца.

Утишило се. Скръстил ръце момъкът, замислил се как да отпрати оттук омразната змеица. Взел уж да разглежда дрехите си, да се суети. Светкавица помислила, че момъкът се е укротил и рекла:

— А сега ще те оставя, мили, да си облечеш златотканата дреха. Истински змей да станеш. . . А след час ще пратя слугиня да те доведе в моите чертози. Довиждане, мили мой юнако! — и тя се навела и пак го целунала.

Изтраял целувката Българ. И щом останал сам, почнал уж отново да разглежда дрехите — страх го било да не се върне змеицата или да не гледа през ключалката. А дрехите били наистина змейски — тясна риза с набрана яка и наметало, целите от сърма и коприна. Сграбчил ги и отишъл при звънчето, където смятал да намери Съдбата. Но едва се приближил, дочул шепнещия глас на звънарката:

— Благодаря ти, момко, че се досети да ме освободиш от тежката служба. Така трябваше да направиш, иначе не бих могла да ти бъда полезна.

— Но защо не ми се покажеш? — помолил се пак момъкът.

— Опасно е, момко! Може някой да ни завари и от това няма да излезе нищо добро. Пък и за какво ти е да ме виждаш? Аз съм стара, престара бабичка и шетам по света невидима. Нали ти казах вече, аз съм Съдбата. . .

— А как попадна в тоя затвор?

— Не видя ли как съхне родната земя, поробена от Змея Шуматянин, как Черната Чума мори людете, как Вампирът им смуче кръвта, а Върколакът им взема силата? Добре че мина ти, та Кръвопиеца умори, на Върколака смаза главата и Ламята погуби. Ала още зверове останаха. Ето ги змейовете, цяла дружина! Ето ги змеиците, шайка люта!

Ето ме и мене, робиня в змейовата бърлога. Ала още щом стъпи в пещерата и аз погледнах в моите книги, разбрах, че ти с твоето първо либе Дойна Самодива ще спасите земята Румелийска.

— Я ми кажи, Съдбице, как да намеря либето си и да го освободя от змея. Дочух от Светкавица Змеица, че змеят либето ми задирял и змеица искал да го прави.

— Само търпение, момко, само търпение! Ще се покажеш весел и мил със Светкавица змеица. Поискай ѝ да си отреже крилете!. . . Отреже ли ги, цяла година ще мине, дорде ѝ пораснат нови. Няма ли Светкавица криле, превръща се в проста змия! Само така ще можеш да избягаш оттука с либето си. Сега и Змея го няма. Отишъл е на сбор в Шуматата гора. . . Та виж, синко, с молби, с клетви, с обещания накарай змеицата да те послуша и да си отреже крилете. . . Не успееш ли, всичко ще бъде загубено!

— Ще те послушам, бабичко! — отговорил момъкът и надянал змейското рухо.

Отишъл, та се огледал в голямото огледало на стената. Гледал се, оглеждал се, сам не могъл да се познае. Бил се превърнал в истински змей. Ех, не бил толкова голям и едър като змейовете, ала на младо змейче мязал.

8.

Подвоумила се влюбената змеица. Как така да отреже крилете си? Нали без тях за година време ще трябва да остане на земята и не ще може да лети из ширинето? Нали без тях на проста змия ще замяза? . . . Пък защо момъкът не харесва крилете ѝ? . . . Разперила ги тя, погалила ги с длан. . . Май че има право момъкът! Грозни са, ала каква сила има в тях! Как леко я носят по небесния простор! Не, не може тя без крилете си! Пък ако не я харесва момъкът, много му здраве! И без харесване сватбата ще стане. Сега ѝ е в ръцете, няма накъде да бяга. . .

Така си мислила Светкавица и отворила уста да откаже на момъка. Но не посмяла, като видяла умоляващите му очи.

— Послушай ме, Светкавице! — рекъл овчарят. — Послушай ме и няма да сбъркаш. Ето и аз нямам криле, пък живея на земята и виж какво щастие найдох: змеица, и то

не коя да е, а най-хубавата за жена да водя! Ще си отрежеш крилете и все при мене ще бъдеш, очите ми ще радваш, душата ми ще веселиш. А имаш ли криле, ще литнеш нагоре към небесата и скоро ще ми отстинеш на сърцето. . . Пък нали догодина нови ще ти пораснат? Все ще утраеш. Дотогава може и аз да имам криле и заедно с тебе да хвърчим из облаците. . . Нали си имала някаква бабичка вещица, ще я накараш да ми прибае, та и на мене да изникнат. . .

Тъй рекъл Българ. От вълнение дали ще успее в трудното си дело, устните му съхнели, гърдите му се вълнували, очите му жар сипели.

Полъгала се змеицата. Като гледала как очите му горят, като слушала как трепти гласът му, помислила си, че любов се таи в сърцето на момъка. И решила, че без криле може да живее една година, ала без любовта на момъка — ни един миг. И заповядала да ѝ отрежат крилете. . .

От волна птица Светкавица се превърнала в обикновено влечуго.

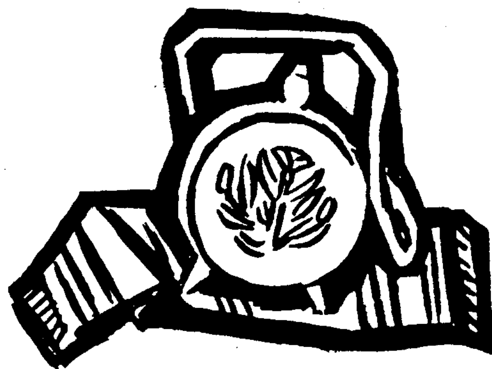
— Сега ми допадаш на сърцето! — рекъл Българ и макар със скрита погнуса, целунал змеицата по челото. — Повели, мила Светкавице, да се приготви хоругвицата и сватбеният пир!

— Бива, либе! — продумала змеицата. — Ей сега всичко ще нареди Светкавица змеица, твоето вярно либе!

И като дала на овчаря нов кат още по-блестящи дрехи, жената заповядала да се вдигне невиждана и нечувана веселба.

Разтичали се змейските робини. Едни занареждали хилядите стаи на двореца, гости отдалече да посрещнат. Други се спуснали вкусни гозби да готвят, сватбарите да гощават. Трети запекли пещи с кисел и пресен хляб, младо и старо да нахранят. Четвърти заточили вино и ракия, чужди и свои да напоят. А пък змеиците литнали на вси страни да канят далечни гости за сватбата на прочутата Светкавица змеица.

Булката целунала либето си по челото и се затворила в покоите заедно с дружките си — було да си гласи, невестински венец да си свива, за тържеството да се стяга. . .

Песен шеста

„Дойде време, дойде кои,
да разцути трандафила
да смириса сета земя,
сета земя Румелиска. ..“

Народна песен
от Дебърско

„Утре е празник, личен ден. .
В огъня хоро играят
и колят бици курбани. . .“

Народна песен
от Малко Търново

1.

Цяла нощ Дойна разшивала булчината си премяна, а когато се съмнало, започнала отново да шие разшитото. Едва започнала, влязъл един от пазачите ѝ и като се поклонил до земята, съобщил, че за трети път дошъл пратеник на Шуматянина. Искал да вземе със себе си Дойна, макар и с недошита сватбена руба, да я води в Шуматата гора, змеят да се ожени за нея.

Закършила пръсти клетата жена от отчаяние. Не ѝ стигнал умът как и тоя път да върне изгледника. . . Чудила се, чудила се, па ѝ текнало изведнъж да се направи болна, да спечели малко време. И поръчала на пазача да каже, че лежи болна и кога оздравее, сама ще иде при змея.

Но пратеникът не си тръгнал, а рекъл:

— Мене ми е ръчано, заръчано назад без Дойна да не се връщам. По мене змеят и калеска прати — бъклица с червено вино, плоска с люта ракия!. . . Хайде, пийнете си, змейчета, за здравето на Горянина, па ме пуснете сам да вляза, да видя болната, с очите да се уверя!

Лакомо се разширили очите на змейчетата, като чули за калеската. Сграбчили бъклицата с виното и плоската с ракията и кър-кър, до капка ги изпили. Понапили се и пуснали пратеника на Шуматянина при самодивата.

Влязъл пратеникът при Дойна — и още щом го видяла, самодивата изпуснала иглата си от учудване. Захапала пръст

да не извика, втурнала се към него с разтворени обятия, защото познала в лицето на мнимия пратеник своя овчар Българ.

Подучен от Съдбата, Българ се престорил на пратеник на змея и така успял да стигне до Дойна.

Прегърнал я овчарят и рекъл:

— Бягай, да бягаме, либе, дорде ни е пътят свободен... — и набързо ѝ разказал за своята хитрина.

— Да бягаме, ала знаеш ли пътя, че аз все под ключ съм била досега и навън не мога да се оправям.

— Знам, либе! Ще идем на поляната при стубела. Там е отворът на пещерата. Само че той е толкова гладък, че само пиле може оттам да премине.

— Затова не бери грижа! И пет души като тебе бих носила на крилете си. Стига само да не ни усети стражата на змея.

— Не бой се, змейчетата са пияни. Упоил съм ги с най-силното вино и с най-лютата ракия. . .

Излезли Българ и Дойна от двореца. Махнали за сбогом на пазачите и тръгнали към стубела.

В началото вървели бавно, ала щом се скрили от очите на змейчетата, затичали презглава и стигнали на поляната. Дойна хванала либето си през кръста, но напипала змейски криле. Отдръпнала се уплашено. . . Дали не е някаква измама? Що щат тези змейски криле на гърба на Българ?

— Какви са тия криле на гърба ти, Българе?

— От тях ли се уплаши, Дойне? Това са крилете на Светкавица змеица, които тя отряза за моя угода. Аз само съм ги прикачил, за да залъжа змейчетата. . . Иначе току-виж, че се бяха усъмнили! — рекъл Българ и поискал да свали крилете си, да ги хвърли на земята.

— Недей, либе, да не оставяме тука следи! Току-виж тръгнала потеря подире ни!

Съгласил се момъкът. Хванал се за самодивата. Тя извадила изпод мишниците си криле и двамата литнали нагоре.

Кладенецът ги извел тъкмо на най-високия Шарски връх. Спрели се те, поогледали се. Планината дишала спокойно. Въздухът бил чист и хладен. Ала никъде не се виждало стръкче тревица — само пясъци, чакъл и съсипни. Цялата земя около Шар била пустиня. Ни едно изворче, ни една баричка. Всички извори били заключени. Заключила ги била Ламята. . .

Погледал, погледал момъкът изгорената планина, па изведнъж му дошло на ума, че у него се намира ключът на изворите. Само да намери онова чудно дърво — цялото изсъхнало като прахан, само на върха зелено — и да отключи всички извори на земята. Но где ли ще е то? Где ли да го търси в планината. . . Рекъл на Дойна:

— Я да подирим, либе, чудното дърво, цялото изсъхнало, само на върха зелено, та да отключим изворите — и понечил да си съблече змейската дреха.

— Потрай, либе, потрай още малко с това рухо! Нека излезем от Шар планина, па тогава. Може лоши очи да ни зърнат, магия да ни направят.

Ала не послушал момъкът мъдрите думи на самодивата. Раздрал змейските си дрехи и ги хвърлил в дола. Сетне се хванал за либето си и литнали да търсят дървото.

Така обиколили планината, но от дървото нямало и следа.

А то било тъкмо в дола, където Българ си хвърлил змейските дрехи. Там край него от някое време се била заселила вещицата Биляра. Тя видяла как змийчетата-стрелчета се разиграли под вълшебната свирка на Българ и изпуснали ключа. Видяла как момъкът взел ключа и го турил в пазвата си. Видяла и се разлютила. Поток от клетви се излял от магьосническата ѝ паст.

Повъртяла се вражалицата около затворената пещера. И като нямало какво да прави, отправила се към чудното дърво, да го изгори до корен. Капчица дъжд да не капне от небето! Ни едно изворче да не бликне наново!

Намерила Биляра дървото и нали се били върнали вече магьосническите ѝ сили — годината минала — започнала да му прави магия след магия, ден след ден го парила с магьосна вода. Ден и нощ изговаряла заклинания, като зовяла мълниите да го разтресат, на въглен да го направят. Викала тъмните сили на помощ на трески да го сторят, та в престилката си да ги събере и на пусто огнище огън да запали. Да горят, да изгорят, на прах и пепел да станат. . .

Ала ялови били напъните на вещерицата. Трудно било да се изсуши дървото на живота. На ден успявала най-много по едно листо да изсуши, по една шумка да изгори. . .

Така останали още три листа, само още три листа на върха. Плеснала с ръце Биляра, като ги видяла. Помислила си: «Още три утрини и ще ликува моето сърце!»

Но всуе се старала Биляра. Не три, а тридесет дни се мъчила с всичките си сили и вещина. Трите листа оставали все така зелени и весело трептели на върха. . .

Разлютила се вещицата и сварила нова, от люта, по-люта магия и застанала пак при дървото. Тъкмо да почне да го попарва, от чуката на дола се търколили камъни. След камъните паднала и хвърлената от Българ змейска руба. . .

Ахнала жената от почуда. Оставила котлето и се затекла да види каква е тази поличба. В началото помислила, че змей ѝ иде на помощ, ала като разгледала рухото, тозчас се сетила, че Българ е успял да избяга от змейската пещера.

Разбрала вещицата и се хванала за главата. Какво да прави? Ако тръгне да гони проклетника, ще изстине магията!. . . Но нека пък изстине, нова ще свари! По-важно е да проследи накъде ще иде овчарят!

И вещицата зарязала котлето до дънера на дървото и се спуснала към върха. . .

В това време Българ и Дойна летели над планината да търсят дървото на живота. Два пъти обиколили Шар и едва на третия съгледали трите зелени листа. Спуснали се в дола.

— Биляра е била тука! — извикал момъкът, като съгледал димящата пара от котлето с магията.

— Ритни го! До капчица разлей магията! — казала Дойна и му посочила една дупчица на дървото. — По-скоро, Българе, че вещицата ей сега ще се върне. Ето тук е отключалката на дървото на живота.

Разлял момъкът магията и извадил ключа от пазвата си. Пъхнал го в дупчицата, на три педи от корена на дървото. И три пъти завъртял. . . Веднага цялото дърво се раззеленило, пуснало млади ластари и цъфнало. От дебелите му коренища изврели три извора, заклокочили три ручея, текнали до три реки. Най-голямата и пълноводната река нарекли Велика. Втората, която се спускала по стръмното и затръскала снагата си между камънаците, назовали Треска. А третата, която потекла през равното, кръстили Морава.

— Не само Морава, Българе! Нека бъде на твоето име! Нека отсега нататък се вика Българска Морава — рекла Дойна и огледала реката, която текнала на север към Дунава

Усмихнал се овчарят. Извадил ключа от заключалката, турил го на бял камък и го строшил — никога вече дървото да не се заключва, никога да няма суша на земята.

Сетне хванал ръката на Дойна и двамата литнали нагоре. Литнали, ала от върха злобните очи на вещицата ги съзрели. Ококорила се от яд вражалицата, ала какво можела да направи на бегълците? Нищо!От ярост и жлъч заудряла отчаяно главата си, затупала по земята, закрещяла диво. . .

Викала, викала Биляра, сетне подскочила три пъти и полетяла на запад при змея. И толкова бързала, че след себе си дигнала цял облак прахоляк. . .

Летяла, що летяла, по едно време насреща ѝ се задал огнен облак, осветил очите ѝ, раздразнил ноздрите ѝ с миризма на бъздъник. Уплашила се жената облакът да не я погълне, жива да я изгори. Отбила се от пътя и в тоя миг чула името си.Спряла се и се заозъртала да разбере кой я вика.

От облака изскочил змеят, който идел от Шуматата гора Търпението му вече се изчерпало и той литнал към Шар, за да дигне тъй дълго отлаганата сватба.

— Добра среща, Билярке! Литни по-близо да те видя! — извикал Горянинът.

— Не мога, Змейко! Не мога да се приближа, че си ми много огнен и пламен. Изгаси си бързо огъня, че имам нещо много важно да ти казвам.

Стихнал огънят. Замрял пожарът. Вещицата бързо се приближила до змея и му зашепнала. Съобщила му за бягството на Дойна и Българ. . .

2.

Гръм процепил небето и разтресъл планината. Жарък облак се задал и колкото повече приближавал, толкова погорещ ставал. Въздухът се нажежил, размирисало се на колендро и бъзе, сякаш хергелета диви коне преминали в луд бяг и прегазили зловонните растения. . .

— Змеят! — уплашено извикала Дойна и литнала с все сила.

Не минало много време. Разстоянието между бегълците и преследвача все повече намалявало. Огнедишащата уста на змея вече почнала да се различава. Виждало се как на вълни, на вълни бълвал син-зелен пламък, как от очите му искрели потоци искри, как големите му криле веели като раздърпани от свирепа буря корабни платна. Летял той

по-бързо от вихър, по-леко от орел. След няколко мига настигнал Дойна и Българ. Спуснал се да ги сграбчи с ноктестите си лапи.

Но самодивата се извила настрани, ловко избягнала страшната прегръдка и литнала нагоре чевръста като лястовица, бърза като стрела.

Неуспехът разлютил още повече чудовището, отново се спуснало то подир бегълците. От силата на летежа му вихрушки зализали земята. Мълнии изпълнили простора. Уплашил се Българ. Напипал кавала си, затъкнат в пояса. Измъкнал го, размахал десница и когато чудовището било наблизо, хвърлил яко обкованата си свирка срещу него. Нито мерил, нито имал време да помисли, ала дочул как чудовището изревало от болка. . . Едното му крило клепнало като претрошено. Огънят стихнал. Нажеженият облак се разнесъл. Чист въздух заменил вонята.

Отдъхнали си бегълците. Дойна, възрадвана от сполуката, целунала либето си по челото и му рекла:

— Жалко за хубавата свирка!

— Нищо, нали живи и здрави се отървахме от звяра! Хайде сега, Дойне, да поспрем малко, да си починем!

— Не може, мили, не може! Змеят пак ще литне след малко по дирите ни. Той земята ще запали, на мира няма да ни остави. Където и да се скрием, под дърво и камък ще ни дири и пак ще ни найде. Дръж се, Българе, по-здраво за мене, че ще литна още по-нагоре!

Както рекла самодивата, така и станало. Не минало много време и звярът пак се явил. Сега вече не летял, а скачал с великански скокове от чука на чука, от рид на рид. Отдето минел, чуките ломял. Дето стъпнел, трапове пробивал. От огъня му земята се палела, камъните се пукали.

Напънала сили Дойна. Отлетяла напред. Но не могла да хвърчи бързо както преди, че от змейския огън крилете ѝ били подгорени. А Змеят—все по петите им. С всеки негов скок разстоянието се намалявало. Още малко и ще ги настигне!. . . Какво да правят? Къде да се скрият?. . . Жално се погледнали двамата, за сетен път да се видят, пред смъртта да се опростят..

В тоя миг Дойна се сетила за своя колан-ремък, що опасвал тънката ѝ снага. Бързо го свалила, целунала го и му продумала:

— Ремъчко, Препаско! На река се престори, от Змея ни отърви! — и го пуснала надолу.

Паднал ремъкът в река Велика — и начаса текнала буйна и мътна реката. Затуй людите я нарекли Вардар, че вълните ѝ се надигнали нависоко, заревали със страшна сила и отвардили Дойна и Българ. Змеят стигнал до брега и безсилен видял как отвъд реката бегълците се отдалечавали.

Дорде се суетил как да премине, те изчезнали от погледа му.

Минало, колкото минало, самодивата пак зачула мълнии да тресат небето. След малко кръгозорът пламнал като обхванат от пожар. Змея пак идел. Зачудила се Дойна какво да прави — бръкнала в пазвата си да притисне развълнуваното си сърце и напипала огледалцето си. Извадила го бързо, целунала го и като съзряла долу високия хрид и зад хрида — преспа сняг, захванала да се топи от огъня на чудовището, продумала:

— Огледалце мило, на две езера се стори! Едното на хрида, другото на преспата, та Змея да удавите, кога между вас дойде — и хвърлила огледалцето.

Изведнъж долу блеснали две езера: огледалото паднало на чуката, счупило се на две и от едната половина се явило Охридското езеро, а пред преспата — Преспанското езеро. Буйни вълни се дигнали нагоре, забушували езерата, заклокочили, като от дъната си да излетят, и преградили пътя на змея. Студената вода охладила огъня му, гъстата мъгла, дигнала се от изпаренията, скрила от очите му Българ и Дойна.

Спрял се Горянинът. Сетил се, че наблизо върлувала Черна Чума, Чума Черноперка. Подсвирнал ѝ и Чумата дошла ответ да дава, задето опростила на Бабуна планина овчаря. Дошла и навела виновно глава. Какво да каже на Шуматянина, с какво да се оправдае? Не изпълнила тя повелята, престъпила клетвата си.

— Време за разправа няма! — изревал змеят. — Ако искаш да измиеш греховете си, настигни бегълците! Българ умъртви, а самодивата, моята годеница, ми доведи! Бързай, че нямам вече сили. Угасиха огъня ми двете езера. Дорде го запаля, свърши тая работа.

Литнала Чумата подир Българ и Дойна. Летяла като вихър. Скоро ги видяла да се реят из висините. Спуснала се

като стрела към тях. Пръв я видял момъкът и я посочил на самодивата. И нали бил веднъж опростен от нея, не се уплашил, а отдалече ѝ завикал:

— Я дойди, бабо, с нас в Дивна гора, богата дара да те даря, задето живота ми спаси и през Бабуна планина ме пусна да мина.

— За тебе ида, за тебе! — изкрещяла Чумата. — Змеят ме праща живота ти да взема, че като прегледа тефтерите ми, видя изтритото ти име. Хайде, момко, приготви се да умреш!

Като чула тия грозни думи, Дойна се разлютила, литнала нагоре и описала десетина криволици из въздуха. Искала да обърка Чумата, да я измори, да клепнат черните ѝ криле. Ала не се вдавала черната баба, летяла подир двамата като ястреб и с пръст ги чумосвала. . .

От шеметното летене ли, от чумосването ли, главата на самодивата се завъртяла. Крилете ѝ натежали като измокрени и тя свърнала надолу — от земята помощ да дири, закрила да найде. Кацнала с Българ на една гола чука и се огледали къде да се скрият. Но колкото и да се оглеждали, никъде място не намерили.

След малко Черноперката довтасала на чуката. Стъпила на върха и като подскочила, кацнала право на Българовото рамо. Започнала да чука и да вика смъртта да дойде, живота му да вземе. Но като видяла, че Дойна здраво се държи за момъка, креснала:

— Настрана, мари самодиво! Настрана, че ти не си вписана в моите тефтери. Махай се, че ако те досегна с крилете си, болест ще те хване, в гроба ще те зарови. Тебе живот те чака в змейовите палати. Дръпни се, аз само душата на Българ ще взема. . .

Като замаяна самодивата пуснала момъка. Но само след миг като ранена вълчица се хвърлила върху Чумата — бой с нея да води, либето си от костеливите ръце да отъмне.

Изненадана, Черноперката пуснала момъка и се счепкала с налетялата я жена. Хванали се една друга за косите, заизвивали ръце като змии, завъртели се като вихрушка, дигнали се в небето. Слънцето зяпнало от почуда и застанало неподвижно на небето. Облаците замръзнали по местата си. Вятърът затаил дъх. Всички вперили очи в двете боркини.

Биела се Чумата отчаяно. Биела се за момковата душа, курбан на змея да я принесе, благоволението му да спечели.

И затова люто нападала самодивата, дългите ѝ коси скубела, равната ѝ снага ломила, тънките ѝ пръсти кършела, хубавите ѝ очи пиела.

А Дойна се биела да изтръгне либето си от смъртоносните прегръдки на черната баба, от гибел да го спаси. Любовта удвоявала силите ѝ, удесеторявала смелостта ѝ. Накрай Черноперката се откопчила уплашено и побягнала. Домилял ѝ животецът. Спуснала се надолу към Българ да вземе живота му и да се отдалечи, дорде Дойна още не е слязла.

Разбрала скритите помисли на Чумата, Дойна се спуснала бързо. Ала черната баба вече я била преварила и кацнала на Българовото рамо, душата на момъка вадела.

Тогава самодивата свалила пръстена от ръката си, целунала го и му се помолила:

— Пръстенче, мило пръстенче венчално! Престори се на дълбок кладенец, дано бабата на дъното си удавиш! — и го хвърлила към Черноперката.

И вмиг, както бабата била на момковото рамо, паднала в кладенеца и се удавила.

Така загинала лютата Чума. Загинала тя, но злобата ѝ до ден днешен се излива. От кладенеца текнала река Черна, буйна, пенлива и страшна. Дето мине, брегове събаря, скали ломи, дървета изкоренява, стока и люде дави, вдовици и сираци клети оставя. . .

Отдъхнали за малко овчарят и самодивата и пак полетели към Дивна гора.

3.

Тъкмо Българ и Дойна съзрели синкавите купени на Рила, отново се чул далечен тътен, като че нейде планини се рушели. На запад небето се обагрило кървавочервено, сякаш освен слънцето, което било запладнило, второ слънце захождало. Духнал силен вятър, така лют и жежък, като че духал от топлите пустини. Идел Змеят, който успял отново да запали огъня си, угасен от двете езера. Разбрал той за погиването на посестримата си Чума Черноперка и толкова се разярил, че от дъха му земя и камък се топели. Дето стъпнел кракът му, бездънна пропаст се вдълбавала. Само с един удар на опаш-

ката си долове изравял. С няколко скока настигнал бегълците.

Ала самодивата не чакала да ги наближи, скъсала огърлицата от шията си, снела гребена от косите си. Целунала ги и продумала:

— Гребенче, мило герданче, на гора, на планина се престорете! На планина, пълна с оси, на гора, само от глогове! — и замахнала назад към идващия змей.

Изведнъж висока планина се дигнала. Планина само от оси, гора само от глогове. Бръмнали орляци оси. Оси, големи като гарвани, с жила, остри като ножове. Нахвърлили се разсърдени срещу змея. Зажилили го жестоко. Той ги горил с огъня си, те налитали: едни намирали смъртта си,други на тяхно място се раждали. . .

Освирепялото чудовище от болка не виждало вече ни къде върви, ни къде стъпя. Попаднало в глоговата гора. Острите шипове на глоговете, големи като саби, се забили дълбоко, разкъсали змейските меса. Рукнала кръв от цялото му тяло и така зацвърчала, че заляла Българ и Дойна от глава до пети. Полазило чудовището със сетни сили, намерило една пещера, завряло се вътре и там загинало.

Щом загинал змеят, Долната земя отърсила снага. Змейовият дворец в Шар планина се срутил до основи и в него загинали змейове и змеици. Текнали отново реки и речици, раззеленили се гори и планини, цъфнали цветя и билки. Оживели и всички, що били погинали от змейове и змеици, от Ламята и Черната Чума.

Превърнатите на стръкчета самодиви се съживили. Озърнали се и като видели как цъфти Румелийската земя, плеснали с ръце от радост. Прегърнали се и полетели на изток към своите поселища към Дивна гора. Възликували от радост, в един глас запели песен, която полетяла надалеко: от Шар до Родопа, до Охрид и Балкана. Горите я подели, долищата я препратили, усоите я разнесли. . .

4.

Българ и Дойна, залени от змейската кръв, слезли на река Струма да се мият. Мили се, що се мили, цялата река почервеняла от кръв, но не могла да ги измие. Малко била водата на Струма. Тогава двамата отскочили до Искъра — и там се случило същото. Чак когато отишли на Дунава, черните змейови кърви се изчистили. Отнесла ги великата река надолу към Черно море. Грейнало хубавото лице на самодивата. Русите ѝ коси заблестели като ясно слънце. Тънката ѝ снага се възправила като топола. Заблестели от любов и волност и очите ѝ. Колко мъки, колко несгоди, колко страдания! И ето най-сетне дошъл краят на всички неволи!

Възрадвал се и Българ. Ех, защо ли не му е сега в ръка кавалът, да засвири за Дойна невеста и за чудното си избавление, че да се чуе по целия свят! И без да се бави, момъкът отсякъл един яворов клон и издялал от него малка тамбурица. Ами струни? Заловил се да дяла, а за другото не помислил. Дигнал очи към либето си и му се засмял с тиха усмивка. Разбрала самодивата и рекла:

— Я отскубни, либе, три косъма от косата ми и си доправи свирката! И от днес нека тая нова свирка, от твоята ръка измайсторена, да носи твоето име — свирка българийка!

Така направил Българ. И когато свирката била готова, ударил струните, понесли се чудни звуци. Отворил той уста и запял песен за либето си Дойна. Понесла се Дойнината песен из Балкана, зазвучала из вековните гори, пречупила се и се върнала, та се разляла по цялата Дунавска равнина — чак до Черното море.

5.

Кратка била радостта на овчаря. Тъкмо долетели до Родопа, и Дойна го оставила на моравата край село. Полетяла към гората, защото не могла да остане при мъжа си. Пустосали я нейните сестрици и прошка още ѝ не били дали. И дорде не дигнели клетвата си, не могла волна и свободна да бъде. Със сълзи на очи Българ молел самодивата при него да остане, в гората да не отива. Но не могъл да я наддума.

— Ще дойда и аз при самодивите, Дойне! Ще дойда и ще ги помоля да те освободят.

— Не идвай, либе, не идвай! Моите сестрици са ти налютени и ако дойдеш, може страшно да ти отмъстят. Живота ще ти вземат, че ти едничък от людете знаеш самодивската тайна. И дорде ходиш по белия свят, няма да мирясат. Нали знаеш Стояновата песен!. . . Борба водил Стоян със самодивите, борба водил, ала не победил. . . И тогава разлютените моми се нахвърлили върху него и го убили. . .

Дойна запяла с тъжен глас:

Че са Стоян вдигнали,
от дърво на клон слагали,
парче по парче късали,
и стадото му разпръснали. . .

— Не ме е страх от смъртта! Дорде те найда, либе, дорде стигна змейовата дупка, смъртта все в лицето гледах! Смъртта гледах и я победих!

— Недей, либе! Заради мене недей! Нека само аз отида в гората, със сестриците си да се срещна, па тогава ще ти обадя що да чиниш. . . Клетва те заклевам, ако ме обичаш, борба със самодивите, със сестриците ми да не водиш! Дай ми и свирката си българийка, на сестриците си да я покажа, да им се похваля, да им посвиря.

Нямало що да прави момъкът. Дал дума. Обещал да чака, докато се върне Дойна от Дивна гора.

6.

Заминала Дойна с българийката в ръце. Останал Българ сам. Така в самота изминали ден, два, три. А нему се сторили триста. Очите му се премрежили да гледа все към гората — дано се върне оттам либето му. Пуста самост не се траяла вече. Много теглила изпитало сърцето му, не оставало вече място де да дене и това изпитание. . . Дорде слънце да зайде, лявата гръд от чакане го заболявала. Докато зора да сипне, душата му се разнищвала, душа у него не оставала. . .

Дни минали, нощи изтекли. От либето му нямало ни вест, ни знак.

С колко надежди всяка сутрин посрещал той зората? С колко горчивини изпращал деня, който не му носел нищо ново. По цяла нощ чакал. Напрягал слух да чуе тихите стъпки на самодивата, чакал я да му чукне на прозорчето или пък някакъв белег да му прати. . .

Накрая не изтраял момъкът. Решил да иде в гората при самодивите, пък каквото ще да става! Победи ли — добре! Победят ли го, лошо ще бъде за него, ала барем ще се махне от света. . . И тъкмо преметвал торбата си на рамо, дошла му на ум заръката на наречницата от Средна гора — да иде при нея, когато му е най-тежко на сърцето. Трепнала надежда в гърдите на Българ. По-скоро да иде при добрата баба, скръбта си пред нея да изплаче, съвет от нея да поиска.

Не се маял повече овчарят,тръгнал направо за Средна гора. Стигнал, когато на небето греели ярки звезди и трептели над буковите дебри. Ами сега? Къде да търси бабата? Как да я извика, с какво име да я назове? По неволя трябвало да чака да съмне. Тъкмо се канел да поседне на един пън, съзрял до себе си някаква сянка. Сянката се изсулила на земята. Като се сгъстила, превърнала се на бабичка, която държала в ръка светулка. Наречницата!

— Добър вечер, бабичко! — рекъл момъкът, спуснал се и й целунал ръката.

— Добър ти вечер, синко! — отговорила бабата. — Мене ли дириш?

— Тебе, бабо! Дошъл съм в най-тежкия час на живота си.

— Знам, сине, знам. Мъка имаш на сърцето си, че Дойна не остана при тебе, а отиде в гората при самодивите. . .

— Моля ти се, помогни ми! От скръб ще умра. Кажи ми какво да правя? Със самодивите ли бой да водя, либето си да отърва или пък на молба да ударя — Дойна да опростят, клетвата си от нея да дигнат?

— Чуй, Българе, и запомни! Надявай се само на свирката си.

— Свирката ми я взе Дойна и с нея отиде в гората, а пък кавала си затрих, когато ни гонеше Змеят — разперил безпомощно момъкът ръце.

— Ух, пък аз забравих!. . .Е, какво стана тогава с кавала ти? Чакай да видя в огледалцето си! То ще ми каже правичката — и наречницата извадила малкото си кръгло огледалце,

сложила го пред очите си и прошепнала: — Огледалце, мило бабино! Прозорче си отвори, Българовото кавалче да зърна...

Вмиг станало чудо. Тъмнината се раздрала. Жарава зора засветила. Ето там мъж и жена летят в облаците. . . Българ и Дойна. След тях фучи змеят и бълва огън. Ето, чудовището ги настига и тъкмо да ги обхване в пламенните си прегръдки, мъжът хваща кавала си и замахва. От дясното крило на змея закапва тъмночервена кръв, а свирката се търкулва някъде в дола. . . Но там е вещицата Биляра. Спуска се тя, грабва свирката и бързо я скрива в пазвата си. Сетне се завъртява на пета и литва на изток. Лети, прелита Рила планина, прелита Дивна гора, прекосява река Марица и стига нова гора. Сред гората село. Спира се пред вратата на стара схлупена къщурка. Потропва. На вратата се показва беловласа глава на старица. Двете жени нещо разговарят, ръкомахат. Сетне се разделят. Вещицата се изгубва из дебрите. . .

Както ненадейно засияла зората, така и загаснала. Всичко потънало отново в тъмнина.

— Видя ли, Българе, в чии ръце се намира твоята свирка? — попитала бабата?

— Видях. . . у вещицата!

— Избяга тя с кавала ти в Странджа гора! Иди и си го вземи обратно, дорде не е станало късно! Вещицата иска да затрие свирката ти в огъня на нестинарите. . .

Кимнал момъкът. Целунал ръка на бабата, взел си сбогом и тръгнал за Странджа.

7.

Необятни гъсти дъбрави се изпречили пред очите на Българ, когато стигнал Странджа гора. Накъдето и да свърнел поглед, се люлеело море от зеленина. От златото на слънцето младият горски свят трептял и се преливал в хиляди отсенки. Радост затрепкала в измъчената Българова душа. Забравил той, че Биляра шетала наоколо, затананикал любимата си песен — Дойнината.

И така с песен навлязъл в гората. Там той съзрял чудните лилави цветове на зелениката, на вечнозелената странджанска китка. Навел се, откъснал цветче. Вдъхнал мириса му и пак запял. Огласили се лесовете, трепнало гъстото

усое. Зазвучали долове и долчинки. Ехото повторило хубавите звуци и ги понесло на крилете си, стигнало хижата на старата нестинарка Нуна. Старата жумяла в къта. Щом чула песента, скочила, побледняла като восък и се провикнала с горестен глас.

— Вах, вах! — И заиграла ситно, ситно сред стаята си странджански буенек.

Дочули я и другите нестинари, дотичали. Обградили я и заиграли около нея. Играли така, докато стихнала Българовата песен.

Спряла играта Нуна и се провикнала с все гърло:

— Вах, вах! В Странджа гора, в Странджа баир чудо ще стане! На скалницата чудо ще стане! Чудо нечувано!

— Какво чудо ще стане, мари бабо Нуне? — попитали я любопитните люде.

— Тоя, що пееше в гората, ще ни спаси. . . Не можах да видя каква беда е надвиснала над Странджа, само видях страшна уста, зинала над нас, като да ни глътне! Ах, издирете мили люде, тоя, що пееше омайни песни, и ми го доведете! Той ще спаси Странджа и странджанци!

Тълпата онемяла. През навалицата се промъкнала вещицата Биляра и запитала Нуна кой пял хубавата песен. Попитала с така зле прикрита лютина, че старата нестинарка се стъписала, поизгледала вещицата и съзряла гневни пламъчета да горят в очите ѝ. Учудила се — нали е нестинарка? Защо е така разярена? Какъв е тоя бяс у нея. . . И старицата решила да не казва истината:

— Като си наша посестрима, не можеш ли да познаеш?

— Аз разбрах, посестримо Нуно, но тоя глас ми напомня един върл враг на всички нестинари по земята.

— Излъгала си се, Билярке. Ние се събрахме днес, решихме да си попоем и викнахме вкупом, та си изпяхме няколко нестинарски песни. Пък то нали е повсъдем гора, гора джанджовита,поде я гората и я разнесе из цяла Странджа.

— Ех, прощавайте, хора! Пейте си, пейте си вашите песни, ама по-тихо!. . . Пък когато дойде празникът, не ме забравяйте! Викайте ме да си поиграя на огъня, че от години не съм играла. Отдалече дойдох тука, само два-три пъти на жаравата да подскоча — казала вещицата и изчезнала.

В това време при Нуна се явил навъсен старец. Целунал ѝ ръката и я замолил да го изслуша.

— Кажи, кажи, дядо! Баба Нуна тук пред всички ще те изслуша, тайни от моите люде аз нямам.

— Ще кажа, нека всички да чуят! Беда се шири из Странджа — мор по стоката ни, яловост по кравите ни. Откакто в Странджа се посели оная, чуждата нестинарка, Биляра ли я викат, как я викат, не знам, гибел обхвана гората.

— Не говори така, човече! Може само да ти се е сторило — смъмрила го Нуна.

— Как ще ми се е сторило! Вчера с очите си я видях магии да вари и с тях да пръска дъбравата. . . Идето пръсна, начаса изсъхнаха зелените гранки на дърветата. Дето поръси поляната, цветята и билките се превърнаха в тръне. Мор тръгна по добитъка. . . Страшна заплаха грози над главите ни, бабо Нуне, беда е надвиснала над Странджа! Прави, какво ще правиш, струвай, каквото ще струваш, ала от тая напаст ни отърви! Кога влезеш в огъня да играеш, кога заскачаш по жаравата и ти се яви Светият човек, питай го как да се спасим.

— Ех, ако ми открие Огнян, ако ми подшушне светецът, ще кажа! Кога тръгне да върви пред мене в жаравата, за да гаси огъня с трендафилова пръчка, може да ми подскаже, милият Огнян! Всичко, каквото науча, всичко ще кажа, добри ми дядо! И аз разбрах, че беда витае над странджанци, но каква е, не знам. За чуждата нестинарка нищо не мога да ви кажа. . . Ала нали знаеш, че шило в торба не седи. Тя ще си покаже рогата.

— Не е нестинарка тя! — викнал старецът. — Не е нестинарка, а върла магесница!

8.

Синкав здрач нахлул. Тъмното небе като голям връшник припаднало над чуки и гористи падини. Кротка и безмесечинна нощ се спуснала над Странджа. . .

Изведнъж тъмнината била прорязана от светлик. Буйни пламъци се заиздигали от голямата складница на нестинарите насред селото. Натрупали грамада от сто кола дърва и още толкова вършини, запалили буен огън, людете се отдръпнали настрана. И с радост заследили как червените езици зализали мрачината, стопили я и осветили небето.

Застанала на средата на своята столнина, на няколко разкрача от кладата, първата огнеигралка Нуна трепнала. Очите ѝ се разширили, запоглъщали жадно разкошните ивици на пламъците, сякаш да се слеят с лумналата клада.

Изведнъж нестинарката подскочила. Вдъхнала дълбоко от стелещия се наоколо дим и зазъзнала като през мразовита зима. Завайкала се, като да била изгубила нещо. Обиколила няколко пъти столнината, поразширила ноздри и се превърнала цяла на слух да чуе клепалото. . . А когато след няколко мига дочула неговите тревожни удари, сгърчила се устата ѝ от мъка, чаяние и надежда. . .

Людете зачакали с трепет нестинарите. Отдръпнали главните и разстлали в кръг жаравата. Като слънце, свалено на земята, засветил в нощта огненият кръг и зализал лицата на събраните.

В тоя миг свирки заситнили чевръста и троплива свирня. Гайда изпискала пронизително и заручила живо. Просторът трепнал в изнемога и заиграл.

Навалицата се раздвоила. Пропуснала огнеигралците. Първа идела, като тресяла тялото си и вахкала, Нуна. Лицето ѝ, озарено от тлеещата жарава, било грабнато от незнаен унес. Главата ѝ се люшкала, очите ѝ били полупритворени и устремени нейде далеч над огъня, като че дирели вълшебния образ на огнения светец, който ще я преведе да мине невредима през нажежените въглени. Гласът ѝ се задъхвал.

Свирките снишили ручилото си, едва се чували. . .

Зад старата се проточила дългата редица на младите нестинари. Те пеели песен за милия Огнян, който носи милна вода в златна кратунка огъня да гаси пред тях, за да минат здрави и читави. Като стигнали до жарта, млъкнали и застанали досами огъня.

Нуна огледала нестинарите и вперила поглед в жаравата. Плеснала се по бедрата с две ръце, запяла нестинарската песен и тръгнала първа по живите въглени. След нея с пъргави боси нозе навлезли всички. Прекосили на кръст жарта. Сетне изскочили, затепали около кладата. Дигнали облак прах и пак навлезли в огъня. И пак заиграли, запели по-силно.

Старата нестинарка, унесена в трескавата игра, се провикнала с цяло гърло и дала знак на свирките да засвирят по-бързо. Затанцувала, навела се, грабнала от жарта и я

заподхвърляла нагоре към тъмното небе. Въглените заблестели като ярки звезди.

Дълго играли нестинарите. Чак когато се уморили, припнали задъхани към столнината. Тъмо в това време дотичала вещицата Биляра. Кипнала от злоба против Нуна, задето я излъгала и навреме не затрила овчаря, тя разбутала навалицата. Хвърлила се в огъня. Заскачала диво под честата нестинарска свирня. Играла, играла, па изведнъж седнала върху жарта като върху трева. Загребала с шепи въглени и ги посипала върху главата си. Хванала един голям въглен и го целунала с уста, близнала го с език и го глътнала.

Стреснали се странджанци. Досега не били виждали такова чудо. От памтивека веднъж в годината, през жетвения месец, когато слънцето е най-силно и пече людския хляб, те палели огън насред селото в чест на великия Огнян. Палили огън за здраве и богата родитба. И всяка година с боси крака нестинарите влизали в жарта, играели ръченица, без да се изгорят. Но излизали след малко, в огъня не могли да се застояват.

А Биляра не само че влязла в огъня, но и сред него седнала, с живи въглени засипвала главата си, жив въглен лапнала.

Каква е тая жена? От желязо ли са ръцете ѝ. От камък ли е гърлото ѝ. Какво е това чудо?

Стъписали се людете, а вещицата закрещяла:

— Спрете тия свирни, спрете и мълчете! Комар да бръмне, да се чуе!

Биляра пак се навела, насъбрала едри въглени и ги натуряла на главата си, та засветили като корона.

Смълчало се всичко живо.

— Зло е надвиснало над Странджа! — занаричала вещицата с глух глас. — Страхотии в гората ще станат. . . Мор по люде и по добитък ще настъпи. Треви и дървета ще вехнат. Извори ще пресъхнат. . . Разгневен е Светият човек! Огън и пламък са очите му! Вьх, въх! Какви работи има да стават, какви работи!. . . На колене всички! На колене, грешници! Голям грях сте сторили, че още не сте изгонили нестинарката Нуна. Великият Огнян я е проклел, задето закриля върколака, който се е преправил на певец. И ето сега тя бяга от жарта като подплашена овца. Въх, въх!

Голям грях е извършен,голям грях! На колене, на колене до един, че милият Огнян е разсърден!

И задъхана от злоба, вещицата скочила, грабнала с две ръце жарава и като огледала навалицата, която се дърпала назад и се колебаела да коленичи, заканила се да хвърли върху ѝ въглените.

Уплашили се людете и до един коленичили. Прави останали само Нуна и нестинарите в столнината. Като вцепенени,забравили и дъх да си поемат, заследили те бесните игри на чужденката.

Вещицата ликувала. Плюла в пазвата си, пребаяла си нещо и легнала върху жарта. Затъркаляла се като свиня в локва. Търкаляла се от единия край на кладата до другия. Сетне станала, дигнала ръце към небето и завикала:

— Кажи, Огняне! Кажи що да правим, що да чиним, бедата на Странджа да прогоним! Как да премахнем злото, че напастта е голяма. . . А, що думаш, Светецо?. . . Нестинарите ли? Тия, дето са в столнината? Да ги прогоним?. . . Слава тебе, Огняне, слава тебе, огнеборецо!. . . Ще кажа, ще кажа, всичко ще кажа, що ми заръчваш. . . Хей, люде! — обърнала се тя към навалицата. — Вържете нестинарите! Те не са угодни на Светеца, от тях иде цялото зло. Те крият върколака. Ако това не сторите, ще разгневите Огняна и не се надявайте вече на милостта му! Скоро вържете Нуна и всички нестинари! И ги дайте тука на огъня да ги подгорим, да кажат где са скрили върколака. . .

Спогледали се странджанци — какво иска от тях тая чужда и страшна жена? Как да посегнат на своите нестинари, на кротката и добра Нуна? И какъв върколак е певецът? Но прокобите на вражалицата легнали като камък на сърцата им. Страх попълзял по гърбовете на всички. Обърнали се към Нуна, помощ от нея да потърсят. . .

Едва тогава трепнала старата нестинарка и излязла от унеса си. Виком се провикнала:

— Вай, вай! Олеле, свети Огняне! Помози, велики огнеборецо, опази ни! Смили се над нас и над клетата Странджа!

Думите ѝ били подети от всички. Горещи молби се понесли към небето. Окрилена, Нуна се обърнала към людете:

— Странджанци, добри хора, лъже ви тая вещица! Тя не е никаква нестинарка. . . Не слушайте вражалицата! Нейните думи са измама и змийска отрова!

— А защо, като си истинска нестинарка — подвикнала на свой ред Биляра, — не дойдеш при мене в средата на огъня? Който е нестинар, той ще седи като мене и свети Огнян ще бди над него да не изгори. А ти, лицемерко, бягаш от огъня! Бягаш от Светеца, дръжте я, добри хора, и я вържете!

Разшавала се навалицата. Омагьосани от думите на вещицата, някои тръгнали към Нуна. Няколко двойки ръце се протегнали към старата. . .

В тоя миг един силен и уверен глас стреснал всички. Пред навалицата излязъл Българ и викнал:

— Защо слушате тая проклета вещица? Тя седи в огъня не защото е нестинарка, а защото е вражалица. Отдавна се познаваме ние с нея. Тя се пръждоса от Дивна гора, дето правеше най-върли магии, и е дошла тук да сее злини и смърт! Нима старият овчар не я видя как правеше магии, от които зелените вейки изсъхваха, цветята в тръни се превръщаха, а по стоката мор тръгна? Дръжте я тази влъхва! Тя е страшната вещица от Родопа — Биляра.

— Млъкни, проклетнико! — ревнала Биляра. — Ти си лъжец, върколак и вампир!

— Аз ли лъжа? Я да бръкнем в пазвата ти, няма ли да намерим моя кавал, който открадна в полите на Шар планина? Бързо, бабо Нуне, бързо, нестинари! Хванете вещицата и ми намерете свирката!

— Никога няма да пипнеш свирката си вече, обеснико! — изплакала от ярост вещицата. — Ето, насити ѝ се! — И тя извадила от пазвата си Българовия кавал и го хвърлила в огъня.

Втурнали се всички към вещицата, ала било вече късно. Тя се завъртяла на пети и хвръкнала нагоре към тъмното небе. Навела се Нуна, разринала жарта и измъкнала обгорения кавал. Подала го на момъка.

Блеснали от радост очите на Българ. Поел той свирката си, поиздухал я от прахта и макар да била слабо обгорена, надул я. Игриви звуци изпълнили простора, край жаравата се люшнало кръшно хоро. Нестинари и люде се хванали да поиграят, край на страховете си да турят.

Изведнъж нещо черно избухнало в жарта. Разширили очи играчите от ужас. Съзрели, че вещицата пак се върнала и скочила право в огъня. Заиграла, завъртяла диво очи. Съскала като бясна, фучала като срия. . .

Побягнали странджанци. Останали само Българ и Биляра. — Биляра върху огъня, Българ край огъня. Той свирил, вещицата играла, докато паднала от умора. Едва тогава огънят надвил магиите ѝ. Подпалил дрехите ѝ, плъпнал по косата ѝ.Не минало много време и тя се превърнала на въглен.

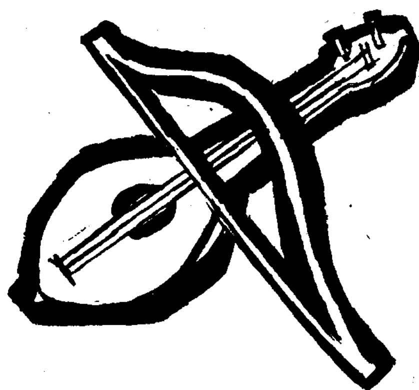
Спрял момъкът да свири. Погалил свирката, която със силата си върнала побягналата вещица от небесата, и като видял, че е сам, извикал:

— Не бойте се, мили люде! Мъртва е вече вещицата. На прах и пепел стана. Спасени сме завинаги от нея.

Възрадвали се хората, втурнали се към кладата. Поделили Българовата песен, свили разтуреното хоро. Играли, колкото играли, па накрая начело с Нуна направили дълбок поклон пред момъка. Дали му светена вода да пие и да се измие, мъките да си забрави. Сетне тръгнали да го изпратят.

На раздяла Нуна спряла шествието, благословила момъка, целунала го по челото и такива думи изрекла:

— Голямата мъка, сине, която тежи като камък на сърцето ти, на радост ще се обърне. Щом стигнеш в Дивна гора, в къщи ще те срещне най-милият ти човек и няма да има почестит човек от тебе! Името ти и песните ти ще се помнят и ще се пеят по цялата земя!

Допев

„На Петрич ми е предена
на София ми е ткаена,
на бел ми Дунав белена!

Народна песен
от гр. Серес

1.

С чести и бързи крачки вървял Българ. Искало му се да литне, час по-скоро да стигне родното си място, да хване пътеката за самодивското игрило. Приближил Родопа надвечер. Зарадвал се, че няма да чака, а щом слънцето трепне да зайде, ще хване гората. Ще върви възводѐ до полунощ, ще завари самодивите тъкмо когато са се хванали да хепат хоро. . . Ще се скрие в шумака и ще засвири. Ще надува кавала, дорде омалеят момите и паднат на колене да му се молят да спре. . .

С тия мисли момъкът стигнал до село. Поогледал го, не могъл да го познае. Де е имало по-рано такива високи къщи като палати, такива прави улици като с черта премервани? Селцето му било малко и бедно. Схлупени, със слама покрити къщурки се гушели в долчинката.

Застанал в почуда на рида Българ и се вгледал надолу. . . Не! Сигурно е сбъркал пътя, иначе не може да бъде. Нима от земята са изникнали тия лепи къщи?. . . Дали не е някаква магия? Дали не е някаква омая?. . . Разтъркал очи овчарят и пак погледнал. Хубавите къщи все така си стоели и красели долчинката. Стъписал се Българ, почакал, почудил се, подивил се, па накрая се спуснал към село. Отърчал до своя дом. . . Но — и там чудо! Насред двора му се издигал чудесен дворец. Каменни стълби водели до тежка дъбова врата, а на вратата стояла нагиздена, наружена хубавица. . .

Коя ли е? И колко прилича на Дойна! Спрял се момъкът до оградата и се прехласнал.

Но изведнъж се отдръпнал. Наумил си, че ей сега ще лавнат господарските псета и ще го прогонят. . .

Ала тъкмо да побегне, жената го съзряла и го повикала на име. Изненадал се момъкът. Познал гласа на Дойна и се спрял като вдървен. Крачка не могъл да прекрачи. Дума не можел да издума.

Жената прескочила двора и дошла при него:

— Не ме ли позна, мило либе?

— Дойне, ти ли си? — извикал той с тръпен глас.

Двамата сплели ръце и се прегърнали. И така прегърнати влезли в двореца. Българ се оборавил и заразпитвал Дойна какво прави в тая чужда къща.

— Защо чужда къща, либе? Това е нашият дом. Отсега нататък в него ще живеем. . . Дар ми е от моите сестрици, горските самодиви.

— От самодивите ли? Та нали те бяха проклели?

— Дигнаха от мене проклятието си. . . Хайде, либе, да влезем в къщи, там ще ти разправя всичко поред.

Влезли вътре и Дойна започнала:

— Още щом се разделихме, Българе, потърсих самодивската прабаба Пъна, ведата от Огражден планина. Тя ми разказа как са оживели всички самодиви след смъртта на змея в Осоговската планина. И ме замоли да почакам, докато дойдат самодивите от Долна земя. Можех ли да ѝ откажа?. . . Рекох си: много е живяла, много ум е събрала, тя ще помогне да бъда опростена от сестриците си. . . И наистина, когато самодивите пристигнаха и донесоха несметните богатства на змея, баба Пъна ги надума и те ми дадоха прошка. Самодивите ми заръчаха да те заведа при тях, благодарността си да изкажат, задето си убил ламята и от робството си ги спасил. Тозчас литнах да те найда, но не те намерих. Ти беше тръгнал за незнайна земя. Върнах се, казах на самодивите и те ме дариха богати дари. От тях на всички селяни по шепа жълтици раздадох, да могат нови домове да си направят, хубаво в тях да живеят. А за нас, за тебе и за мене, вдигнах тая къща. Ден и нощ те чаках, много мъка ми беше на сърцето, но добре, че при мене дойде Съдбата и ми каза да не се тревожа — жив и здрав ще се върнеш, надвил всички врази...

— Ех, забавих се в Странджа! Отидох да си отърва кавала от вещицата Биляра. . . Задигнала го бе тя, когато го псфучих срещу змея. Много мъки преминах, но с помощта на нестинарите си взех свирката.

— Ами вещицата?

— Тя загина в пламъците на нестинарския огън. И папер не остана от нея.

— Хвала тебе, мило либе! Хайде, почини си от дългия път, па да литнем към самодивската поляна. Да занесем на сестрите ми вестта за смъртта на грозната Биляра.

— При тебе ли съм, Дойне, умора не сещам. . . Да вървим по-скоро, при дивите да идем, радостта си да споделим. . .

2.

В потайна доба на самодивското игрило буйно хоро се залюляло под свирнята на Българовия кавал. Заскачали момите, заогъвали тънките си снаги, закършили бели ръце, затресли руси коси, затропали с пъргави крака. Разлюлели от край до край Дивна гора.

Ликували момите, ликували, че с очите си видели как завинаги се сгромолясал пъкленият дворец на Змея Горянин Шуматянин и как под развалините загинала всичката змейова рода. Празнували момите, че когато литнали през Долна Земя, мъртвата земя била възкръснала заедно с поля и гори, реки и езера, с люде и животинки, че изчезнали завинаги Черната Чума Черноперка, Върли Върколак и Вампир Кръвопиец. Ала най-много се радвали самодивите, че се провалила и на пепел станала свирепата Биляра. . .

Ликували момите. За пръв път в живота си празнували истински празник. . .

Дълго свирил Българ. Редили се звуци бързи като игриво поточе, плавни като ветрец хладан, тихи като шепот на горска шума, бурни като сприя в планината, чаровни като пролетно утро и медени като момина уста. Ту ласкави били напевите като любовен зов, ту замечтани като несподелена мъка, ту строги като повеля на войвода, повел след себе си многобройна рат, ту гръмки като победен вик. Песента канила за отдих след люта бран, говорила за красотите на белия свят, за вечната борба на доброто със злото. . .

Свирил момъкът. И свирнята му се понесла надалеко през поля и гори. В нея се заслушала тиха бяла Дунава, от нея стихнала буйна Вардара, спряла се бързоструйна Струма, укротила се буреносна Места, възрадвали се тихата Марица и още кротката Българска Морава.

Все по-надалеко се носила свирнята и все по-многозвучна ставала. . .

Един глас пеел за хубостта на Дойна самодива, невеста над невестите, от ясната месечина по-гиздава, от златното слънце по-хубава. И понесъл се той право на север, прекосил равното Тракийско поле, зареял се из гъстите дъбрави на Стара планина, прелетял Мизия и стигнал Влашката, още Богданската земя. . .

Друг пеел за любовта, която влива сили в сърцата на влюбените да избродят до девет планини, либе с либе да се срещне. Литнал той от Родопа, пряко Рила и Пирина, стигнал Преспа и Охрид, запял с техните бистри води и прозвучал над Пинд планина чак до Синьото море. . .

Трети говорел за люти борби и за страшни битви — за разгроми, слава и победи. Прелетял през тихата Марица, погалил се в кичестите гори на Странджа планина и огласил тъмните води на Черното море. . .

Четвърти говорел за сговорна дружина, която и планина повдига, и зовял людете на велика дружба. Издигнал се нависоко в ширинето, стигнал река Българска Морава и оттам се разлял из Босна и Шумадия. . .

Земята между трите морета — Бяло, Синьо и Черно — запяла многодумната и стозвучна старинна песен.

3.

Отколе е живял Българ,чутовният певец на родопските планини, ала жива е още неговата песен. И днес тя се чува от устата на народа, запял за веселба и жетва, от мъка и радост. Пее народът песните на своя юнак. А пък вечер, когато мрак припадне, родната земя надава ухо, вслушва се в моминия ясен глас, запял из родното ливаде, пригласян от овчаровия меден кавал.

И днес още из равно Ромъне песните за Българовото либе Дойна не стихват. Като волни птици летят из простора кръшните дойни и радват сърцето на мало и голямо.

А пък в Босна и Шумадия искат ли сърце да усладят, душа да разнежат, викват и запяват песните на Българ, запяват прекрасните булгарщици. . .

Лей се, наша родна песен!

Лей се и вливай в сърцата ни сила и бодрост, смелост и надежди.

И нека понесени на твоите криле да литнем и ние към висинето, към слънчевия изник — слънцето в родината си да пренесем!

СЪДЪРЖАНИЕ

Иван Джуренов

СТАРИННИ НАПЕВИ

Редактор *В. Стаматов*
Рецензенти *акад. М. Арнаудов*
Н. Хайтов
Техн. редактор *М. Будинова*
Худ. на корицата и илюстрациите *Ив. Илков*
Худ.-редактор *М. Увалиева*
Коректори *Б. Кадринова, Н. Кръстанова*

Даден за печат на 3. II. 1966 г. ● Излязъл от печат на 14. VI, 1966 г.
I издание ● Печатни коли 11 ● ЛГ III/6
Поръчка № 3531 ● Тираж 10 079 ● Формат 59Х84/16

Цена кн. тяло — 0,364 лв.
подвързия — 0,230 лв.
0,594 лв. — 1962г.

«Печатница «Тодор Димитров» — Пор № 14147

Дори и бабите, турили да пекат баница под подницата, се улисали от далечния напев, зародил в душата им скъпи и далечни спомени от младини, сподавени въздишки и жалби по неизживени години на младост. . .

3.

Вдън гората, дето нивга човешки крак не стъпва и дреме неизбродна пустош, живеела стара, сбърчена и грозна вещица. Казвала се Биляра. Тя имала малка колиба в усоето и пред колибата си огнище, над което висяла дълга желязна верига. На нея Биляра окачвала черен котел и варяла отровни и омразни билки, заклинала свареното и пращала злини по земята.

Тая утрин вражалицата станала дваж по-рано от петли, триж по-рано от зори и стъкнала огъня. Когато се разпалил, тя го прескочила три пъти и закачила на веригата, на мястото на котела, необжежено гърне. Сетне сипала в него неначената вода и хвърлила своето магьосническо рухо. Останала гола голишата, гола гологлава и грабнала ожега си. Засилила още повече огъня и започнала да обикаля около него с подскоци. Така се въртяла, докато водата заклокочила. Тогава хвърлила в нея три шепи биле и призовала всички тъмни сили на света. Зовяла ги да ѝ помогнат да направи силна магия. И наново започнала да се върти, като все думала думи неразбираеми, думи заклинателни.

В това време ехото на гората зазвучало и донесло омайна песен. Вещицата познала гласа на овчаря Българ, когото мразела с цялата си злоба. Трепнала като опарена. От злобата ѝ се счуло заканително буботене, сякаш скали се сгутвали и се търкаляли в дълбоки долища. Ужасяващо съскане изпълнило цялата поляна, като че хиляди змии изпълзяли отнякъде с извадени езици. Мирис на бъздъник и вонещици се понесъл наоколо. . . Вещицата турила длан на очите си и зорко заоглеждала наблизо и надалеч. През боровете съзряла секачите, захласнати от песента. През долища и ридове долу в полето съгледала как болярските роби не жънели, а се вслушвали в напева на овчаря. Съзряла и момите край реката, и бабите край огнището. . . Това вбесило злата жена. Завъртяла се тя на петата си и отскочила до големия

камък пред колибата си. Дигнала ръка и занаричала нещо. Сетне се навела, ударила камъка с пестник и го разцепила на две. Бръкнала с две ръце в процепа и извадила оттам три усойници. Сложила ги на съсухрените си гърди и ги набола с бял бодил. Гадинките писнали и се заувивали около шията на Биляра. Но тя им прибаяла няколко думи и те се умирили. После ги хванала с два пръста за шиите и ги напускала в гърнето, като пеела с дрезгавия си глас:

— Както се гърчат люти змии в ново гърне, в гърне необжежено, във вода неначената, на ключ завряла, така от болест невярна да се гърчи тоя, що иде насам, песен пее и гора огласяǃ Както се превръщат усойници от живи в умрели, така от жив човек на камък да стане тоя, що се приближава до моята поляна и гората на мира не оставя!

Едва изрекла тия думи и над гърнето излетяла пара, сивосинкава като градоносен облак. Тя попарила като слана връхчето на усоето. От огнището се вдигнала черна пепел и засенчила зората. А от писъка на умиращите в гърнето гадини гората се уплашила и стихнала. Ехото задавено млъкнало.

Възрадвало се сърцето на вражалицата. Песента на овчаря секнала. Магията сякаш хванала гърлото на момъка. Нямало човек под слънцето, комуто Българовата песен да не наслади сърцето и да не плени душата. Едничка, която мразела не само песента, но заради нея и самия певец, била вещицата Биляра. Много жлъч се криела в гърдите на жаравицата. Кожата ѝ била черна като катран. Но още по-черна била душата ѝ. Човешка радост не знаела, нито помнела някога да е сещала. Песните и людските веселби се впивали като тръни в мършавата ѝ снага. Игривото чуруликане на птичките я карало да трепери от гняв. . .

Биляра трябвало да докарва само беди на света, за да гаси пъкления огън в кръвта си. Весден измисляла какво ли не, за да сее гибел и нещастие. Цветята превръщала на тръни и глогове. Яйцата в гнездата на птиците сторвала в бели камъни. Привличала мълниите върху най-високите и красиви дървета и ги превръщала на въглени. Пращала зловост по кравите. Провождала мор по овцете. Подучвала господарите да бият и измъчват робите си. Скарвала брат с брата. . . Ала най-много мъстяла на горските моми — самодивите. Често отивала в Шар планина, в бърлогата на

ворна вода. Хем водица да донесе, хем из планината да пошета, дано види нейде овчаря.

Литнала момата през върхове и падини, стигнала кладенчето с най-сладката и пивка вода. Навела се да налее кърчага и в тихите води като в огледало съзряла оня, когото чакали сестрите ѝ. Видяла го да иде по пътеката, метнал торба на гърба си, взел в ръка тояга,запял весела песенчица. Идел той от Перина и току-що влизал в Беласица.

Скрила се момата зад храст и се захласнала по него. Какъв хубавец! Какъв напет юнак! А като чула песента му, Бърза не изтраяла.Разтреперала се при мисълта,че ще трябва да загине такъв момък. И то само заради гнева на самодивата! А откъде ще узнае тя, че се е явил в Беласица? Малко ли пътища и друмища има по света.

Помислила си така момата и изскочила от храстите. Право пред юнака застанала и потихом му продумала:

— Бягай, момко, бягай от Беласица! Бягай, че смъртта те дебне!

Стъписал се овчарят. Отде се взе тая гиздава мома? И какви думи приказва? Дигнал рамене в почуда и обгърнал с очи наоколо, но никаква опасност не видял наблизо.

— Бягай, момко, бягай, че на връх Беласица ние, стихийките-вихрушки те чакаме да те грабнем нависоко, да те вдигнем, та от високо да те пуснем! Да паднеш и да се утрепеш! Връщай се, отдето си дошъл! Ако ти е мил животът, послушай ме!

— Не мога, моме, не мога! Планината трябва да мина, в друга планина да ида. . . Докато не изходя девет планини, няма да найда змейовата бърлога. И там да си намеря либето!

Като чула, че либе си има момъкът, сепнала се стихийката. Очите ѝ се натъжили и две сълзи капнали на белите ѝ бузи.

Вгледал се Българ, смаял се от красотата на момата. Такова чисто лице, такава гиздосия не бил виждал, не бил срещал. Рекъл на стихийката:

— Не плачи, моме, засмей се! Ако плачеш за мене, да знаеш, че на стихиите няма да се дам! Под гъстите клони на дърветата ще се крия, под шумата ще се муша и пак няма да ме видят.

— Не знаеш, момко, ти нашата сила. Ние имаме очи, дето виждат и над земята, и под земята. Но слушай какво

ще те науча! Подири наблизо пчелен кошер и извади пита мед. Изяж меда, а восъка тури на главата си! Така невидим за вихрушките ще станеш. Хайде по-скоро, дорде не са те съгледали! Върви, па споменавай с добро Бърза вихрушка! — и като наляла стомната си, момата махнала с ръка за сбогом и се запътила към сестриците си.

Вървяла стихийката и плакала. Мъка й било за хубавия момък. Така разплакана стигнала. Като я видели сестриците й, всички в един глас я попитали дали не е съгледала нейде Българ.

— Съзрях го, сестрици. Съзрях го.

— Къде го съзря, сестро? Бързо да литнем!

— Съзрях го, ала той, като ме видя, побягна! — излъгала малката и дала воля на сълзите си.

— Ти затова ли плачеш, сестрице? — попитала я Страшила — първата стихийка.

— Затова! — преглътнала Бърза сълзите си.

— Накъде избяга, сестрице?

— Избяга чак на Перина.

— Не плачи, сестрице! — рекла й Страшила. — Като е побягнал към Перина, ние работа там нямаме! Не ни е заръчано в друга планина да го дирим, нито пък да го хващаме. Нека си го хваща там самодивата!

— Прави думи са това. Нямаме грижа ние за друга планина — рекла друга стихия — Силна вихрушка.

— В Перина заповядва Морава самовила! Нека тя да го хване — додала трета.

Тъй рекли момите и се нахванали през кръста. Вдигнали се в небесата, летели и пеели своите вихрени песни. Горе пеели, а долу се чувало — чак долу на земята.

12.

Посред настръхналите Огражденски чуки откривала пазви малка поляна. Край поляната било диво, безродно, жива душа не се виждала. Само на моравата се гушела чудна къщурка, която отдалече приличала на гъба печурка. Там живеела самодивската прабаба, ведата Пъна. Стара, престара била тя. Голяма гърбица имала на гърба си, бялата й коса се спущала до земята. Лицето й било сгърчено като кората

4.

Бабуна! Хълмове, върхове и сипеи, безредно разхвърляни, сякаш някой ги е носил в торба и ги изсипал, както му се е случило. И никнала планина: дива, гола и ялова. Само тук-таме из долчинките омърлушена зеленина от двадесетина дървета погалва окото и теши сърцето, посърнало и изстрадало от пустинята. . .

Оставил китните дебри на Кожух планина, Българ със страх пристъпил по каменистите пътеки. Толкова планини изходил, толкова мъки преминал, хиляди пречки из пътя си срещнал, но нивга не бил изпитвал такъв смут, както в Бабуна. . .

Пък и не било планина като планина, а страшилище! Където и да погледнел, само остри каменни грамади и назъбени скалисти вериги стърчели като призраци. Пустата Огражден била градина в сравнение с Бабуна. На всяка крачка пробягвали змии и гущери и със зловещо съскане се криели в дупките си. Над главата му се виели орли, летели гарвани и кобно грачели, като че вещаели смърт.

Вървял,що вървял момъкът. Изморил се. Гърдите му се задъхали като ковашко духало. Заозъртал се да дири сенчица, макар и под някоя чука.

Скоро му се мярнала малка горица и той кривнал натам. Щом стигнал, съгледал под едно дърво стара баба, цяла черна изгоряла като ударено от гръм дърво. Само очите ѝ горели на съсухреното ѝ лице и му давали живот.

— Добър ден, бабо! — рекъл тихо момъкът.

— Добър е за някои, а за други не! — изфъфлила старицата с беззъбата си уста и стрелнала с ядовит поглед момъка, който се готвел да седне.

— Какво ти е, бабо, та си такава кисела?

— Кисела, весела, не е твоя работа!

Изгледал Българ бабата изпод вежди, но не я закачил повече. Седнал край близкия извор, извадил от торбата си последната корица хлебец и я натопил в барата да поомекне. Сетне извадил шарена сол. Насолил хляба и започнал да яде.

— Дай и на мене! — изкрещяла бабата.

Българ разчупил на две корицата и без да продума, дал едната половина на жената. Тя лакомо излапала хляба и пак рекла:

— Дай ми още!

— Нямам вече, бабо. От далечен път ида и хлябът ми се свърши. . . Чакай, ще събера трохички да ти дам, щом си толкова гладна — отвърнал Българ и бръкнал в торбата.

— Трохички не искам аз, ами тебе сакам! И не съм баба, а Черна Чума, Чума Черноперка, Чума Людоморка. . . Откога те чакам да минеш оттука, в сърце да те ударя, живота да ти взема, в гроб да те положа!

Злобно изрекла тия думи, разперила черни криле и подхвръкнала. Качила се на момковото дясно рамо. И хем го чукала по рамото, хем думала:

— Гроб те чака, момко! Снагата ти на пръст ще стане, змии очите ти ще изпият, в косата ти гнездо ще свият! Ще се зарадва горската вещица, моята мила посестрима Биляра. . .

Замаяла се главата на Българ. Едва намерил сили да изрече:

— Я слезни от рамото ми, Черна Чумо, Черна Чумо Черноперке! Слезни и ми дай един час време за сетен път с кавала си да посвиря, песен да запея, с живота да се простя!

Подвоумила се людоморката. Милост не познавала, но нали ѝ дал хлебец, нали с нея разделил и сетния си залък, нямало що да прави. Слязла от рамото му и поседнала под дървото.

— Задето не ти се досвидя хлебец да ми дадеш, дарявам ти един час време!

Засвирил Българ. Голяма мъка тегнела на сърцето му. Да свириш и да знаеш, че след един час завинаги ще угасне слънцето над главата ти, че ще умреш от страшна смърт, колко ли смелост се иска да надуеш кавала? Знаел момъкът, че смъртта е неумолима! Знаел, че кого удари чумата, удря го право в сърцето и жив не го оставя. . . Чувал бил той, че тефтери носи Черноперката, разгръща ги и чете. Написано ли е името, направо мори — нито младост още неживяна, нито старост белокоса, ни любов, ни хубост, нищо не трогвало каменното ѝ сърце. . .

Тъжни звуци се разнесли. Звуци, по-тъжни от въздишка, по-скръбни от ридание. Свирил овчарят с очи впити в земята, в земята черната, която след час завинаги щяла да го прибере и да скрие света от него. Едва когато чумата пак кацнала на рамото му и зачукала, той дигнал глава и като от дълбок сън се оборавил. Но като съгледал изпъкналите очи на бабата